

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**BÖLGESEL KALKINMADA SOSYAL SERMAYENİN
ROLÜ: ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ**

Alican Gemicioğlu

Zonguldak 2019

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**BÖLGESEL KALKINMADA SOSYAL SERMAYENİN
ROLÜ: ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Alican Gemicioğlu**

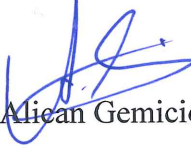
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamza Çeştepe**

Zonguldak 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını, yazım sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

11./10./2019

Alihan Gemicioğlu

T.C.

**ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ ONAYI

Enstitümüzün İktisat Anabilim Dalında 165282102085 numaralı Alican Gemicioğlu'nun hazırladığı "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü: Zonguldak İli Örneği" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12/09/2019 Perşembe günü saat 15:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Başkan _____

Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Danışman)

Üye _____

Dr. Öğr. Üyesi Asuman KOÇ YURTKUR

Üye _____

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ARSLAN

Üye _____

Üye _____

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

11/10/2019
Doç. Dr. Emrül YILDIRIM
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	:	ZBEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı
Tez Başlığı	:	Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü: Zonguldak İli Örneği
Tez Yazarı	:	Alican Gemicioğlu
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Hamza Çeştepe
Tez Türü, Yılı	:	Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Adedi	:	102

Sosyal sermaye kavramı son dönemlerde siyaset bilimi, sosyoloji gibi bilim dallarıyla birlikte iktisatta da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, kalkınmanın ve özellikle bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir araç olarak kabul edilen sosyal sermaye ile ilgili çalışmaların sayısı artmaktadır. Bu çalışmada, bölgesel kalkınmada önemli rolü olduğu ifade edilen sosyal sermayenin düzeyi ve belirleyicileri, oldukça eski bir şehir olmasına rağmen önemli kalkınma sorunları yaşayan Zonguldak ili örneğinde belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Zonguldak il merkezindeki bireylerden oluşan 900 kişilik bir örnek kütle üzerinde saha çalışması uygulanmıştır. Saha çalışmasında kullanılan anket, uluslararası literatürde sosyal sermayeyi belirlemede kullanılan göstergelerden yararlanılarak 5'li likert ölçeği formatında hazırlanmıştır. Bu göstergeler güven endeksi, network endeksi ile karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi olarak belirlenmiştir.

Çalışmada, öncelikle Zonguldak il merkezinde genel olarak sosyal sermaye düzeyi belirlenmiş, daha sonra da eğitim, meslek, gelir düzeyi ve doğum yeri gibi faktörlerin sosyal sermaye düzeyiyle ilişkisi Ki-kare testi kullanılarak ortaya konulmuştur. Saha çalışmasından elde edilen sonuçlara göre, Zonguldak il merkezindeki bireylerin güven endeksinin orta düzeyde, resmi ve gayri resmi ağlara katılım endeksinin çok düşük, karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin yüksek ve genel sosyal sermaye endeksi seviyesinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, çalışmada yaş ve eğitim düzeyi arttıkça sosyal sermaye düzeyinin azalması gibi ilginç sonuçlar da elde edilmiştir. Bu sonuçlar, Zonguldak'ta sosyal sermaye düzeyini geliştirmeye yönelik politikaların geliştirilmesi ve bunların hızlı bir şekilde uygulamaya geçirilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda öncelikle ilde aidiyet duygusunun geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı, bu doğrultuda sosyal örgütlenme ve işbirliğini artıracak yapılar ve kurumlar oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Bölgesel Kalkınma, Zonguldak.

ABSTRACT

Institution	: ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Economics
Title	: The Role of Social Capital in Regional Development: The Case of Zonguldak Province
Author	: Alican Gemicioğlu
Adviser	: Prof. Dr. Hamza Çeştepe
Type of Thesis, Year	: MSc. Thesis, 2019
Total Number of Pages	: 102

In recent years, the concept of social capital has been widely used in economics as well as in the fields of political science and sociology. In this context, the number of studies on social capital, which is considered as an important tool in the development and particularly in the regional development, is increasing. In this study, the level and determinants of social capital, which is stated to have an important role in regional development, have been tried to be determined in the case of Zonguldak which is a very old city with serious development problems. For this purpose, the field study was applied to a sample mass of 900 people composed of individuals who reside in Zonguldak province. The survey used in the field study was prepared in the format of 5-point Likert scale by using the indicators used in determining the social capital in the international literature. These indicators are defined as confidence index, network index and mutual assistance and common cooperation index.

In this study, firstly the social capital level was determined in Zonguldak and then the relationship between the factors such as education, occupation, income level and place of birth with the level of social capital was revealed by chi-square test. According to the results of the field study, the trust index of individuals in Zonguldak province center was found to be moderate, the index of participation in official and informal networks was very low, the mutual aid and joint cooperation index was high and the general social capital index was low. In addition, interesting results such as decreasing social capital level with increasing age and education level were obtained. These results reveal the necessity of developing policies to increase the level of social capital in Zonguldak and implementing them rapidly. In this context, first of all, studies should be carried out to improve the sense of belonging in the province, accordingly structures and institutions that will increase social organization and cooperation should be established.

Keywords: Social Capital, Regional Development, Zonguldak.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin rolü açıklanmış ve Zonguldak ili merkezinde sosyal sermaye düzeyini belirlemek için 900 kişilik bir örnek kütle üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Anket, uluslararası literatürde sosyal sermayeyi belirlemede kullanılan göstergelerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu göstergeler güven endeksi, network endeksi ile karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi olarak belirlenmiştir. Ankete katılan üyelerin her bir endeks için vermiş olduğu cevapların sonucu; yüksek seviyede, orta seviyede ve düşük seviyede şeklinde değerlendirilmiş ve alt endekslere bağlı olarak genel sosyal sermaye endeksi oluşturulmuştur. Bunun yanında demografik özelliklerle sosyal sermaye göstergeleri ve toplam sosyal sermaye arasında ilişki olup olmadığı, varsa ilişkinin yönü test edilmiş ve test sonuçlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu tez çalışmasının her anında akademik bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan; yol gösterici, teşvik edici tavır, düşünce ve önerileriyle bana daima güven, moral ve cesaret vermiş olan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Hamza Çeştepe'ye sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmayı saygıdeğer hocam ile birlikte gerçekleştirmek benim için büyük bir onur vesilesi olmuştur. Bunun yanında, yapıcı eleştirileri ve değerli tavsiyeleriyle tezimin olgunlaşmasına önemli katkılar sağlayan saygıdeğer hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Asuman Koç Yurtkur ve Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Aslan'a teşekkür ederim.

Son olarak, karşılık beklemeksizin beni seven ve destekleyen bugünlere gelmemde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen annem ve babam başta olmak üzere tüm aile fertlerime ve tüm dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
1. SOSYAL SERMAYEYLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Sosyal Sermayenin Tanımı	4
1.2. Sosyal Sermaye Türleri	7
1.2.1. Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye	8
1.2.2. Sivil ve Kamusal Sosyal Sermaye	9
1.2.3. Yapısal ve Bilişsel Sosyal Sermaye	9
1.2.4. Güçlü ve Zayıf Bağlar Olarak Sosyal Sermaye	10
1.3. Sosyal Sermayenin Unsurları	10
1.3.1. Sosyal Normlar	10
1.3.2. Sosyal Ağlar	11
1.3.3. Güven	12
1.4. Sosyal Sermayenin Diğer Sermaye Türleri İle İlişkisi	13
1.4.1. Beşeri Sermaye	14
1.4.2. Fiziki Sermaye	16
1.4.3. Finansal Sermaye	17
1.4.4. Kültürel Sermaye	17
1.4.5. Entelektüel Sermaye	18
1.4.6. Diğer Sermaye Türleri	19
1.5. Sosyal Sermayenin Tarihsel Serüveni	20
1.6. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi	21

2. SOSYAL SERMAYE İLE KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ.....	23
2.1. Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Sermaye.....	23
2.1.1. Ekonomik Kalkınmanın Tanımı	23
2.1.2. İktisadi Kalkınmanın Göstergeleri.....	24
2.1.2.1. Kişi Başı Gelir Düzeyi ve Büyüme Oranı	24
2.1.2.2. Fiziksel Yaşam Kalite İndeksi	25
2.1.2.3. İnsani Kalkınma İndeksi	25
2.1.3. İktisadi Kalkınmanın Finansmanı	26
2.1.3.1. Kalkınmanın İç Finansman Kaynakları	27
2.1.3.1.1. Vergiler	27
2.1.3.1.2. Sermaye Piyasası.....	27
2.1.3.1.3. İç Borçlanma	28
2.1.3.1.4. Gönüllü Bireysel ve Kurumsal Tasarruflar	29
2.1.3.1.5. Enflasyonist Finansman	29
2.1.3.2. Kalkınmanın Dış Finansman Kaynakları.....	30
2.1.3.2.1. Yabancı Özel Sermaye	30
2.1.3.2.2. Dış Borçlar	31
2.1.3.2.3. Dış Yardımlar.....	31
2.1.4. İktisadi Kalkınma Politikaları	32
2.1.5. Sosyal Sermaye – Ekonomik Kalkınma İlişkisi.....	33
2.1.5.1. Sosyal Sermaye- Toplumsal Kurumlar İlişkisi.....	34
2.1.5.2. İşlem Maliyetlerini Düşürmesi ve Ortak Faaliyet Probleminin Çözümünü Kolaylaştırması.....	35
2.1.5.3. Emek Piyasasını Etkinleştirmesi.....	36
2.1.5.4. Suç ve Suça Bağlı Maliyetleri Azaltması	36
2.1.5.5. Beşeri Sermayeyi Etkinleştirmesi	37
2.1.5.6. Daha İyi Yönetişimi Sağlaması	37
2.1.5.7. Yeniliklerin Yayılmasını Kolaylaştırması ve Yenilikçiliği Teşvik Etmesi... ..	38
2.1.5.8. Toplumsal Sağlığı Koruması ve Sağlık Maliyetlerini Düşürmesi.....	39
2.2. Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Sermaye	39
2.2.1. Bölge ve Bölgesel Dengesizlik Kavramları	39
2.2.2. Bölgesel Dengesizliği Gidermeye Yönelik Politikalar	40

2.2.3. Sosyal Sermayenin Bölgesel Gelişmeye Etkisi	41
2.2.3.1. Sosyal Sermayenin Bölgesel Gelişmeye Operasyonel Etkisi	42
2.2.3.1.1. Bölgesel Rekabet Edebilirliği Geliştirmesi	42
2.2.3.1.2. Yenilikçiliğin Gelişmesine Katkıda Bulunması	42
2.2.3.1.3. Kümelenme Politikasını Pozitif Etkilemesi	43
2.2.3.2. Sosyal Sermayenin Bölgesel Gelişmeye Türü Bakımından Etkisi	44
3. ZONGULDAK'TA SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI	45
3.1. Zonguldak'ın Gelişmişlik Düzeyi ve Gelişimi	45
3.2. Ampirik Literatür İncelemesi	45
3.2.1. Karma Ülkelerde Sosyal Sermaye Araştırmaları	46
3.2.2. Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Sermaye Araştırması	48
3.2.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Sosyal Sermaye Araştırması	49
3.2.4. Türkiye'de Yapılan Sosyal Sermaye Araştırmaları	49
3.3. Alan Araştırması	51
3.3.1. Araştırmanın Yöntemi	52
3.3.2. Örneklem ve Verilerin Özellikleri	53
3.3.3. Verilerin Analizi ve Sosyal Sermaye Düzeyinin Belirlenmesi	55
3.3.3.1. Güven Endeksi Düzeyi	55
3.3.3.2. Network Endeksi	58
3.3.3.3. Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi	61
3.3.3.4. Sosyal Sermaye Düzeyi Endeksi	64
3.3.4. Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler	65
3.3.4.1. Yaş ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki	66
3.3.4.2. Eğitim Düzeyi ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki	69
3.3.4.3. Meslek ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki	73
3.3.4.4. Gelir ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki	78
3.3.5. Değerlendirme	81
SONUÇ	87

KAYNAKÇA	90
EKLER.....	95
Ek 1: Uygulamada Kullanılan Anket	95
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: Sermaye Çeşitleri İçerisinde Sosyal Sermaye	13
Tablo 1.2: Sosyal Sermaye İle Beşeri Sermayenin Karşılaştırılması	16
Tablo 1.3: Entelektüel Sermaye Unsurlarına İlişkin Örnekler	18
Tablo 1.4: Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	22
Tablo 3.1: Uygulamalı Analize İlişkin Sosyal Sermaye Endeksi Bileşenleri.....	52
Tablo 3.2: Yaş Grubu Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı	53
Tablo 3.3: Cinsiyet Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı	53
Tablo 3.4: Eğitim Durumu Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oranı Dağılımı	54
Tablo 3.5: Meslek Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı.....	54
Tablo 3.6: Gelir Grubu Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı	55
Tablo 3.7: Güven Endeksi Düzeyi.....	56
Tablo 3.8: Genel Olarak İnsanlara Güvenilir mi?.....	56
Tablo 3.9: En Çok Güvendiğiniz Kişiler kimlerdir?.....	57
Tablo 3.10: Hangi Kuruma Ne Kadar Güvenirsiniz?	58
Tablo 3.11: Network Endeksi Düzeyi.....	59
Tablo 3.12: Gönüllü Olarak Üyesi Olduğunuz Kuruluşlar/Gruplar	60
Tablo 3.13: Kuruluş / Grubun Karar Alma Süreçlerinde ne kadar Etkilisiniz?.....	60
Tablo 3.14: Son Üç Yılda Aşağıdaki Siyasi etkinliklerden Hangilerine Katıldınız?.....	61
Tablo 3.15: Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi	62
Tablo 3.16: Bireylerin, Çevresiyle ve Komşularıyla Aralarındaki İlişki Düzeyinin Dağılımı	63
Tablo 3.17: Bireylerin Toplumsal Fayda Sağlayan Etkinliklere Katılım Düzeyi Dağılımı	64
Tablo 3.18: Sosyal Sermaye Düzeyi.....	65
Tablo 3.19: Yaş ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki	66
Tablo 3.20: Yaş ile Network Endeksi Arasındaki İlişki	67
Tablo 3.21: Yaş ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Arasındaki İlişki	68
Tablo 3.22: Yaş ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki	69
Tablo 3.23: Eğitim ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki	70
Tablo 3.24: Eğitim ile Network Endeksi Arasındaki İlişki	71

Tablo 3.25: Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi	
Arasındaki İlişki.....	72
Tablo 3.26: Eğitim ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki.....	73
Tablo 3.27: Meslek ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki.....	74
Tablo 3.28: Meslek ile Network Endeksi Arasındaki İlişki.....	75
Tablo 3.29: Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi	
Arasındaki İlişki.....	76
Tablo 3.30: Meslek ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki.....	77
Tablo 3.31: Gelir ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki	78
Tablo 3.32: Gelir ile Network Endeksi Arasındaki İlişki	79
Tablo 3.33: Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi	
Arasındaki İlişki.....	80
Tablo 3.34: Gelir ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Kalkınmanın Finansman Kaynakları	26
Şekil 2.2: Sosyal Sermayenin Kaynakları ve Çıktıları	34

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 3.1: Güven Endeksi Düzeyi.....	56
Grafik 3.2: Network Endeksi Düzeyi	59
Grafik 3.3: Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Düzeyi	62
Grafik 3.4: Sosyal Sermaye Düzeyi.....	65

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği (European Union, EU)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri (United States of America, USA)
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler (United Nations, UN)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
GSMH	: Gayrisafi Millî Hâsıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
OCED	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development)
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı
SSE	: Sosyal Sermaye Endeksi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
VB	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Kalkınma, ülke ekonomilerindeki nicel gelişmeyle birlikte, sosyo-kültürel ve siyasal yapıda da değişimi ve gelişimi ifade ederken, daha çok gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu olmakla birlikte aslında gelişmiş ülkelerin de bir sorunudur. Daha açık ifade etmek gerekirse, gelişmekte olan ülkeler hem genel kalkınma hem de bölgesel kalkınma sorunuyla karşı karşıyayken, gelişmiş ülkeler daha çok bölgesel kalkınma sorunuyla mücadele etmek zorundadır. Türkiye gibi genel kalkınmasını belli bir düzeye getirmiş ülkeler için de bölgesel kalkınmanın sağlanması, özellikle bölgeler arası dengesizliklerin nedenlerinin araştırılması ve bu dengesizliklerin giderilmesi için gerekli politikaların üretilmesi ve uygulanması önem arz etmektedir.

Gerek genel ülke kalkınması gerekse bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için öncelikle çeşitli kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Geçmiş dönemlerde en önemli kaynak olarak fiziki sermaye kabul edilmiş ve bu kaynağı artırmaya ve iyileştirmeye yönelik politikalar uygulanmıştır. Bu bağlamda, bölgesel düzeyde de ilgili otoriteler tarafından fiziki sermaye düzeyini artırmaya yönelik politikalar izlenerek bölgesel dengesizlikler giderilmeye çalışılmıştır. Ancak, uygulanan bu politikaların başarısız olması ya da yeterli başarıyı sağlayamaması araştırmacı ve karar alıcıları kalkınmanın başka kaynakları da olabileceği konusuna yönlendirmiştir. 1980'li yıllardan itibaren, bir dizi değişim gösteren bölgesel kalkınma bilim dalı, kalkınmada sosyal sermayenin rolünü keşfetmiştir. Böylece sosyal sermaye, ilgili kesimler tarafından kalkınmanın yeni kaynaklarından biri olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Genel ülke kalkınması ve bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin önemli bir role sahip olduğunun ortaya çıkması, bu konuda yapılan akademik çalışmaların sayısını da artırmıştır. Özellikle, kalkınmada sosyal sermayenin rolünü ortaya koyabilmek için sosyal sermaye düzeyini belirlemeye yönelik çalışmalar ön plana çıkmıştır. Ancak bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin rolü konusunda Zonguldak üzerinde yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. 1950'li yıllardan itibaren şehirle özdeşleşen taşkömürü madenlerinde çalışmak üzere sürekli göç alan, ancak daha sonraları madencilik sektöründeki gerilemeyle birlikte

son dönemde önemli sayıda göç veren Zonguldak'ta sosyal sermaye düzeyini belirlenmesi ekonomik olduğu kadar şehrin sosyal, demografik ve kültürel portresini göz önüne serme anlamında da önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki ilk il olan ve altyapı, göç, istihdam gibi çeşitli kalkınma sorunları bulunan Zonguldak'ta sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Sosyal sermaye birçok bilim dalının alanına giren, dolayısıyla çok yönlü bir kavramdır. Ekonomi bilimi ile birlikte sosyoloji, siyaset, psikoloji, yönetim bilimi gibi bilimlerde de sosyal sermaye ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmada sosyal sermaye ekonomik yönüyle incelenmekte ve sosyal sermayenin bölgesel kalkınmadaki rolü çalışmanın odak noktası olmuştur. Diğer taraftan, genel kalkınma ve bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin rolü konusunda özellikle son 10-15 yılda önemli sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte, bu konuda Zonguldak ili üzerine yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma bu yönüyle diğer çalışmalardan farklılık arz etmekte ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu tez çalışması, saha araştırmasına dayalı uygulamalı bir çalışmadır. Bu bağlamda tesadüfi olarak seçilmiş, Zonguldak merkezinde ikamet eden toplam 900 kişiye uygulanmak üzere 42 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. 18 yaş ve üstü bireyler ile yüze yüze görüşülerek oluşturulan anketlerden değerlendirilebilir nitelikte olan 800 adet anket değerlendirmeye alınmıştır. Sosyal sermaye düzeyini tespit etmek için hazırlanan sorulardan, sosyal sermaye göstergeleri olarak üç farklı endeks oluşturulmuştur. Bu endeksler; güven endeksi, network (resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım) endeksi ve karşılıklı yardımlaşma ve ortak iş birliği endeksleridir. Ankete katılan üyelerin her bir endeks için vermiş olduğu cevapların sonucu; yüksek seviyede, orta seviyede ve düşük seviyede şeklinde değerlendirilmiş ve alt endekslere bağlı olarak genel sosyal sermaye endeksi oluşturulmuştur.

Çalışma esas olarak üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal sermayenin kavramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Bu başlık altında kavramın tanımı, türleri, unsurları, diğer sermaye türleriyle ilişkisi konusunda bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde çok yönlü bu kavramla ilgili

sorunlar, özellikle ölçülmesinde karşılaşılan güçlükler ve sosyal sermayenin geliştirilmesi konusu üzerinde de durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümde sosyal sermayenin kalkınmayla ilişkisi incelenmektedir. Bu bölüm sosyal sermaye-iktisadi kalkınma ve sosyal sermaye-bölgesel kalkınma şeklinde iki alt başlık halinde incelenmiştir. Bu başlıklarda iktisadi kalkınma ve bölgesel kalkınmayla ilgili temel kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra, sosyal sermayenin iktisadi kalkınma ve özellikle bölgesel kalkınmayı nasıl ve hangi yönlerden etkilediği konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünü alan araştırması oluşturmaktadır. Zonguldak'ta sosyal sermaye düzeyini belirlemek için saha çalışması yapılan bu bölümde önce Zonguldak ilinin gelişmişlik düzeyi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda, araştırmanın önemi, amacı, yöntemi konusunda bilgiler sunulmuş ve anket uygulamasının yapıldığı Zonguldak ili merkezinde yaşayan bireylerden oluşan örnek kütlenin yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve gelir ile ilgili bilgilerinin yer aldığı demografik yapı ortaya konulmuştur. Daha sonra verilerin analizi yapılarak sosyal sermaye düzeyini ölçmeye yönelik üç endeks oluşturulmuştur. Bu bölümde ayrıca demografik özelliklerle sosyal sermaye göstergeleri ve toplam sosyal sermaye arasında ilişki olup olmadığı, varsa ilişkinin yönü test edilmiş ve test sonuçlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, ulaşılan genel sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

1. SOSYAL SERMAYEYLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde sosyal sermayenin kavramsal yapısı ayrıntılı bir biçimde ele alınarak, kavramın tarihsel süreç içindeki gelişim süreci anlatılmıştır. Sosyal sermayenin gelişimi konusunda etkisi olan düşünürlerin görüşleri incelenerek sosyal sermayenin önemi ortaya konulmuştur. İlk olarak sosyal sermayenin tanımı üzerinde durulmuş, kavramsal yapısı ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Sonrasında sosyal sermayenin unsurları, düzeyleri ve çeşitleri detaylı olarak incelenerek ekonomik yararları açıklanmıştır.

1.1. Sosyal Sermayenin Tanımı

Sosyal sermaye insanlık tarihinin başlangıcından itibaren, yani insanoğlunun ihtiyaç duymaya başlayarak yaşadığı günden beri var olan, kökeni oldukça eski bir kavramdır. İnsan, tarihsel süreçte ekonomik, sosyal, siyasal ve ailevi grup özellikleri bulunan ve bu özelliklerle ilişki kuran bir varlıktır. Dolayısıyla insanların sahip oldukları söz konusu özellikler ve ilişkiler, onların sosyal sermaye ile yakın ilişkisini ortaya koymaktadır (Babacan, 2012:62).

Kavramı ilk ortaya atanlardan biri olan sosyolog Lyda J. Hanifan, 1916 senesinde yazmış "The Rural School Community Center" adlı makalesinde, sosyal sermayenin kişilerin günlük hayatlarında önemli maddelerin dışında; iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve sosyal birlikteliği ortaya çıkaran, bireylerin ve ailelerin sosyal ilişkilerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Hanifan (1916), sosyal sermayeyi çoğunlukla kişilerin arasındaki ilişkiler üzerinden açıklamaktadır. Böylelikle sosyal sermayenin öteki sermaye çeşitlerinden ayıran özelliğini vurgulamıştır (Keskin, 2008:10).

Sosyal sermaye, toplumlarda veya toplumda bulunan bazı gruplarda güven duygusunun hakim olmasından kaynaklanan bir güçtür. Sosyal sermaye, bireylerin yalnız kendi başlarına davranmalarıyla oluşmaz. Bireysel değerlerden daha çok, toplumsal değerlerden meydana gelir. Sosyal sermaye, topluluğun ahlaki normlarının alışkanlık haline gelmesi ve sadakat, dürüstlük gibi kavramların kazanılması ile bireyler arasındaki bağlılıktan sağlanır (Çalışkan, 2010:8).

Sosyal sermaye kavramı ilk olarak Bourdie (1986) tarafından kullanılmıştır. Coleman (1990), Portes (1998) ve Putnam'ın (1993) çalışmalarında sosyal sermaye kavramını geliştirmişlerdir. Birçok sosyal sermaye tanımı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise farklı yaşam tarzından gelen farklı hedeflerden kaynaklanmaktadır. Kavramla ilgili bütünü oluşturan sosyal ağlar/formel ve enformel gönüllü gruplarda bulunma, anlayış, güven, hoşgörü gibi sivil normların fonksiyonu hakkında uzlaşmaya varılmıştır (Duman vd., 2011:182). Adı geçen düşünürlerin sosyal sermaye tanımlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Pierre Bourdieu (1986) sosyal sermaye kavramı ile ilgili en önemli eseri "The Forms of Capital" dir. Bu eseriyle Fransız sosyolog sosyal sermaye anlayışını ortaya koymaktadır. Sermaye çeşitlerini değerlendiren Bourdieu, sermayenin sadece ekonomik temelli olarak bilinmemesi gerektiğini ifade etmiş ve sosyal sermaye kavramını toplumsal sınıflar üzerine şekillendirmiştir (Günkör; 2011:8). Pierre Bourdieu, sosyal sermaye kavramını sınıf çatışmaları için yaptığı çalışmalarda kullanmıştır. Sosyal sermaye, ayrıcalıklı sınıf için bir servettir ve onların üstünlüklerinin devamı için bir araç olarak kullanılmıştır. Bourdieu'nun sosyal sermaye tanımlarında iki şey dikkatleri çekmektedir: İlk olarak bireyler sahip oldukları bağlarla çeşitli kaynaklara ulaşma imkanı edinmektedirler. İkinci olarak ise kişilerin ilişkilerinin miktarı ve kalitesi bireyin ulaşabileceği kaynakları etkilemektedir. Buna göre sosyal sermayenin miktarı, bireylerin harekete geçirebileceği ilişkilerin büyüklüğüne ve sahip oldukları sermayelerin niteliğine bağlıdır (Tüysüz, 2011:11).

Bourdieu (1983) göre ilişkiler ve insanların aralarında kurdukları sosyal bağlar birlikte toplumun yapı taşlarını oluşturmaktadır. Sosyal iletişim ağları toplumlar için önemli bir zenginliktir. Sosyal sermaye ilk olarak kişiler arasındaki ilişki ağlarının büyümesine ve kişilerin ekonomik, kültürel ve sembolik sermayesinin kapsamına bağlıdır. Burada iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar, *sosyal ağlar* ve *maddi ve sembolik değişim ilişkileri* dir. Başka bir deyişle sosyal sermaye bağların değeri, büyüklüğü ve harekete dönüştürebilme becerisidir. Her fert aslında toplumda bir sosyal sermayeye sahiptir. Sahiplik, ferdin berilri bir aileye, gruba, partiye aidiyetiyle açıklanabilir. Bireyler, bu aidiyet yoluyla bulunduğu grubun ağlarını ve kaynaklarını

kullanmayı garantiler. Aidiyet, fert için hem tanıma hemde tanınmadır. Bu süreç karşılıklı ilişki ile gelişir (Yarıcı, 2011:131).

James S. Coleman'ın 1988 yılında yapmış olduğu çalışmanın sosyal sermayenin önem kazanmasında etkisi büyüktür. “*Social Capital in Creation of Human Capital*” adlı yazısında sosyal sermaye ile birlikte “toplumsal yapıların insanların birşeyler başarmalarını sağlayan yönlerin”den bahsetmektedir. Bu bağlamda örnek olarak açıklamak gerekirse; itimat ve güvenin olduğu toplumlar, bu özelliklere sahip olmayan diğer toplumlardan daha başarılı bir topluluk olma kapasitesine sahip olacaktırlar (Günkör, 2011:9). Coleman sosyal sermayenin tanımını, öğrencilerinin eğitimdeki başarıları ile ilgili olarak yapmış olduğu araştırmalarda kullanmıştır. Amerika’da lise öğrencilerinin başarı düzeylerini ve okulu bırakma nedenlerini finansal sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermayeye göre açıklamıştır. Finansal sermaye; öğrencilerin eğitime devam edebilmeleri için ihtiyaç olan ekonomik kaynağı, beşeri sermaye; aile bireylerin eğitim düzeyinin etkisini, sosyal sermaye ise; aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişkiyi ve ailenin okul ile aralarındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Coleman’ın yapmış olduğu araştırmanın sonucuna göre finansal ve beşeri sermaye ile birlikte sosyal sermaye de çocukların okul bırakmasında etkilidir. Aynı zamanda sosyal sermaye sadece elit kesimi değil, fakir kesimin de beşeri düzeyini etkileyen kavramdır (Tüysüz, 2011:11-12).

Francis Fukuyama, Amerikalı ünlü bir siyaset bilimci olarak sosyal sermaye kavramının günümüz sosyal bilim çevresinde büyük şöhret kazanmasını sağlamıştır. Fukuyama, Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması (2000) ve Büyük Çözülme (2000) adlı eserleriyle dünya gündeminde yerini almıştır. Bu eserleriyle ekonomik ve toplumsal refahın üretilmesinde en büyük katkıyı sosyal sermayenin sağladığını belirtmiştir. Fukuyama (2000)’ne göre güçlü ve istikrarlı bir aile yapısı ve dayanıklı toplumsal kurumlar, bir hükümetin merkez bankası yada ordu yaratması gibi yasayla var edilemez. Güven düzeyi düşük seviyede olan toplumlarda büyük ölçekli sanayiler kurmak için devlet müdahalesine gerek duyulurken, güven düzeyini yüksek olan toplumlarda devlet desteğine gerek duyulmadan sivil güçler tarafından başarılı bir şekilde gerçekleştirilir (Şan, 2007:76).

Putnam'a göre ise sosyal sermaye, toplulukların sahip olduğu ancak bireylerin sahip olamayacağı bir kavramdır. Putnam'ın teorisinde bireysel hedeflere ulaşmaktan öte, esas olan ise birlikte harekettir. Birlikte hareket ise işbirliği ve bir araya gelerek etkileşimde bulunmaya bağlıdır (Tüysüz, 2011:14). Putnam'ın, Bourdieu ve Coleman'dan en önemli farkı sosyal sermaye kavramını, mikro düzeyden çıkararak makro düzeyde anlatmasıdır. O'nun teorisinde en önemli amaç kolektif eylemdir. Teorisinde “karşılıklılık” kavramına vurgu yapar ve kişilerin ağlarda bir araya gelerek etkileşimde olması önemlidir. Bourdieu ve Coleman'ın görüşlerinden farklı olarak sosyal sermaye kavramını sosyolojik, psikolojik ve siyasal etmenleri bir araya getirerek açıklamıştır. Kavramı, bireyler arasında işbirliğini daha kolaylaştıran “güven, normlar ve ağlar” şeklinde tanımlamakta olan Putnam'a göre, ortak hedeflerine ulaşmak için ortakların birbirleriyle kuracakları işbirliği ile birlikte daha etkin hareket etmelerini sağlayan güven, sosyal normlar ve ağlar sosyal sermayenin özelliklerini oluşturur (Günkör, 2011:12).

Putnam'a göre sosyal sermayenin en büyük göstergesi katılım kültürüdür. Sosyal sermaye, istikrarlı politikanın sürdürülmesinde ve refah düzeyinin artmasında yardımcı olur. Putnam çalışmasında, demokratik toplumlardaki gönüllü organizasyonlara katılma konusu üzerine durmuştur. Bu anlamda toplumdaki sosyal sermayenin boyutu, o toplumdaki toplumsal birlik ve ortaklık kurma dereceleri ile gösterilmektedir. Sosyal sermaye dernekleşme ve ortaklık kurma becerisi ile kolektif norm ve güven aracılığı ile çoğaltılır ve ilerletilir. Putnam'a göre sosyal sermaye o toplumdaki halkın katılımı ile doğru orantılıdır. Toplumsal katılım ne kadar fazla ise o toplumun sosyal sermaye düzeyi o derece gelişmiş olur (Şan, 2007:75).

1.2. Sosyal Sermaye Türleri

Sosyal bilimciler ve ekonomistler sosyal sermayenin farklı tanımlarını yaptıkları gibi sosyal sermaye türlerini farklı şekilde gruplandırmışlardır. Araştırmacıların bir çoğu sosyal sermaye türlerini; bağlayıcı, birleştirici, köprü kuran sosyal sermaye şeklinde gruplandırmışlardır. Araştırmacıların diğer kısmı ise sivil toplum ve kamusal sosyal sermaye, bazıları yapısal ve kavramsal sosyal

sermaye, bazıları ise güçlü ve zayıf bağlar şeklinde sosyal sermaye türlerini gruplandırmışlardır (Kaya, 2011:33).

1.2.1. Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Bir bölgede yaşamını sürdüren bireylerin birbirleriyle ilişkilerinin yoğun olduğu, göreceli olarak içe dönük, sık ve uzun süreli ilişkiler kuran, karşılıklı güven, geliştirilen ortak normlar ve ilişkilerin ortaya koyduğu kapasite bağlayıcı sosyal sermayenin tanımını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle sosyal sermaye bireylerin arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Bağlayıcı sosyal sermayeye örnek olarak aile fertlerinin arasındaki ilişkiler veya grup üyelerinin arasındaki ilişkiler gösterilebilir (Tüysüz, 2011:20).

Bağlayıcı sosyal sermaye grup üyeleri arasındaki eğitimsel başarıyı yükseltme, iş arama maliyetini ve iş ile ilgili görevleri kötüye kullanma riskini azaltmasıyla birlikte kamusal değerlerle ilişkilendirilmektedir. Bu grupların üyeleri arasındaki etkileşim, işbirliği ve organizasyon oluşumuna imkan sağlayan bir yapıdadır. Bağlayıcı sosyal sermaye, siyasi belirsizlikler, makro ekonomik istikrarsızlık ve kısıtlayıcı bir kurumsal yapının bulunduğu bir ortamda sorunların çözülmesinde yardımcı olabilmektedir (Kangal, 2013:40).

Birleştirici sosyal sermaye toplum düzeyindeki ilişkilerin temelinde, bireysel örgütsel davranışların iç içe girdiği, zayıf sosyal bağlardan kaynaklanmaktadır. Fakat bu bağlar da bazı ortak değerlerin paylaşımıyla birlikte bir arada tutulur. Toplumda birbirlerinden farklı kimliğe sahip, farklı gruplara ait, farklı yapıdaki insanların aralarındaki bağlar zayıftır. Gruplar arası düzeyde ortaya çıkan ilişkiler, çoğunlukla birbiriyle bağları zayıf olanlar ve grupların aralarındaki yatay düzlemde oluşan ağlar şeklinde ortaya çıkacağı gibi geçici bağlarla dikey şekilde de oluşabilir (Erselcan, 2009:70-71).

Köprü kuran sosyal sermaye ise, çok daha uzak ilişkilerle ilgilenmektedir. Bu sosyal sermaye ile birlikte yeni fırsatların bulunmasında önemli kavram olarak dikkate alınmaktadır. Köprü kuran sosyal sermayenin harekete geçirilmesi gelişmeyi destekleyen kaynaklara ve bilgiye ulaşmada kolaylaştırıcı rol oynamaktadır (Kaya, 2011:36).

1.2.2. Sivil ve Kamusal Sosyal Sermaye

Paul Collier sosyal sermayeyi, sivil toplum sosyal sermayesi ve kamusal sosyal sermaye olarak ayırmıştır. Sivil toplum sosyal sermayesi kendiliğinden organize olan gruplardan meydana gelen kurumlarla ilgilidir. Bu kurumlar, çeşitli örgütler, dernekler, topluluklar, sivil toplum örgütleri gibi yapılardır. Sivil toplum sosyal sermayesinin yapısında kurallar olduğu kadar, insanların ait oldukları bu yapılarda paylaştıkları kurallar, inançlar, tutumları ve değerleri yer almaktadır. Kamusal sosyal sermaye ise, devlet veya özel sektör tarafından desteklenen resmi kurumlarla ilgilidir (Keskin, 2008:16).

Sosyal sermaye, sivil (yatay) ve kamusal (dikey) olmak üzere 2 şekilde sınıflara ayrılmaktadır. Mikro seviyede sivil sosyal sermaye değerler, düşünceler, tutumlar ve davranış normları ile ilişkilidir. Makro seviyede kamusal sosyal sermaye ise yasal hükümleri, sözleşmelerin yürürlüğü girmesini, yolsuzluğun azalmasını, karar alma sürecindeki şeffaflığı, etkin yönetim sistemlerinin varlığını, yasal sistemlerin güvenilirliğini ve kısacası devletin yeterliliğini ve kredibilitelerini içermektedir (Özcan, 2011:32).

1.2.3. Yapısal ve Bilişsel Sosyal Sermaye

Yapısal ve bilişsel sosyal sermaye ayrımı Uphoff tarafından geliştirilmiştir. Yapısal olarak, sosyal organizasyon çeşitli biçimler ile ilişkilidir. Özellikle ilişkide oldukları roller, kurallar, iş birliği ve ortak fayda sağlayan ve kollektif hareketlere katkıda bulunan geniş çaplı bir ağ kümesini içermektedir. Bilişsel kategori ise, zihinsel süreçlerden türemekte olup kültür ve ideoloji tarafından özellikle de iş birlikçi davranışa katkıda bulunan normlar, değerler, tutumlar ve düşüncelerce kuvvetlenir (Özcan, 2011:35).

Flander'e göre, sosyal sermaye farklı bir biçimde tanımlanmakla birlikte çoğu tanım sosyal bağlantıları ve onların bileşenleri olmak üzere yapısal, ilişkisel ve bilişsel olmak üzere üç yön içermektedir. İlk olarak yapısal yönü, bireyler arasındaki bağlantının tümüne mal ederek kullanır. Yapısal yön sosyal sermayenin kullanımında ve geliştirilmesinde gerekli olan, diğer aktörlere, bireylere ve gruplara erişim sağlar. Sosyal sermayenin yapısal boyutu ağlar, roller, kurallar ve içtiadları içermektedir (Ekşi, 2009:54).

1.2.4. Güçlü ve Zayıf Bağlar Olarak Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye tanımlamalarında, güçlü bağlar ve zayıf bağlar şeklinde ayrılmıştır. Güçlü bağlar, birbirlerine benzer olan bireyler arasındaki bağlar iken, zayıf bağlar ise, farklı kültürel ve sosyal ortamdan gelen insanların bir araya gelmesidir. Güçlü bağlar, kuralcılığı ve birlikteliği gerçekleştirmek amacıyla benzer kaynaklara sahip olan bireyleri bir araya getirmektedir. Bu nedenle, yoğun ilişkilerin sayesinde uygun davranış şekli, sürekli gündemde olur ve fikirlerin tartışılarak bir konuda anlaşma sağlanması mümkün olmaktadır. Bu biçimde ortaya çıkan normlara uymayan bireyler toplumdaki yoğun ilişki nedeniyle, saklanmaları mümkün olmadığından, çoğunlukla cezalandırılmaktadır. Zayıf bağlarda ise, çoğunluğun paylaştığı değerler daha az olmakta, böylece yeni kaynaklara erişmeyi daha kolaylaştırmakta ve amaca daha etkili hizmet etmektedir (Kaya, 2011:40).

1.3. Sosyal Sermayenin Unsurları

Putnam'a göre sosyal sermaye kısaca; *“sosyal kurumun kordine edilmiş eylemlerini kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve sosyal ağlar gibi özelliklerdir”*. Putnam, sosyal sermayenin iki şekilde geliştiğini belirtmiştir. İlk olarak biraz daha sabit olan sosyal normlar ve ağlar, ikincisi ise bu yapıya biraz daha ruh ve dinamizmin veren güven sürecidir. Bunlardan yola çıkarak sosyal sermayenin bileşenlerini oluşturur. Bunlar; kişilerin birbirlerine duydukları güven düzeyi, davranış ve kurallardan oluşan normlar, iletişim olanakları ve niteliğidir. Sosyal sermayenin bileşenleri sosyal sermayenin hem nedeni hem sonucudur. Sosyal sermaye hem temel koşullar, hem varlığın göstergelerinden hem de neden olduğu belli başlı faydalardan oluşur (Kangal, 2013:43).

1.3.1. Sosyal Normlar

Sosyal normlar; toplumların kendine ait kültürleriyle oluşan ve bununla birlikte toplumun düzenini sağlayan, yol gösteren, doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü belirleyen kurallar, standartlar ve fikirlerdir. Normlar; bireyleri doğrudan etkileyen, çoğunlukla yazılı olamayan ve resmi bir yaptırımı olmayan beklentilerin tamamıdır. Putnam normları açıklarken güven unsurundan faydalanmıştır ve *“bireyin eylemlerinin yerleşik olduğu sosyal normlar ve ağlar sayesinde güvenme yeteneğine sahip”* olduğunu belirtmiştir (Kangal, 2013:47).

Toplumda yaşayan bireylerin daha sağlıklı bir düzen içerisinde işleyebilmesi, söz konusu toplumun normlar etrafında birleşmesiyle mümkündür. Toplumsal normlar, insanların tarihleri boyunca önemliydi; ancak modern dönemde nüfusun şehir merkezlerinde yoğunlaşmasıyla daha çok önem kazanmıştır. Geçmişte daha çok din ve felsefe çerçevesinde tartışılan toplumsal norm kavramı, günümüzde ise başta sosyoloji olmak üzere, sosyal bilimlerin birçok disiplini tarafından ele alınmaktadır. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte bireysel kullanım imkanını artıran sosyal medya ortamı, normların varlığının ve gerekliliğinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır (Babacan, 2012:83).

Teorisyenler tarafından sosyal sermayenin, paylaşılan normlar üzerine kurulu olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda teorisyenler Portes ve Putnam genelleştirilmiş karşılıklılık normu üzerinde durmuştur. Bu norm türü, kolektif eylemler sorununu çözmekte ve toplumu bir araya getirmektedir. Bunun yanında kişileri, ego – merkezci ve kendi menfaatlerini düşünen, ortak fayda sağlanması için çaba gösteren ve toplumsal amaçları güden kişilere dönüştürür. Diğer bir deyişle bireylerin, başka bir kimsenin iyiliğiyle karşılaşması durumunda, ileride o kişiye iyilik yaparak karşılıklıta bulunması bu türde norma örnektir (Özcan, 2011:55).

1.3.2. Sosyal Ağlar

İnsanlar tarih boyunca yaşadığı dönemin şartlarına ve ruhuna uygun bir biçimde, diğer bireylerle iletişim kurmuşlar ve iletişim için kanalları açık tutmuşlardır. Modern çağda iletişim için araçların varlığı ve işlevi iyice önem arzetmiş ve günümüzde özellikle sosyal medya araçları önemini artırmaya devam etmektedir. İnternet teknolojisi ile birlikte dünyanın tamamına adeta bir ağ gibi örülmesi ve daha da geliştirilmesi ile birlikte sosyal ağ siteleri, insanların aralarındaki iletişimi bir başka boyuta taşımıştır (Babacan, 2012:88).

Bireylerin kendi aralarındaki etkileşim ne kadar fazla olursa, birbirleri hakkında o kadar fazla bilgiye sahip olurlar. Bunun yanında teknik bilginin daha fazla kişiye aktarılmasını ve teknolojilerin öğrenilme sürecini hızlandırır. Sosyal ilişkilerin zeminini hazırlayan mekanizma, sosyal tutarlılık ve sosyalleşmedir. Birlikte çalışanların kurdukları etkileşim ile birlikte işlerle ilgili bilgilerin

öğrenilmesine yardımcı olur. Zengin sosyal ağlar, değerli bilgilerin ve yeni üretim tekniklerinin kolaylıkla öğrenilmesine yardımcı olmaktadır (Özcan, 2011:48).

Coleman'a göre, sosyal sermaye kişilerin kendi aralarındaki ilişkilerin sosyal ağları ile mümkündür. Sosyal ağlar sayesinde bireylerin birbirleriyle sıkça ilişki kurarak ortak davranış normları ve bireylerin birbirlerine karşı beklentilerinin oluşması sağlanmıştır. Sosyal ağlar düzenli temas ve davranış normları birlikte aktörler arasında güven ve itibar sağlanmasını, dolayısıyla da sosyal sermayenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Kangal, 2013:5).

1.3.3. Güven

Sosyal sermayenin meydana gelmesinde güven önemli bir rol oynamaktadır. Onyx ve Bullen (2000) güvenin, insanların kendi aralarında birbirlerine yardımcı olacağını veya en azından zarar verici davranışlarda bulunmayacağı beklentisi olduğundan insanlara gönüllü olarak risk yüklenme anlayışı kazandırdığını söylemişlerdir. Fukuyama (1998) güveni, ortak paylaşılan normlara dayanan ve kişilerin birbirlerine karşı düzenli, güvenilir ve işbirliğine dayalı davranışları; bir toplum içinde yükselen beklentiler olarak ifade etmektedir. İfade edilen şey, paylaşılan normun adalet gibi en temel değerlerle ilgili olması yanında mesleki standart veya davranış kurallarını da kapsamasıdır (Kapu, 2008:271).

Güven kişilerin kendilerine değer verme duygusuyla başlayan ve zaman içinde şirket, bilim ve ekip içinde bulunan herkesle temas eden duygusal bir kuvvettir. İnsanların kendilerine ve başka kimselere güvenmeleri ve onlar tarafından da güveniliyor olmanın verdiği güç, birlikte hayatta başarıya ulaşmalarının en önemli nedenidir (Şavkar, 2011:21). Birey ve toplumda güven merkezli yapının oluşması toplumların varlığı, geleceği ve sağlığı açısından çok önem arzeder. Bundan dolayı toplumsal mekanizma, bireylerin birbirlerine güvenerek iletişim kurdukları bir yapı olarak varlığını sürdürür. Luhmann'a göre, sosyal sistemler bireylerin hareketlerinden değil, bireylerin aralarındaki iletişim süreçlerinde oluşmaktadır. Toplumun sadece bireylerin iletişim kurmalarıyla varlığını devam ettirebileceğini ifade eder. Aynı şekilde sosyal sistemin özünde

iletişim ile oluştuğunu ve bunu gerçekleştiren en etkili unsurun güven olduğunu belirtmiştir (Babacan, 2012:86).

Güven kavramı, genelleştirilmiş güven, yoğun güven ve kurumsal güven olmak üzere üç farklı grubu ayrılabilir. Ekonomik büyüme ile güven arasındaki ilişkiler incelenirken genelleştirilmiş güven kavramı dikkate alınır. Genelleştirilmiş güven kişilerin, aile fertleri dışında kalan kişilerle olan ilişkilerindeki güvene işaret eder. Genelleştirilmiş güven; ekonomik faaliyetteki işbirliğini daha kolay hale getirir ve bununla birlikte işlem maliyetinin düşmesini sağlar (Meçik, 2010:13-14).

1.4. Sosyal Sermayenin Diğer Sermaye Türleri İle İlişkisi

Sosyal sermaye diğer sermaye türleri arasında beşeri sermaye, finansal sermaye ve fiziksel sermaye ile daha fazla etkileşim halindedir. Bunun yanında entelektüel sermaye, kültürel sermaye, manevi sermaye, doğa sermayesi, bilgi sermayesi ve zaman sermayesiyle de ilişki içindedir.

Tablo 1.1: Sermaye Çeşitleri İçerisinde Sosyal Sermaye

	Fiziki Sermaye	Fiziki Sermaye		
Beşeri Sermaye	Finansal Sermaye	Finansal Sermaye	Fiziki Sermaye	
Sosyal Sermaye	Beşeri Sermaye	Beşeri Sermaye	Finansal Sermaye	
	Sosyal Sermaye	Sosyal Sermaye	Beşeri Sermaye	
Başlangıç	Birleşim	Olgunluk	Kriz	Çözülme

Kaynak: Mehmet, Karagül ve Dünder Süleyman (2006); “Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma,” *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 7, Sayı 12, s. 61-78.

Toplumun ekonomik ve diğer alanlardaki başarısında önemli kaynak sosyal sermaye ile beşeri sermayedir. Fiziki ve finansal sermaye ise sosyal ve beşeri sermayenin bir ürünü olarak düşünülmektedir. Tablo 1.1’de anlaşıldığı üzere toplumdaki ekonomik kriz ve çöküş süreci ilk olarak sosyal ve beşeri sermayenin erimesiyle birlikte meydana gelmektedir (Karagül ve Süleyman, 2006:65).

Klasik üretim faktörleri olan emek, sermaye, doğal kaynak ve girişimciye ek olarak teknoloji ilave edilmiştir. Sermaye faktörü ise finansal sermaye, fiziksel sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermaye biçiminde genişletilmiştir. Çünkü, klasik üretim faktörüne ek olarak çalışanların bilgisi, becerisi ve tecrübesini ifade eden beşeri sermaye ve toplumsal güven ve topluluk arasında iletişim düzeyini ifade eden sosyal sermaye üretim faktörü olarak ekonomik teoriye dahil olmuştur. Beşeri ve sosyal sermaye bilgiye dayanan teknolojik üretim ile faktör verimliliğinin artırılması için en önemli iki yeni üretim faktörüdür (Keskin, 2011:131).

1.4.1. Beşeri Sermaye

Fiziksel ve finansal gibi maddi sermaye çeşitlerinden farklı olarak ortaya çıkan beşeri sermaye kavramı, 1960'lı yıllarda T.W. Schultz ve Gary Becker'ın çalışmalarında ilk defa literatüre girmiş olasa da, kavramın daha çok kökenine gidildiğinde 1930'lu yıllarda "*Endüstride Beşeri Münasebetler*" isimli akımı beşeri sermaye olgusunun zeminin olduğu görülür. Emeğin aşırı mekanist bir şekilde örgütlenmelerinin başarısız sonucunda, Endüstride Beşeri Münasebetler ismi altında yeni model gelişmeye başlayan ve özellikle 1932 ekonomik kriz döneminde önemli gelişmeler göstermiştir. Bu yaklaşıma göre, işletmede sahibi çalışanlarına karşı onlarla ilgilenildiğinin göstermesi, daha sonra yaşanabilecek çatışmaları engelleyecek ve çalışanların şahsi gerilimleri önleyecektir. Bunun sonucunda işletme içinde çalışanlar arasında birliktelik havası doğacak ve çalışanların işletmede pasif olmaktan çıkıp aktif olarak işletmede daha çok uğraşlara katılımlarını sağlanabilecektir (Ekşi, 2009:60-61).

Beşeri sermaye, toplumda yaşayan bütün bireylerin bilgi, beceri ve tecrübelerini üretim sürecine yansıtması olarak açıklamak mümkündür. Bununla birlikte, beşeri sermaye teorisinde kişilerin bilgi, tecrübe ve niteliklerini artırmak için yatırımlarla birlikte kazançlar arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere geliştirilmiştir. Beşeri sermaye yatırımları; eğitim, beslenme ve sağlık başta olmak üzere işgücünün verimliliğini geliştirme amacıyla yapılan harcamalardır (Meçik, 2010:26).

Beşeri sermaye, değişken bir yapıya sahip olduğundan ülke insanların niteliği ve niceliğindeki sürekli değişimler beşeri sermaye üzerinde etki

yaratmaktadır. Beşeri sermaye değişken bir yapıda olduğundan stoklanması mümkün değildir. Bu sebepten dolayı beşeri sermaye kullanılmadığı durumda zamanla kayba uğramaktadır. Beşeri sermaye kişilerin nerede, ne zaman ve hangi koşullarda çalışacaklarına karar vermesidir (Özyakışır, 2011:57).

Schultz, ekonomistlerin gelişen beşeri sermaye birikimi ekonomideki üstlendiği rolü fark etmeyerek, sermaye kavramının fiziki sermaye ile sınırlandıklarını ifade etmiştir. İkisadi kalkınma sürecine bilginin katkısının belirlenmesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Schultz, beşeri sermayenin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: (Doğan ve Şanlı, 2003:181)

- Beşeri sermaye bireylere yatırım yapılarak meydana gelir.
- Beşeri sermaye bireylerden ayrılamaz.
- Beşeri sermaye görülmez fakat etkileri gözlemlenir.
- Beşeri sermaye doğuştan veya sonradan da kazanılabilen bir yetenektir.

Sosyal sermaye ile beşeri sermaye arasındaki ilişki araştırıldığında, sosyal sermayenin bireylerin sosyal hayat, eğitim, sağlık, aile ve iş hayatındaki faaliyetlerine çok önemli bir şekilde etki ettiği görülmektedir. Güven ve işbirliği arasındaki ilişki güçlü olan ülkelerde beşeri sermayeye yapılan yatırımlar ekonomik ve sosyal gelişmeyi önemli bir şekilde etkiler. Bundan dolayı sosyal sermaye ile beşeri sermaye birbirlerini tamamlayan iki ayrı değer olarak görülmektedir (Tüysüz, 2011:25).

Sosyal sermaye düzeyi kaliteli olan bir toplumda, kaliteli eğitim alt yapısı ile birlikte toplumun beşeri sermaye düzeyi artar. Coleman, sosyal sermayenin beşeri sermayeyi meydana getirdiğini öne sürerek, birbirleriyle etkileşim içinde bulunan bireylerin sürekli olarak yeni şeyler öğrendiğine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda bu ilişkinin tersine, iyi eğitilmiş bireylerin oluşturmuş olduğu sosyal ağlar, mevcut beşeri sermaye düzeyini bilgi kanalları oluşturarak da artırmaktadır (Kangal, 2013:71).

Tablo 1.2: Sosyal Sermaye İle Beşeri Sermayenin Karşılaştırılması

	Beşeri Sermaye	Sosyal Sermaye
Objesi	Bireyler	İlişki Düzeyi
Kaynağı	Okul ve hayat boyu eğitim süreci	Eğitim, sosyal değerler ve iletişim imkanları
Ölçülmesi	Eğitim süreci ve kalitesi	Davranışlar, değerler, üyelikler, katılımlar ve güven seviyesi
Sonuçları	Direkt: Gelir ve verimlilik Dolaylı: Sağlık ve sivil aktiviteler	Sosyal bağlılık, ekonomik başarı Daha çok sosyal sermaye
Etkileşimi	Doğrusal	Karşılıklılık

Kaynak: Nalan, Kangal (2013); “*Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği*,” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya, s.72.

Tablo 1.2’de beşeri sermaye bireyler ile ilişkili olmasına rağmen, sosyal sermaye bireylerin ve grupların ilişki düzeyine ve iletişim olanaklarına odaklanmış olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye ile beşeri sermaye birbirini tamamlayan iki farklı ekonomik değer olarak dikkate alınmaktadır. Beşeri sermayenin üretime doğrudan katkısı vardır; ancak üretimi, verimliliği artırmak için sosyal sermaye önemli bir rol oynamaktadır.

1.4.2. Fiziki Sermaye

Fiziki sermaye, sanayi devrimi ile birlikte önemli kaynak haline gelmiştir. Buhar gücünün keşfedilmesinden sonra verimliliği artırmaya yönelik teknolojilerin üretilmesiyle, tarım toplumunun ekonomik yapısı bozulmaya başlamıştır. Tarımda verimliliğin artması tarımsal üretimde daha az insana ihtiyaç duyulmasına neden olmuş ve kırsal kesimde işsiz kalan bireyler şehirlere göç ederek sanayi toplumunun temelini oluşturmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte fiziki sermaye toprağı ikame ederek en önemli kaynak olmuştur. Bu nedenle fiziki sermaye, üretim faaliyetinde bulunmak için emek faktörü tarafından üretilmiş olan araçların tamamını kapsar. Neoklasik iktisatçılar ve 1950–60’ların geleneksel kalkınma iktisatçıları fiziki sermaye birikimine büyük önem vermişlerdir (Karaçay, 2008:10).

Fiziki sermaye, işletmelerin yapısı içerisinde bulunan ve işletmenin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan maddi ve maddi olmayan kaynakların

tamamıdır. Bunlar; para, alacak, kıymetli evrak, menkuller, gayrimenkuller, sınai haklar, telif hakları, şahsi emek şeklinde sıralanabilir (Kaya, 2011:6-7).

Sosyal sermaye fiziksel sermaye gibi varlığı ile birlikte üretime katkı sağlamaktadır. Fakat sermaye türleri arasında en somut ve ölçümü en rahat olan fiziki sermaye iken, en az nicelleştirilebilir olanı ise sosyal sermayedir. Bu nedenle yeterince tasarruf varsa fiziki sermayenin oluşumu basit olurken, sosyal sermaye ise genellikle daha basit ve hızlı bir biçimde ortaya çıkmamaktadır (Kangal, 2013:73).

1.4.3. Finansal Sermaye

Sosyal sermaye, bireyler arasındaki sosyal ilişkilerden meydana gelmekte olup finansal sermaye pazarında da işleyişi etkilemektedir. Finansal sermaye, bir çıkar elde etmek veya sermaye kazanmak için finansal varlıklarda meydana gelen değişimleri finanse eder. Sosyal sermaye, ekonomik gelişim ve finansal sermayeyi daha etkili kullanmak açısından önemlidir; bundan dolayı sosyal sermaye, bireyler arasında bilginin paylaşımı, güven, iyi niyet ve işbirliği oluşmasını sağlar. Sosyal sermaye ile birlikte sağlanan güven, üretimi daha kolay hale getirir. Sosyal sermayenin üretimde çok fazla önemli olmasının sebebi ise işlem maliyetini azaltması ve bu şekilde ekonomik faaliyetleri kolaylaştırmasıdır (Özdemir, 2007:32).

1.4.4. Kültürel Sermaye

Sermayenin bu türünü literatürde Bourdie (1986) sermayeye ilişkin tartışmalarda ele almıştır. Bourdieu'nun diğer sermaye türlerinden ayrı bir yerde tuttuğu kültürel sermaye, bir nesilden diğer nesillere aktarım şeklinde olan genel kültürel birikim, bilgi ve yetenek olarak ifade edilmektedir. Bunlara göre kişilerin ekonomik koşullar sonucunda edindiği formel ve informel sosyal davranışlar, sosyal pratikler, iletişim kurma ve dilli konuşma biçimi ile beğenileri onların kültürel sermayesini oluşturur. Bir başka ifade ile kültürel sermaye; formel eğitimlerden elde edilen diplomalarla, objektif bir görünüm kazanmaktadır. Okul sermayesi, aileden kaynaklanan ve aile içinde elde edilen nitelikleri ifade eden bir sermaye türüdür (Ekşi, 2009:68).

Kültürel sermaye, sosyal sermayeden daha kapsamlı ve daha geniştir. Sosyal sermayenin asıl konusu ilişki düzeylerini ölçmek iken; kültürel sermaye yaratıcılık, yenilik, sosyal ve ekonomik kapsam gibi tanımları da içermektedir. Bu duruma göre kültürel sermayenin temel olma özelliği ile birlikte sosyal sermayenin kalitesini belirlediği söylenebilir. Gould, karmaşık ilişkiler ağı ve inançlardan, değerlerden ve motivasyonlardan oluşan kültürün, sosyal bir sistem olarak tutumlarımızı, davranışlarımızı etkilediğini söylemiştir. Bu sistem de birey ve topluluk düzeyinde faaliyet göstermekte ve sosyal sermayenin oluşumu desteklemekte veya engellemektedir. Çünkü bir topluluk kültürel faaliyetler için bir araya geldiğinde o topluluktaki ilişkilerde ortaklık ve ağlar artar. Başka bir deyişle kutlamalar, ritüeller, törenler insanların bir araya gelmesini sağlayan kültürel faaliyetlerdir ve bireyler arasındaki sosyal sermayeyi geliştirici bir etkiye sahiptir (Özdemir, 2007:25).

1.4.5. Entelektüel Sermaye

Entelektüel sermaye kavramı konusunda ilk olarak Galbraith 1969 yılında bu kavramın, insan zekasından kaynaklanan bir unsur olmasının dışında, bir entelektüel faaliyetler bütünü olduğunu savunmuştur. Daha sonra ise Michael Kalecki 1975 yılında bir makalesinde “acaba kaçımız şu geçen birkaç on yıllık dönemde elde ettiğimiz entelektüel sermayenin farkındayız” diyerek Galbraith’e atıfta da bulunmuştur. Bu şekilde ilk kullanımı teyit etmiştir (Görmüş, 2009:58-59).

Aşağıdaki Tablo 1.3’de Entelektüel sermayenin unsurlarına ve unsurlarıyla ilgili örneklere yer verilmiştir.

Tablo 1.3: Entelektüel Sermaye Unsurlarına İlişkin Örnekler

İnsani Sermayesi	İlişkisel Sermaye
- Eğitim - Mesleki Yeterlilik - Mesleki Bilgi - Girişimcilik	- Markalar - Müşteriler - Müşteri Bağlılığı - Lisans Anlaşmaları
Yapısal Sermaye	
Entelektüel Mülkiyet İlişkisi	Altyapı Varlıkları
- Patent - Telif Hakları - Ticari Sırlar - Ticari Amblesmler	- Yönetim Felsefesi - Örgüt Kültürü - Bilgi Sistemi - Finansal İlişkiler

Kaynak: Saime, Önce (1999); *Muhasebe Bakış Açısı İle Entellektüel Sermaye*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 29.

Entelektüel sermaye unsurlarından tanımlanması en zor olanı insan sermayesidir. İnsan sermayesi, iş görenlerin sahip oldukları kollektif bilgileri, onları yeteneklerinin ve deneyimlerinin değeri, yenileme ve yenilik sürecinin temel kaynağından oluşmaktadır. Başka bir deyişle eğitim, davranış şekilleri ve tutumlarında insan sermayesi içinde yer almaktadır. İşletmelerin kişilerin sahip oldukları bu bilgi, yetenek ve becerilerden faydalanabilmesi için beşeri sermayeden yapısal sermayeye dönüşmesi gerekir. Bireylere ait bilgi, örgütsel değer yaratmak için kullanıldığında ve paylaşıldığında tam anlamıyla entelektüel sermayenin bir parçasına dönüşür (Ekşi, 2009:65).

Entelektüel sermaye, beşerî sermaye ve sosyal sermaye şeklinde iki bileşenden oluşmaktadır. Sosyal sermayeyi meydana getiren özelliklerin bir sonucu olarak oluşan ağ düzenekleri ilişkisel sermaye ve yapısal sermaye sosyal sermayenin içerisinde yer almaktadır. Çünkü sosyal sermaye; insanlar arasındaki güvene dayalı olan iletişim ve ekonomik getirileriyle de ortaya çıkmakta ve kişilerin sosyal hayat, eğitim, sağlık, aile, iş hayatında ve kamu yönetimindeki faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Kaya, 2011:10).

1.4.6. Diğer Sermaye Türleri

Zaman Sermayesi: Bir işi yapmak için gerekli olan imkanların en sade hali olan sermaye olarak ifade edilir. Burada dikkate alınmayan ve aslında en önemli olan sermaye türü zaman sermayesidir. Yaşamda maliyeti en fazla olan ve telafisi mümkün olmayan zaman sermayesi, muhasebe kayıt işlemlerinde yer almadığı için önemi göz ardı edilmektedir (Karagül, 2012:66).

Manevi Sermaye: Modernleşme ile birlikte bireyselleşen toplumlarda en çok ihtiyaç duyulan manevi atmosfer, kişiselleşen gelişim ve çarpan etkisiyle sosyal değişim için önem arz eden sermaye türü olan manevi sermayedir (Aydın, 2016:70-71).

Bilgi Sermayesi: Bilginin sermaye olduğu konusu, iktisat çalışmalarında ve tartışmalarında genel kabul görmüştür. Dünyanın en önemli borsalarından biri olan New York borsasında en çok işlem görmekte olan şirketlerin bilgi üreten ve pazarlayan şirketler olması önem ihtiva etmektedir (Yayla, 2007:121).

Doğa Sermayesi: Doğa sermayesi tanımı Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler raporları sayesinde ekonomi yazılarına girmiştir. Tabii varlıkların kapitalist düzen içerisinde sermaye birikim amacı için kullanılması hedeflenen bu olgu, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip olmalarının yanı sıra, yeterince kullanamadıkları doğal kaynakların çok uluslu şirketlerce işletilmek suretiyle sermaye haline dönüştürülmesini hedefleme şeklinde açıklanmaktadır (Karagül, 2012:63).

1.5. Sosyal Sermayenin Tarihsel Serüveni

Sosyal sermaye kavramı, son dönemde sık bir şekilde kullanılmasına ve gittikçe artan bir önem kazanmasına rağmen, kavramın tarihi çok daha eski dönemlere dayanmaktadır. Günümüzde kalkınma teorileri ve politikalarında da kullanılmakta olup, kavramın ilk kez sosyoloji alanındaki çalışmalarda kullanıldığı görülmüştür. Max Weber, 1904 yılında yazmış olduğu “Protestanlık Mezhebi ve Kapitalizmin Ruhu” isimli makalesinde sosyal sermaye fikrinden bahsetmiştir. Diğer bir ünlü sosyolog Lyda J. Hanifan’ın 1916’da yazdığı bir makale de sosyal sermaye ile ilgili araştırma yapan bilim adamları için temel kaynak olarak sayılmaktadır (Keskin, 2008:8).

Sosyal sermaye, sosyal bilimler terminolojisinde maddi sermayeden farklı bir sermaye türü olan beşeri sermaye kavramı ile karşımıza çıkan türlerden biridir. Maddi sermaye dışında tanımlanacak ilk sermaye türü olan beşeri sermaye tanımı 1960’ların başından beri kullanılmış olsa da daha öncesine gidildiğinde 1930’lu yıllarda endüstri sosyolojisi ile işletmeler düzeyinde konuya ilgi duyulmaya başlanmıştır. Endüstri işletmelerinde emeği mekanist bir biçimde örgütleme çabalarının başarılı olamamasının sonucu olarak “Endüstri’de Beşerî Münasebetler” adı ile geliştirilmeye başlayan yeni model, 1932 yılındaki bunalımdan sonra ABD’de önemli gelişmeler göstermiştir. Bu yaklaşıma göre işletme çalıştırmış olduğu işçilere karşı kendilerine ilgi gösterildiğini belirtecek, tahmin edilebilecek çatışmaları engelleyecek ve çalışanların kişisel gerilimlerini çözecektir. Bunun sonucunda işletme içinde birlik havası oluşacak ve personelin kaynaşması ile birlikte mülkiyet ve otoritenin geleneksel yapısına dokunulmadan işçiler pasif olmaktan çıkıp aktif olarak işletmenin faaliyetlerine katkı sağlayacaklardır (Şan, 2007:71).

Sosyal sermaye tanımı Hanifan'ın eserlerinden sonra belli bir süre çalışmalarda yer almamıştır. Ancak 1950'lerde şehir sosyologları, 1960'larda değişim teorisyenleri ile kentli bilginler, 1970'lerde ise iktisatçılar tarafından “yeniden keşfedilmiştir”. 1956 yılında Kanadalı sosyologlar Soely, Sim ve Loosely tarafından şehir toplumunun kültürü ile ilgili bir araştırmada yeniden kullanılmıştır. Edward Bonfield 1958 yılında, Güney İtalya’da geri kalmışlığını anlamak amacıyla yapmış olduğu çalışmada sosyal sermaye kavramını kullanmış, ancak çalışması iktisadi çevrelerce kayda değer bulanamamıştır (Kangal, 2013:10).

Sosyal sermayede kavramsal, tarihi ve kurumsal gelişimi araştırılırken, Bourdieu (1986), Coleman (1988, 1990), Putnam (1993, 1995, 2000), Fukuyama (1995, 2000), Portes (1998), Halpen (1999, 2001) ve Woolcock (2001) gibi sosyal bilimcilerin bu alanda büyük katkı yapmış oldukları görülmüştür (Şavkar, 2011:13).

1.6. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi

Sosyal sermayenin çok kapsamlı bir tanımı olması nedeniyle ölçümünde çok fazla gösterge ve metod kullanılmıştır. Sosyal sermayenin doğası ve şekli zamanla değişmiştir ve sosyal sermaye kavramı, resmi ve gayri resmi faaliyetleri içermektedir. Sosyal sermayede göstergelerin ölçülmesinde zorluklar yaşamaktadır. Güven, hükümete itimat, sosyal hareketlilik gibi birkaç gösterge ölçülebilir niteliklidir (Çalışkan, 2010:24).

Sosyal sermayenin ölçümünde dikkate alınacak olan unsurların hangileri olduğu ve ne boyutlarda analiz edileceği, sosyal sermayenin tanımlanmasında olduğu gibi farklı yaklaşımları içermektedir. Sosyal sermaye kavramının ölçülmesi konusu, ölçülebilen diğer ekonomik değerler ile aynı şekilde olmamaktadır. OECD, sosyal sermayeye ilişkin çeşitli değişkenlerin söze dökülemeyerek ilişkisel olmasından dolayı “sosyal sermayeyi ölçmek zordur” ifadesini ortaya koymuştur (Keleş, 2012:68).

Sosyal sermayenin ölçülmesiyle ilgili olarak kişisel ölçümler yapılmaktadır. Bu çerçevede sivil toplum örgütlerine üyelik ve faaliyetlere aktif olarak katılım gibi kriterleri göz önünde bulundurarak anket yoluyla veri elde edilmesiyle sosyal yapı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin sayısı ve bunlara

üyelik durumu, yardım dernekleri, kulüpler ve çeşitli organizasyonlarda olup olunmadığı, halkın demokrasiye katılım oranı, güven unsurunun toplumsal çerçevede anlam kazanması gibi faktörlerle o toplumdaki sosyal sermaye seviyesi hakkında fikir sahibi olunabilir. Toplumda mala ve cana yönelik suçların oranı, kişiler arasındaki alacak borç ilişkilerinde senet kullanma oranı, yolsuzluklar ve boşanmaların yoğunluğu, üzerinde durulması gereken önemli kriterlerdir. Bu kriterlerde artış olması, sosyal sermayenin zayıf olduğunu gösterir (Şavkar, 2011:29).

Aşağıdaki Tablo 1.4’de sosyal sermayenin ölçülmesi için gerekli olan sosyal sermaye göstergeleri verilmiştir. Ayrıca tabloda sosyal sermayenin göstergeleri ile ilgili örneklere de yer verilmiştir.

Tablo 1.4: Sosyal Sermaye Göstergeleri

Yatay Kurumlar	
• Dernek sayısı veya yerel kurumlar • Üye Sayıları • Devlete Olan Güvenin Derecesi • Köy Halkı ve Hane Halkına Güven Derecesi • Dernek İçindeki Gelir ve Mevki Homojenliğinin Derecesi	• Ticari Birliklere Güven Derecesi • Toplumsal Örgütlenme Derecesi • Yardım Birliklerine Güven • Yaşlı Nüfusun Bağımlılık Oranı • Hane Halkının Gelirindeki Yurtdışı Kaynaklı Gelirin Yüzdesi
Sivil ve Siyasal Toplum	
• Sivil Özgürlükler Endeksi • Darbeler • Anayasal Hükümet Değişiklikleri • Ekonomik Ayrımcılık Yoğunluk Endeksi • Siyasi Ayrımcılık Yoğunluk Endeksi • Ekonomik Ayrımcılığa Maruz Kalan Nüfusun Yüzdesi	• Seçmen Sayısı • Yerelleşme Düzeyi • Demokrasi Endeksi • Yolsuzluk Endeksi • Beşeri Özgürlük Ölçümü • Siyasi İstikrar Ölçümü • Devletin Etkisizlik Endeksi • Siyasi Suikastlar
Sosyal Entegrasyon	
• Sosyal Hareketlilik Göstergeleri • Sosyal Gerginlik Ölçümleri • Etik Farklılık • Ayaklanmalar, grevler • Cinayet Oranları • İntihar Olayları	• Diğer Suç Oranları • 100.000 Kişi Başına Düşen Tutuklu sayısı • Gayri Meşruluk Oranı • Boşanma Oranları • Genç Nüfusun İşsizlik Oranları
Yasal ve Yönetişim Yönleri	
• Bürokrasinin Kalitesi • Yargının Bağımsızlığı • Kamulaştırma Riski	• Sözleşmelerin Uygulanabilirliği • Devlet Tarafından Sözleşmelerin Tanınması

Kaynak: Selçuk, Akçay (2005); “Sosyal Sermaye ve Kalkınma”, *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, (Ed.: M. Kar ve Sami Taban), Ekin Yayınevi, Ankara, s. 210.

Sosyal sermayenin yüksek olduğu toplumlar, sivil özgürlüklerin de yüksek olduğu, siyasal ve ekonomik ayrımcılığın çok az olduğu toplumlar olmaktadır. Toplumlarda işleyen güçlü bir demokrasi, yüksek siyasal katılım, etkin hükümet biçimleri gibi başka unsurlar da bulunmaktadır. Diğer göstergelere bakıldığında sosyal sermaye ile sosyal entegrasyon ve yasal-yönetimsel yapılar arasında çok güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda toplumdaki sosyal faaliyetlerin düzeyi, etnik ve dilsel parçalanmışlık, topluma hakim olan kargaşa durumu, suç oranları ve bağlı olarak mahkum sayıları, işsizlik, boşanma ve intihar oranları da önemli etkilere sahip olmaktadır (Karaçay, 2008:33).

2. SOSYAL SERMAYE İLE KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ

Sermaye türü olarak kabul edilen sosyal sermaye ile kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Daha önce kalkınma ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğunun başarılı olmamasını nedeni olarak, kalkınmada fiziki sermayenin rolünü ön planda tutan kalkınma politikalarına önem verilmesinden kaynaklanmaktadır. Kaynakların zenginleşmesi ile birlikte doğal kaynaklar ile fiziki sermayenin değerini azalmasına neden olurken, beşeri ve sosyal sermayenin daha fazla değer kazanması sağlamıştır. Bu nedenle çalışmaların bu alanda olması için motivasyonu sağlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde, sosyal sermaye ile bölgesel kalkınmanın arasındaki ilişki ele alacağız.

2.1. Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Sermaye

Ekonomik kalkınma ile ilgili araştırmalar, zaman içinde kalkınmanın sosyal boyutunun görmezden gelinemeyeceğini ve sosyal sermaye kavramını önem kazandığını belirtmektedir. Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki dolaylı ve dolaysız ilişkileri açıklayan araştırmalar sosyal sermayenin ekonomik kalkınmayı nasıl etkileyeceğini göstermeye çalışmıştır. Dünya Bankası, Sosyal Sermaye olmadan ekonomik büyümenin ve kişilerin refahının olmayacağını öngörmüştür (Çalışkan, 2010:26).

2.1.1. Ekonomik Kalkınmanın Tanımı

Ekonomik kalkınma; bir ülkenin gelir ve üretiminde sağlanan artışa ek olarak ekonomi, sosyal, kültürel ve politika alanlarında yaşanan yapısal değişimi tanımlar. Maddi refahı sağlanması, yoksullukla mücadele, üretim için gerekli olan girdi miktarı ve üretim sonucu elde edilen çıktının kompozisyonlarının değiştirilmesi gibi aşamalardan oluşmaktadır (Metin, 2006:9).

Ekonomik kalkınma kavramının geçmişi Sanayi Devrimine kadar uzanmaktadır ve 2. Dünya savaşındaki asıl önemini kazanmıştır. 2. Dünya savaşını takip eden dönemde ortaya çıkan gelişmişlik – azgelişmişlik sorunlarını tespit etmek, sorunlara çözüm bulmak için, bu sorunları açıklayan teoriler ve çözüm modellerinin geliştirilmesiyle birlikte ekonomik kalkınma ortaya çıkmıştır (Kangal,

2013:59). Ekonomik kalkınma, daha çok yoksulluğun ön plana çıkmış olduğu düşük gelir düzeyli ülkelerin üzerinde durmaktadır. Ekonomik kalkınmanın temel görevi, gelişmekte olan ülkeleri yoksulluktan çıkarmak için çözüm bulmaktır. Asıl amacı, günümüzün dünyasında düşük gelir seviyesinde olan fakir ülkelerde tespit edilen fakirliği bir an önce düşürmek ve bu ülkelerin uzun sürede gelişmiş ülkelerin refah düzeyine varmak amacıyla sürdürülebilir ekonomik kalkınma doğrultusunda nasıl bir politika uygulamaları gerektiğini anlatmaktadır (Özcan, 2011:57).

2.1.2. İktisadi Kalkınmanın Göstergeleri

İktisadi kalkınma, milli gelir seviyesindeki ve kişi başına düşen milli gelirdeki artıştan daha fazlasını anlatan; yatırımların çoğalmasını ve üretim verimliliğinin yükselmesini ifade eden bir kavramdır. İktisadi kalkınmanın ardında, insan ögesine yapılan yatırımlar ve genel olarak yaşam standartlarının gelişmesi vardır (Çalışkan, 2010:26).

Kalkınmanın ölçülmesi için birçok sosyal ve ekonomik göstergeler vardır. Bu göstergelerin başlıca şunlardır: Kişi başı milli gelir, nüfusun yoğunluğunun köylerde veya şehirde olması, okuma-yazma bilenlerin oranı, kişi başına düşen enerji tüketimi, insanların yaşam sürelerinin artması, kişi başına düşen doktor sayısının artması, sosyal ve kültürel yapının iyileştirilmesi gibi birçok sosyal yapıya ait kriterler rakam ve formüllere sığdırılması mümkün olmayan karşılaştırmaya yarayan göstergeler. Bu göstergelerin temel olarak üç tanesi aşağıdaki başlıklar altında incelenmektedir (Kangal, 2013:61).

2.1.2.1. Kişi Başı Gelir Düzeyi ve Büyüme Oranı

Kişi başına düşen gelir tutarı ülkelerin gelişmişlik sıralamasının oluşturulmasında önemli yer tutmaktadır. İktisatçılar göre bu göstergenin kalkınmayı tam yansıtmadığını belirtmişlerdir. Bunun nedeni ise hesaplanan gelir seviyesinin her ülke için farklılık oluşturması. Buna örnek olarak düşük ve orta gelir düzeydeki ülkelerde üretilen mal ve hizmetlerin büyük bir oranın pazarlama için değil temel tüketim amacıyla üretilmesinden dolayı ticari bir değer taşımadığından GSMH içine dahil edilmemektedir. Bu nedenle GSMH ve kişi başına düşen gelir düzeyi olması gerekenden daha düşük çıkmaktadır. Aynı zamanda düşük ve orta gelir seviyesine sahip ülkelerin kırsal kesimde çalışan, ekmek pişiren veya evinde

çocuklarının bakımını üstlenen annenin ekonomiye katkısı kişi başı gelir düzeyini etkilemez. Ancak, aynı ürünü veya hizmeti satın aldıklarında ise yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerin kişi başı gelirini olumlu etkilemektedir. Bu örneklerde olduğu gibi kişi başına düşen gelirin hesaplamasında ortaya çıkabilecek hatalar ya da meydana gelebilecek belirsizlikler bu ölçüm sisteminin olumsuz yönleridir (Özcan, 2011:61-62).

2.1.2.2. Fiziksel Yaşam Kalite İndeksi

Kalkınmanın bir diğer ölçütü Fiziksel Yaşam Kalitesi İndeksi'dir. Buna göre, toplumdaki kişilerin barınma, beslenme, sağlık vb. ihtiyaçlarının karşılanması kalkınmanın önemli göstergesidir. Kişi başına düşen gelir düzeyinin eksik yönlerini gidermek için oluşturulan bu yöntem, kalkınma denilince ilk olarak kişilerin iyi beslendiği, giyindiği, boş vakite ve eğlence olanaklarına sahip, sağlıklı yaşamın sürdürebildiği bir toplumdur. Bu tarz toplumlarda şiddet ve ayrımcılık olmamakta, hastalar yeterli tedavi olanaklarına sahip olmaktadır (Kangal, 2013:62).

İktisadi kalkınma sadece gelir düzeyi ile açıklanamamakla birlikte, kişi başına düşen gelir düzeyi kalkınmada oldukça önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle insanların zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gelir önkoşuldur; kalkınmanın geniş çaplı tanımının içerdiği amaçları elde edebilmek için temel bir araçtır (Özcan, 2011:62-63).

2.1.2.3. İnsani Kalkınma İndeksi

Dünyada ülkelerin gelir dağılımı adaletsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle kişi başına düşen gelir seviyesi tek başına kalkınmada kıyaslama yapmak için yeterli değildir. Bun nedenle gelirin bir adım ilerisine uzanan insani kalkınmayı dikkate alan ve ortalama yaşam beklentisi ile eğitimsel kazanımlar gibi ekonomi ile ilgili olmayan değişkenleri içeren yeni bir indeks geliştirilmiştir. Örnek olarak, yüksek refah düzeyine sahip olan bir ülkede, okur-yazarlık, temiz su kaynaklarına ulaşım, bebek ölüm oranlarının düşük düzeyde olması, hayat beklentisi gibi göstergeler kötü durumda olabilir. Bu durum gelirin adaletsiz dağılımı ve diğer etkenlerin kısmen etkisi ile açıklanabilir. Farklı bir durum olarak kişi başına düşen gelir düzeyi sıralamada alt sıralarda bulunsa da bilim, sağlık ve eğitim gibi alanlara yapılan yatırımlarla daha yüksek değerlere ulaşabilir (Kangal, 2013:63).

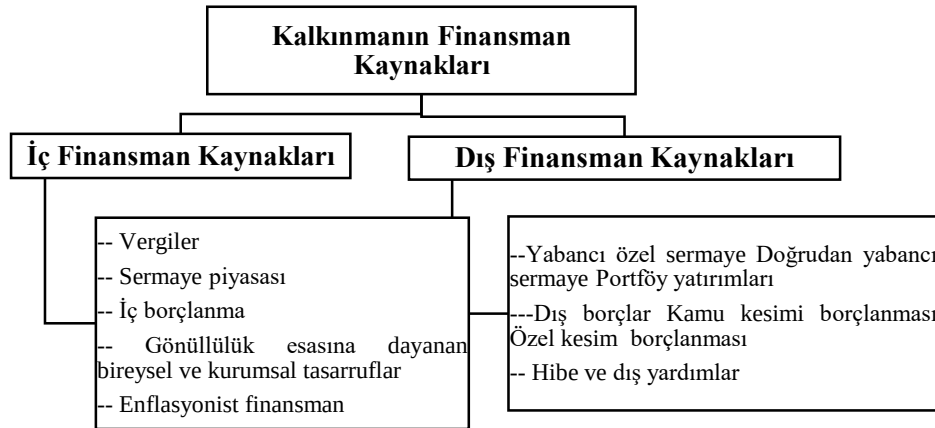
İnsani kalkınma indeksi, kişi başı GSYİH oranı, okur-yazarlık oranı ve doğumdan itibaren ortalama yaşam süresi olarak üç unsurdan oluşur. Bu unsurlar, en güçlü ve en zayıf performans gösteren ülkeler arasında farkın hesaplanması suretiyle ortak bir paydada birleştirilir ve dünya ülkeleri bu indekse göre sıralamada yer alır. İndeks 0 ile 1 arasında değerler alır. Bu değer 1'e ne kadar yakınsa, ülkenin insani kalkınma düzeyi o kadar yüksek olur. Ancak bu indeks politik unsurlar gibi diğer değişkenleri dikkate almadığı için eleştirilere uğramıştır (Özcan, 2011:64).

2.1.3. İktisadi Kalkınmanın Finansmanı

İktisadi kalkınma, gelişmekte olan ülkeler için sermaye birikimini artırmaya yöneliktir. Sermaye birikiminin yanında teknolojik gelişme, girişimcilik ruhuna sahip yeterli sayıda vasıflı girişimcinin varlığı, beşeri sermayenin niteliği, doğal kaynaklar ile sosyal, siyasi, dini, kültürel, coğrafi gibi birçok unsur kalkınma üzerinde etkili olmaktadır. Bu unsurların kalkınmayı pozitif yönde değiştirebilmesi, netice itibarıyla sermaye birikimine bağlı olduğu için sermaye birikimi kalkınmanın vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilmektedir (Han, 1999:73).

Kalkınmanın finansman kaynakları, iç ve dış finansman kaynakları olmak üzere iki grupta incelenebilir. İç finansman kaynakları, ülke içindeki iktisadi aktörlerin tasarruflarından oluşmaktadır. Dış finansman kaynaklarını ise, diğer ülke iktisadi aktörlerinin tasarrufları oluşturmaktadır. Kalkınmanın iç ve dış finansman kaynakları Şekil 2.1'de gösterilmiştir (Şen vd., 2011:4).

Şekil 2.1: Kalkınmanın Finansman Kaynakları

Kaynak: Hüseyin, Şen, Naci Tolga Saruç ve Abdullah Keskin (2011), “Kalkınmanın Finansmanı”, *Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular*, (Ed.: Sami Taban ve Muhsin Kar), Ekin Yayınevi, Bursa, s.4

2.1.3.1. Kalkınmanın İç Finansman Kaynakları

Kalkınmanın iç finansman kaynakları vergiler, sermaye piyasası, iç borçlanma, gönüllü bireysel ve kurumsal tasarruflar ile enflasyonist finansmandan meydana gelmektedir. İç finansman kaynaklarının başında vergiler gelmektedir. İç borçlar ise demokratik toplumlarda genellikle gönüllülük esasına dayanmakta olup olağanüstü dönemlerde ise zorunluluk unsuru taşıyabilmektedir. Kalkınmanın iç finansman kaynaklarından enflasyonist finansman zorunluluk unsuru taşımaktadır. Sermaye piyasası ise gönüllülük esasına dayanır. Kalkınmanın iç finansman kaynakları ile ilgili ayrıntılı açıklamalara aşağıda yer verilmektedir. (Şen vd., 2011:5).

2.1.3.1.1. Vergiler

Gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın finansmanında vergiler çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu ülkelerde vergilerin uygulanmasını zorlaştıran bazı ekonomik, sosyal, siyasi ve psikolojik faktörler bulunmaktadır. Bu durum şu şekilde özetlenebilir (Türk, 2003:307-308):

- Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelir gelişmiş ülkeler göre daha düşük olduğundan tasarruf, sermaye ve tüketimin de düşük olmasına neden olmaktadır.
- Vergileri arttırarak kalkınmayı finanse etmeye çalışmak, tasarrufların ve dolayısıyla yatırımların azalmasına neden olacaktır.
- Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde kurumsallaşan büyük işletmelerin sayısı az olduğu için kayıt, defter ve belge düzeni yeterince oturmamıştır.
- Vergiler hem düşük gelirli bireyleri hem de mali iktidar sahiplerini hedef alacağı için politik engeller vergi direncini arttıracaktır.
- Dolaysız vergilerin arttırılması gelişmekte olan ülkelerde bu vergilerin ana ödeyicileri olan memur ve işçilerin tepkisine yol açar.

2.1.3.1.2. Sermaye Piyasası

Sermaye piyasası, orta ve uzun vadeli âtıl fon arz edenler ile fon talep edenleri buluşturan bir piyasadır. Bir başka deyişle sermaye piyasası, yatırımcılar, tasarruf sahipleri ve bunlar arasındaki fon akışını sağlayan; bankalar, yatırım

ortaklıkları ve yatırım fonları gibi aracı ve yardımcı kurum ve kuruluşlardan oluşan bir piyasadır (Başoğlu vd., 2001:11).

Sermaye piyasası ekonomik büyüme ve kalkınma sürecini üç farklı biçimde etkilemektedir (Singh, 1993:14):

- Tasarrufları arttırması,
- Yatırım kaynaklarının etkin dağılımına aracılık etmesi,
- Mevcut kaynakların daha etkin kullanımına imkan sağlaması.

Sermaye piyasasında nakit işlevi uzun vadeli yatırım projelerinin riskini ve maliyetini düşürmektedir. Bu nedenle firmaların uzun vadeli ve verimliliği yüksek yatırım projelerini için finanse etme imkânı sağlanmaktadır. Ekonomide yatırıma ayrılan fonların yatırım alanları arasında etkin bölüşümüne imkân sağlamaktadır. Bu durum ekonomik büyüme sürecini hızlandırmaktadır (Şen vd., 2011:14).

2.1.3.1.3. İç Borçlanma

Kalkınmanın bir başka finansman kaynağı iç borçlanmadır. İç borçlanmanın kaynakları bireyler, bankalar, firmalar ve kurumlardır. İç borçlanma, milli gelirden negatif bir etki yaratmaz. İç borçlanma, bireylerin ve firmaların tasarruflarını yatırımlara dönüştürmek için kamu kesimine aktarılmasını sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde iç borçlanma imkânı kısıtlıdır. Bunun nedeni, kişisel ve kurumsal gelirlerin gelişmiş ülkelere oranla daha düşük seviyede olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde gelirlerin düşük olması nedeniyle iktisadi aktörler tarafından bu gelirin büyük bir kısmı tüketime gitmekte olup tasarruf ve yatırımlar çok az olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde iktisadi aktörler tasarruflarını daha çok gayrimenkul, altın ve döviz olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın finansmanı için amaç bireyleri ve firmaları tasarruflarında bulunmaya teşvik etmek iken, diğer yandan tasarrufların reel yatırımlara dönüşmesini sağlamaktır. Bunun sağlanması için bireylerin ve firmaların yapmış oldukları tasarruflarını toplaması ve verimli yatırımlara dönüşmesi için iyi çalışan finansal kurumlara ihtiyaç vardır. Kalkınmayı hızlandırmak için özel kesimin faaliyette bulunduğu yatırım alanlarında kamu kesiminin özel kesime rakip olmaması ve bu alandaki faaliyetlerini özel kesime devrederek çekilmesi gerekmektedir. Kamu kesimi, öncül altyapı yatırımları niteliğinde olan ve özel

sektör yatırımlarını tamamlayıcılık özelliğine sahip yatırımlara ağırlık vermelidir (Şen vd., 2011:15-16).

2.1.3.1.4. Gönüllü Bireysel ve Kurumsal Tasarruflar

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelir düşük olduğundan, ilave tüketimin marjinal faydası ilave tasarrufta bulunmaya göre daha yüksektir. Bu nedenle marjinal tüketim eğilimi, marjinal tasarruf eğilimine göre daha yüksek olmaktadır. Ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi ve kişilerin gelir düzeyleri arttıkça toplumun tüketim tercihleri de değişmektedir. Buradaki değişim zorunlu tüketim mallarından dayanıklı ve lüks tüketim mallarına doğru kayma eğilimi göstermektedir. Bu nedenle ekonomik gelişme ile birlikte tasarrufların da artırılması sadece tasarrufu özendirici ve verimli kullanabilen kurumların varlığı ile sağlanabilmektedir (Şen vd., 2011:16).

Gelişmekte olan ülkelerde gönüllü bireysel ve kurumsal tasarrufları artırmak için finansal kurumların hem sayısı hem çeşidi hem de kalitesi artırılabilir. Bu nedenle devlet yapacağı yasal düzenlemelerle bir taraftan özel ticari bankaların, kamusal veya yarı kamusal kurumların ve kooperatif bankalarının kurulmasını destekleyebilir; diğer taraftan da özel ve kamusal sosyal güvenlik sistemi yoluyla kaynakların sermaye piyasasına aktarılmasına yardımcı olmaktadır (Han ve Kaya, 1999:84).

2.1.3.1.5. Enflasyonist Finansman

Kalkınmanın finansman kaynaklarından bir diğeri de enflasyonist finansmandır. Enflasyon, gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimi yapmasını sağlamaktadır. Enflasyon bireylerin özel tüketimini azaltırken, üretim faktörlerine yapılan yatırımların daha çok kalkınma için gerekli olduğu düşünülen alanlara aktarılmasını da sağlamaktadır. Enflasyon, yatırım projelerinin daha hızlı gerçekleşmesi için ekonomide ücret ve fiyatın sıkı kontrol altında olması ve üretim faktörlerin hareketliliğinin tam olması gerekmektedir. Aşağıdaki koşulların sağlanması ile birlikte enflasyon kalkınmanın finansmanına olumlu katkı sağlar ve sermaye birikimini arttırabilir (Şen vd., 2011:17):

- Ülkenin ulusal para cinsinden paranın elde tutulma eğilimi artmış ise enflasyon gömülmenin çözülmesini ve bununla birlikte sermaye birikiminin artmasını sağlamaktadır.
- Ülkenin üretken yatırım alanlarının çok fazla olması durumunda enflasyon kalkınmayı teşvik edebilmektedir.
- Modern teknoloji ithalatçısı olan ülkelerde enflasyonist finansman, üretimi ve dolayısıyla kalkınmayı teşvik edebilir.

Enflasyon, kalkınmanın finansmanı olarak yüksek enflasyonda ve hiperenflasyonda da etkili olmaktadır. Çünkü kaynakta artışı sağlamak ancak yüksek enflasyonla sağlanmaktadır. Yüksek enflasyon diğer taraftan belirsizlik durumu yaratarak ülkeden sermaye kaçışına ve kaynak transferinin etkisiz olmasına neden olacaktır. Enflasyonist finansmanın uygulandığı ülkelerde yaşanabilecek olan olumsuz sonuçların en tipik örneği Latin Amerika ülkeleridir. Enflasyona sürekli olarak bel bağlayan Latin Amerika ülkeleri eninde sonunda hiperenflasyona sürüklenmiştir. Bunun sonunda, ülkelerin ekonomik büyümesi ve kalkınması negatif olarak etkilenmektedir (Şen vd., 2011:19).

2.1.3.2. Kalkınmanın Dış Finansman Kaynakları

Gelişmekte olan ülkelerin dış finansman kullanma sebepleri, iç tasarrufların yetersiz olması, dış ödemelerde yaşanan sıkıntılar ve teknolojik geri kalmışlıktır. Kalkınmanın finansmanında kullanılacak dış finansman kaynaklarını yabancı özel sermaye, dış borçlar ve dış yardımlar olmak üzere üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Han ve Kaya, 1999:96).

2.1.3.2.1. Yabancı Özel Sermaye

Yabancı özel sermaye ülkeye doğrudan sermaye yatırımı şeklinde gelebileceği gibi portföy yatırımı şeklinde de gelebilir. Portföy yatırımı şeklinde gelen yabancı sermaye kısa vadeli olduğundan ülkenin kalkınmasına uzun dönemde pek fayda sağlamadığı gibi istikrarsızlık yarattığı için olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından farklı olarak portföy yatırımlarının oynaklığı yüksek ve yer değiştirme maliyeti düşük olduğundan, savaş, doğal afetler, ekonomik kriz gibi olağanüstü dönemlerde gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye hareketlerini olumsuz etkiler.

Bunun sonucunda da gelişmekte olan ülkeler kalkınmanın önemli bir finansman kaynağından yani doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından mahrum kalmaktadırlar (UNCTAD, 1998:2).

2.1.3.2.2. Dış Borçlar

Gelişmekte olan ülkelerin, kalkınma hızını artırmak için iç tasarruflarının yetersiz olması ve ihracatın sınırlı olmasından dolayı yabancı özel sermayeyi ülkeye çekemediğinden zorunlu olarak dış borçlanmaya ihtiyacı vardır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmanın ilk başlarında ülkede bulunan sermaye birikimi yetersiz olduğundan dış borçlanmaya ihtiyaç duyacaktır. Gelişmekte olan lkeler IMF, Dünya Bankası, diğerk devletlerden ve uluslararası finansal piyasalardan borçlanmaktadır. Bu ülkelerin yapacağı borçlanma ile birlikte yapacağı yatırımların getirisinin gelişmiş olan ülkelere göre daha fazla olması ihtimali vardır. Bu nedenle verimli yerlerde kullanıldığı zaman makroekonomik istikrarsızlık ile karşılaşılmadığı sürece dış borçlar ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkiler. Ancak ülkelerin deneyimlerine bakıldığında dış borçlarını verimli alanlara kullanan ve dış borcunu artırmayan ülke sayısı oldukça azdır. lke deneyimlerine göre son dönemde, dünyada bu durumu yerine getirebilen ülkeler sadece İsrail ve Yunanistan’dan ibarettir. Bu durumdan şu sonucu çıkarta biliriz: Gelişmekte olan ülkeler, dış borçlarını verimli yerlerde kullanamadıkları gibi dış borçlarını daha da artırmışlardır (şen vd., 2011:23-24).

2.1.3.2.3. Dış Yardımlar

Dış yardımlar mal, hizmet ve sermayenin gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere uluslararası bir transferidir. Dış yardımlar, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yapılan siyasi, ekonomik, askeri ve diğerk nedenlerden kaynaklanan, tamamen veya kısmen karşılıksız tasarruflardır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan tasarrufların karşılıksız olması durumunda, bu ülkelerin karşı karşıya kaldıkları tasarruf ve döviz açığının kapatılması için dış yardımlar büyük önem arz etmektedir (şen vd., 2011:25).

Ekonomik ve teknik yardımlar, yoksulluk ve doğal afetlerle mücadelenin yanında gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemli kalkınma çabalarına katkıda bulunmayı da amaçlayan yardımlardır. Günümüzde dış yardımların çok önemli bir

kısmını oluşturan askeri yardımlar ise, daha çok askeri teçhizat ve eğitim danışmanlığı şeklinde yapılan yardımlardır. Dış yardımda bulunan ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin siyasi ve ekonomik çıkarları ile yardım edilen ülkenin coğrafi yakınlığını ön planda tuttukları görülmektedir. Dış yardımlar, yardımı yapan ülke tarafından genellikle belli ön koşullarla verilmektedir. Bu koşullar verilen yardımın belli bir projenin finansmanında kullanılması şeklinde olabileceği gibi, yardımı yapan ülkenin mallarının ithalatının finansmanında kullanılması şeklinde de olabilmektedir (Savaş, 1999:125).

2.1.4. İktisadi Kalkınma Politikaları

Türkiye'deki birçok amaç doğrultusunda belirlenen kalkınma politikaları bazen yerli birimler tarafından uygulanıyor olsa da çoğunlukla merkezi birimler tarafından uygulanır. 1920-1950'li yıllarında savaştan yıkıntılardan ve yüklü dış borçlarının altından kalmak amacıyla kalkınma politikaları uygulanmıştır. Türkiye'de 1950'li yıllarında gündeme bölgesel planlama gelmiştir. Bununla birlikte hızlı sanayileşme ve köyden kente göçün bölgelerarası gelişmişlik farklarını artırmasına, sanayileşmiş kentlerde nüfusun yoğunlaşmasına, sanayileşmiş ve diğer kentler arası önemli farklılaşmaların olmasına neden olmuştur. Bölgesel kalkınma planlarının yapılmasında Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin proje, fon ve yaklaşımları da etkili olmuştur (Tahtalıoğlu ve Özgür; 2016:164).

Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları ve programlarının hazırlanmasında Devlet Planlama Teşkilatı (sonradan Kalkınma Bakanlığı), ekonomiyle ilgili diğer bakanlıklar, Hükümet, AB, TBMM, TBMM'de temsil edilen siyasi partiler, Danıştay, Anayasa Mahkemesi, akademisyenler, İktisadi Kalkınma Vakfı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği önemli aktörlerdir. Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında kritik aktörler ise Kalkınma Bakanlığı, kalkınma ajansları yerel yönetimler, İçişleri Bakanlığı, valiler ve valilikler, Avrupa Birliği, yerel ve küresel yatırımcılardır.

Türkiye'de bölgesel politikaları üç ayrı dönemde ele alınmaktadır (Keskin ve Sungur; 2010:281-282);

- Birinci dönem; Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardan, 1963 yıllarına kadar olan dönemdir. Planlı kalkınma döneminin başlatıldığı 1963 yılına kadar devam eden bu ilk dönemde, bölgesel planlamaya fazla önem verilmemiş, bölgesel planlama bir kalkınma aracından çok, bir inşa aracı olarak görülmüştür.
- İkinci dönem; 1963 yılında planlı kalkınma dönemi ile birlikte planlı kalkınmaya geçilmesi ve Türkiye'nin adaylık statüsünün verildiği 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar devam dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde; planlı dönem ile birlikte, bölgesel planlama anlayışı da değişmeye başlamış ve bölgesel planlamaya öncelik verilmeye başlanmıştır. Planlı dönem ile birlikte, fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların ele alındığı entegre planlar uygulamaya koyulmuştur.
- Üçüncü dönem; 1999 Helsinki Zirvesi'nden günümüze kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesiyle birlikte, müktesebatın üstlenilmesine yönelik olarak birçok yasal ve kurumsal düzenlemeler uygulamaya başlanmış olup, bu uygulamaların en önemlisi bölgesel politikalarlardır. Türkiye'nin, mevcut bölgesel politikalarını AB bölgesel politikaları ile entegre etmek amacıyla birçok düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikaları iki konuda eleştirilmiştir. İlk olarak politika yapıcılar ile uygulayıcılar arasındaki iletişim eksikliği önemli bir sorununken diğer eleştiri konusu ise bölgesel kalkınma politikalarının kendi dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bölgesel kalkınma politikalarındaki en temel sorunları ulusal kalkınma politikalarının gölgesinde kalması, nüfus artışıdaki hız, dengesiz kentleşme ve bölge içi dengesiz gelir dağılımıdır. Bu bölgelerarası olumsuzlukların giderilmesinde ve kalkınma planlarının bölge çapında yürütülmesindeki aracı kurum ise kalkınma ajansları olarak görülmektedir (Filiztekin, 2008:93).

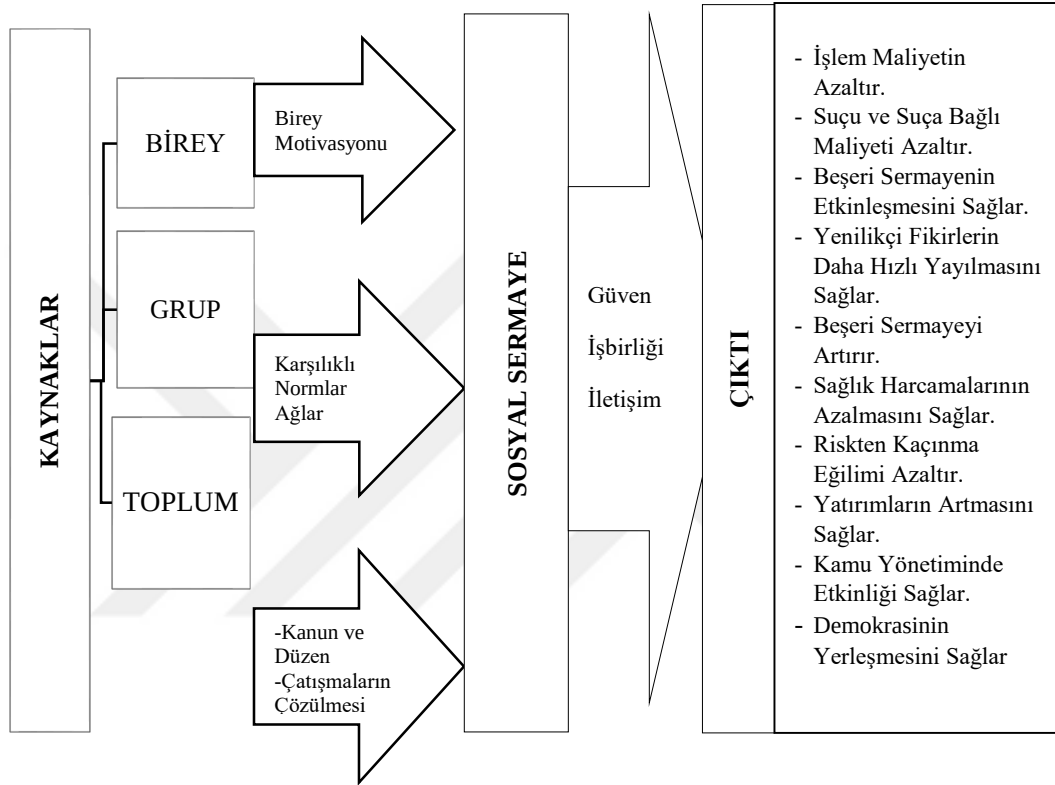
2.1.5. Sosyal Sermaye – Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Sosyal sermayenin kaynakları olan, birey, grup ve toplum bileşenleriyle birlikte hem üretimde verimlilik hem de doğrudan tüketimde faydası söz konusu

olmaktadır. Bununla birlikte güven, işbirliği ile birlikte yürütülen faaliyet ve iletişimin artması ekonomik kalkınmayı pozitif etkilemektedir (Tüysüz, 2011:33-34).

Sosyal sermayenin kaynakları ile çıktıları arasındaki ilişkiyi Şekil 2.2 yardımıyla ortaya koymak mümkündür.

Şekil 2.2: Sosyal Sermayenin Kaynakları ve Çıktıları

Kaynak: Nurettin, Tüysüz (2011); *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*, Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, s.34.

2.1.5.1. Sosyal Sermaye- Toplumsal Kurumlar İlişkisi

Sosyal kurumların ekonomik kalkınmaya etkisi uzun süredir araştırmalara konu olmaktadır. North (1994) bu aldan kurucu olarak nitelendirilmekte ve ona göre ekonomik kalkınmanın gücünü etkileyecek unsurlar ekonomik ve politik kurumlardır. Bunlar ise resmi ve gayri resmi kurumlar olmakta ve bunların uygulama biçimlerinden oluşmaktadır. Kurumlar toplumda yaşayan bireylerin aralarındaki etkileşimin güçlü ve devamlı olmasını sağlamak ve piyasadaki belirsizleri azaltmak veya ortadan kaldırmaktır. Kurumların ekonomik kalkınma performansını güçlendirmek amacıyla üretim maliyetlerini azaltıcı etkisi olmaktadır (North, 1994:1-6).

Gelişmemiş olan ülkelerin geri kalmalarının ve fakir olmalarının nedeni, verimli faaliyetleri kısıtlayan özellikleri ve toplumda meydana gelen sorunları çözecek kurumların olmamasıdır. Gelişmiş ülkeler ise toplumsal sorunlardan kaynaklanan durumları ve kutuplaşmaları iyi işleyen kurumlar sayesinde çözüme kavuştururlar. Bu nedenle kurumlar, ülkelerin yüksek kalkınma seviyelerine ulaşmalarını ve ulaştıkları konumlarda kalmalarını sağlamaktadır (Kovacı vd., 2009:2).

2.1.5.2. İşlem Maliyetlerini Düşürmesi ve Ortak Faaliyet Probleminin Çözümünü Kolaylaştırması

Sosyal sermaye seviyesi düşük olan toplumlarda toplum düzeni sağlamak için yasal uygulamalar ve bireylerin kendi mülkiyet haklarının korunması gibi kavramlar önem arz etmektedir. Bu gibi toplumlarda sorunları çözmek için sosyal uzlaşma eksikliği olduğundan bu sorunların çözümü yasal yaptırımları zorunlu kılmaktadır. Bu durum ise verimliliğin düşmesine neden olan işlem maliyetlerinin artmasına, ekonomik etkinliğin azalmasına neden olmaktadır. Fukuyama'ya göre bireylerin birlikte çalıştıkları bireyler ile arasındaki iletişim güçlü ve birbirlerine olan güven fazla ise yapmış oldukları işin üretim maliyeti daha az olmaktadır. Bu durumun tersi olarak ise güven düzeyinin düşük olduğu durumda bireylerin birbirleriyle çalışması için birbirleriyle anlaşmak için görüşme yapmak veya dava etmek amacıyla resmi kurallar ve düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumda güvenin sağlamadığı durumda mecburen onun yerine resmi kurallar ve düzenlemeler yer almakta buda işlem maliyetini olmasına neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle toplumdaki güvensizlik, bütün ekonomik faaliyetler üzerine konulmuş vergi etkisi yapmaktadır (Fukuyama, 2000:47).

Güven seviyesinin düşük olduğu toplumlarda sosyal sermayenin bir başka etkisi patron ve işçi sorunudur. Bu sorun patronların, işçilerine teslim etikleri mal ve hizmetleri için güvenmekte, ancak işçilerin çalışmalarını sırasında ürünlerin kalitesini ve üretimin etkinliği ile ilgili denetimin yapılmamasından dolayı kalitesiz ürünlerin oluşmasından kaynaklar. (Kovacı vd., 2009:9).

Bu sorunla ilgili olarak Fukuyama'nın vermiş olduğu örnek şu şekildedir: Alman fabrikalarında rahat bir üretim anlayışı varken ustabaşılar kendi

sorumluluğundaki işçilerini terfi ettirilebilmesine ve işçilerin fabrika tarafından düzenlenen eğitim sayesinde mühendislik diploması almasına imkân sağlamakta iken; Fransa'daki ustabaşları kendi sorumluluktaki işçileri ile arasındaki ilişkiyi, Paris'teki bakanlık tarafından belirlenmiş olan kurallar şekillenir. Bunun nedeni ise Fransızların işçilerin maaşlarının belirlenmesi ile ilgili olarak güvenlerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak kıyaslamak gerekir ise Almanların her alanda Fransızların önünde oldukları görülmektedir. Patron-işçi sorunu, çalışma bilincinin olmadığı ülkelerde ekonomik kalkınmayı zayıflatıcı bir faktör olabilmektedir (Tüysüz, 2011:36-37).

2.1.5.3. Emek Piyasasını Etkinleştirmesi

Emek piyasasının etkisi olarak, iş arama zamanı ve uygun bir işe uygun personel bulunması aşamaları hem şirketler hem de kişiler bazında ciddi maliyetlere neden olmaktadır. İş arama ve uygun personel bulmada kaybedilen süre ve diğer kaynaklar, makro düzeyde üretim faktör verimsizliğine neden olmaktadır. Kişiler arasında kuvvetli bir ilişki olan toplumlarda işçi ile işverenlerin buluşması daha çabuk ve kolay olmakta, iş arayanlar açısından doğru iş bulma, işverenler açısından da uygun personel bulma konusundaki maliyet azalmaktadır (Tüysüz, 2011:37).

2.1.5.4. Suç ve Suça Bağlı Maliyetleri Azaltması

Sosyal sermaye ile suç arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmaların büyük kısmında sosyal sermayenin suçu engellemede yeni bir kaynak olabileceği vurgulanmaktadır. Bu ilişki ile ilgili olarak Putnam, diğer her şey eşit olmakla birlikte, yüksek sosyal sermaye seviyesinin düşük suç oranına dönüşebileceğini, yüksek suç olan yerlerde sosyal sermayenin düşük olduğunu açıklamıştır (Uçar, 2010:64). Kawachi ise güçlü iletişim ağlarının bireylerin topluma uyum sağlamalarını teşvik etmek suretiyle özgüven ve statü duyguları kazanmalarına yol açacağını ve buna istinaden suça meyil etme ihtimallerinin azalacağını belirtmektedir (Keleş, 2012:56).

Sosyal sermaye ile suç ilişkisi ile ilgili olarak ABD'de yapılan bir araştırmaya göre; ekonomik yoksulluk, boşanma oranları ve coğrafi farklılıkların etkisi ortadan kaldırıldığında, sosyal sermayenin suç oranlarını azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle sosyal sermaye, suçların ekonomik

maliyetlerini ve devletin toplum güvenliği için ayırdığı kaynağın azaltılmasını ve ekonomik etkinliğin artmasını sağlamaktadır (Tüysüz, 2011:38).

2.1.5.5. Beşeri Sermayeyi Etkinleştirmesi

Beşeri sermaye ile sosyal sermaye arasındaki ilişki, eğitim düzeyinin üzerinde sosyal sermaye etkisi ve toplum içindeki birliktelik sonucunda oluşmaktadır. Sosyal sermaye düzeyi yüksek olan ailelerin çocukları, diğer ailelerin çocuklarına göre daha başarılıdır. Coleman'a göre aile fertlerinin çalışıyor olması, ailelerinin çocuklarına yapmış oldukları katkının düşük düzeyde olmasına neden olurken, annelerin çalışma oranının yükselmesi uzun vadede, toplumda sosyal sermaye düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Putnam'a göre ise anne ve babanın çalıştıkları ailelerde, ailelerin çocuklarıyla birlikte zaman geçirmemesi nedeniyle sosyalleşme olmamakta ve çocukların beşeri sermaye düzeyinin düşmesine neden olmaktadır (Tüysüz, 2011:39-40).

Sosyal sermaye öğrencilerin eğitimdeki başarısına olan katkısının yanında, sosyal sermaye ile birlikte güven unsuru nedeniyle, iş hayatında çalışanların verimliliklerinin artmasını sağlayan önemli bir faktör olabilmektedir. Şirket çalışanların güvensizliği, çalışanlarda olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu gibi çalışma ortamlarında, çalışanların işlerine tam olarak benimsememekte olup, iş ile ilgili olarak bilgi ve becerileri artırmak için çaba göstermemektedir. Bu durumda ise beşeri sermaye kaynaklarının kullanılmasını engellemekte, ülke açısından ise toplam üretim faktörlerin etkinliğinin düşmesine neden olmaktadır (Tüysüz, 2011:40-41)

2.1.5.6. Daha İyi Yönetişimi Sağlaması

Demokrasinin yerleşmesi ve yöneten-yönetilen arasındaki iletişimin güçlü olması toplumsal yapı için büyük önem arz etmektedir. İletişimde sorun yaşanması durumunda halkın yönetime katılması zorlaşır. Bu nedenle kamu kurumlarında etkinliği sağlanması ve vatandaşların kamu faaliyetlerine dahil olması için sosyal sermayenin payı büyüktür. Yapılan araştırmalara göre, güven düzeyi yüksek olan ülkelerde, iyi yönetim performansı sergilendiği tespit edilmiştir (OECD, 2001:55).

Toplumdaki yöneticiler ile toplumdaki bireyler arasındaki güven ve işbirliğinin güçlü olması, sosyal sermaye düzeyinin yüksek olmasını sağlamaktadır. Sosyal sermaye, bürokratik süreçlerin daha kısalmasını ve aynı hedefler doğrultusunda daha hızlı karar alınmasını ve birlikte hareket edilmesini sağlamaktadır. Sosyal sermaye seviyesinin artması demokratik kültür ve kurumların yerleşmesini hızlandırmakta; yönetenin yönetilene hesap vermesini kolaylaştırmaktadır. Bu duruma göre, kamunun kaynaklarının daha etkin bir içimden yönetilmesinde kolaylık sağlamaktadır (Ergin, 2007:24).

Sosyal sermaye ekonomik kalkınmanın yanı sıra sivil katılımın artması ile birlikte, demokratik yönetişimi pekiştirmekte ve kamu yönetimi ile ekonomik politikaların etkinliğinin artmasını sağlamaktadır. Çünkü sosyal sermaye kişilere yerel yönetimde kararlara katılımlarını, hükümet kurumlarını daha sağlıklı bir şekilde takip etmeyi ve daha iyi hizmet almak için gruplaşmalarını sağlamaktadır (Işık, 2009:127).

2.1.5.7. Yeniliklerin Yayılmasını Kolaylaştırması ve Yenilikçiliği Teşvik Etmesi

Sosyal sermayenin yüksek olduğu toplumda güven düzeyi nedeniyle piyasadaki belirsizlik azalmaktadır. Piyasa belirsizliği az olan toplumlarda yeni alanlara yapılan yatırımlarda artmaktadır. Yeni iş alanları oluşturulması ve gelir sağlamak, yenilikçilik önemli bir araç olarak görülmektedir. Yenilikçi fikir ve ürünlerin ekonomik bir değer dönüştürülmesinde ve yenilik sürecinde yer alan aktörlerin yeniliğe teşvik edilmesi önem kazanmaktadır. Güven düzeyinin az olduğu toplumda mülkiyet haklarını korumanın yetirince sağlanamaması nedeniyle yenilikçi faaliyetlerin gelişmesi güçleşmektedir (Işık, 2009:127).

Yenilikçilik sadece ürünlerin üretim sürecinde değil diğer ekonomik işlemlerde de geçerlidir. Bu duruma örnek olarak, güven düzeyi düşük piyasalarda, bireyler tasarruflarını borsa ve benzeri yatırım araçlarında kullanmayı tercih etmemektedir. Bu sebeple ülkelerde yeni finansal yatırım araçları oluşmamaktadır. Banka, borsa ve benzeri araçlarla birlikte kaynakların ekonomiye kazandırılması güven düzeyinin düşük olması nedeniyle zorlaşmaktadır. Bu sorun ekonomide alternatif bir maliyet etkisine neden olmakta ve ekonomik kalkınmaya olumsuz

etkilemektedir. Örneğin, İtalya’da güven seviyesi fazla olan bölgelerde bireylerin ellerinde daha az nakit tuttuğu, hisse senedi ve diğer yatırım araçlarına daha fazla yatırım yaptığı ve daha fazla çek kullandığı tespit edilmiştir (Akçay, 2005:216).

2.1.5.8. Toplumsal Sağlığı Koruması ve Sağlık Maliyetlerini Düşürmesi

Sosyal sermaye nedeniyle sağlanan güçlü bağlar ile birlikte oluşan sosyal entegrasyon nedeniyle toplumsal problemlerin çözümü kolaylaşmaktadır. Toplumsal iletişimin zayıf olduğu ve bireyler arasındaki güvenin zedelendiği toplumlardaki sosyal problemlerin yansıması daha ağır olmaktadır. Bu duruma örnek intihar olaylarıdır. Bunun yanında sosyal bağlarla sağlık düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğuna ilişkin yerleşmiş görüşler vardır ve güçlü sosyal ilişkisi olan insanların ölüm oranlarının diğer toplumlara göre daha az olduğu düşünülmektedir. Richard Wilkinson’un ölüm oranları ile toplumsal eşitsizliği incelediği araştırmasında, toplumsal işbirliğinin güçlü olduğu ve maddi eksiklik gibi diğer faktörlerin de eklenmesi gerektiğini söylemiştir. Diğer bir araştırmada ise sosyal sermaye endeksi (SSE) ile sağlık göstergeleri karşılaştırılmış, SSE ile sağlık göstergeleri arasında olumlu, SSE ile ölüm oranları arasında ise olumsuz bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (Tüysüz, 2011:44).

2.2. Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Sermaye

Ekonomik kalkınmada yerel aktörlerin öneminin artmasına istinaden “bölge” kavramının da önemi giderek artmaktadır. Nitekim bölge, ekonomik planlamanın yapıldığı, coğrafi ve kültürel anlamda yakın olan mekanlar olarak açıklanırken, sosyal sermaye açısından bölge kavramı, coğrafi olarak aynı mekanı paylaşan, sosyal anlamda ise yakın kültürü barındıran, sosyalleşme güdüsü taşıyan toplulukların oluşturduğu mekan olarak açıklanabilmektedir. Açıklamanın içinde bulunan zımni olarak hissettiren yakınlık, ortak iş yapabilme ve kurumlar arası etkileşim gibi parametreler sosyal sermayenin bölgesel gelişmeye artı değer sağladığı unsurlardır (Tüysüz, 2011:48).

2.2.1. Bölge ve Bölgesel Dengesizlik Kavramları

Bölge kavramı için, mahalleden kıtaya kadar farklı tanımlar kullanılmaktadır. Bölgenin tanımında, özellikle ekonomik analizlerde, farklı

tanımlardan kurtulmak amacıyla “mekan” kelimesi tercih edilmiştir. Buna göre bölge, “genellikle, kentten geniş, bir ülkenin tümünden daha küçük mekan parçasıdır” biçiminde tanımlanabilir (Bayraktutan, 1994:184).

Bölge kavramının sınırları iki kritere göre belirlenir. Buna göre bölgeler, ekonomik gelişmeler seviyesi bakımından “gelişmiş”, “az gelişmiş”, “potansiyel az gelişmiş” ve “gelişme halindeki az gelişmiş” şeklinde, ekonomik yapı özellikleri bakımından homojen, polarize ve plan-bölge olarak ayrılmaktadır (Keleş, 1984:219).

Bölgelerarası dengesizlikler ile ilgili zaman içerisinde değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazılarına göre bölgelerarası dengesizlikler, büyüme sürecinin kendi varlığının gereğidir ve büyümeyle birlikte azalır. Bu sebeple, devletin, bölgesel dengesizlikleri giderici politikalarına gerek kalmaz. Diğer bir görüş karamsardır; kendi başına bırakıldığı takdirde, bölgesel dengesizliklerin büyümekte olduğunu ileri sürer ve devletin dengesizliği giderici politikalar ile müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır (Bayraktutan, 1994:184). G. Myrdal ve J. Friedmann ise bu konuda gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında bir ayrım yaparak, bölgesel dengesizliğin gelişmiş ülkelerde zamanla azaldığını, az gelişmiş ülkelerde ise arttığını iddia etmişlerdir (Keleş, 1984:217-218).

2.2.2. Bölgesel Dengesizliği Gidermeye Yönelik Politikalar

Bölgesel dengesizlik, bölgesel gelişme farkları gelişmenin her safhasında farklı ağırlıkta hissedilen bir sorundur. Rostow (1966)’ya göre ise, “olgunlaşma aşamasında, bir ülkenin bütün bölgeleri veya bir ekonominin bütün sektörleri, modern teknolojiyi tam manasıyla uygulayıp aynı seviyede bir gelişme sağlayamaz. Bölgeler ve sektörler arasında gelişme farklarının bulunması normaldir” (Rostow, 1966:63).

Bölgelerarası dengesizlik çeşitleri aşağıdaki biçimde özetlenebilir (Bayraktutan, 1994:186):

- Coğrafi dengesizlik; fiziki şartların ve doğal kaynakların doğrudan bir sonucudur. Bu dengesizlik, aynı zamanda ekonomik bir dengesizliğe

neden olabilir. Bu tür dengesizliğe örnek olarak, liman ve maden kentleri gösterilebilir.

- Ekonomik dengesizlik; ekonomide, benzer üretim faktörlerinin, değişik bölgelerde farklı kazanç elde etmelerini sağlar. Bu durum, serbest piyasa şartlarında, üretim faktörlerinin ülke düzeyinde dengesiz dağılımına neden olur. Gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasındaki farkın temel nedenlerinden biri de budur.
- Sosyal dengesizlik, çeşitli bölgelerde yaşayan insanların faydalandıkları sosyal hizmetlerin miktar ve kaliteleri arasındaki farklar biçiminde gösterilir. Bu farklar, sosyal dengesizlik içinde yer alan eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri alanında meydana gelir.

Bölgesel dengesizliği azaltmaya yönelik olarak hükümet tarafından başvurulacak en önemli politikalardan biri olan kamu harcamaları sistematik bir bölgesel farklılaşmayı sağlamaktadır. Hükümet, geri kalmış bölgeye, o bölgeden sağladığı kamu gelirinden daha yüksek harcama yaparak, ilave bir satın alma gücü kazandırmış olur. Bunun sonucunda hem kazandırılan satın alma gücü ile birlikte o bölgede canlanma sağlanacak, hem de yapılan kamu yatırımları ile bölgenin üretim kapasitesi artacak ya da eksik olan altyapısı tamamlanacaktır (Dinler, 1986:187).

Bölgelerarası dengesizliğin sebep olduğu olumsuzluğu azaltabilmek, bölgesel gelişmeyi sağlamak ve bunun milli gelişmeye olan katkısını en yüksek düzeye çıkarabilmek için gelişme politikasına ihtiyaç vardır. Bölgesel plan bu sorunun bir ürünüdür (Erkal, 1990:53). Ülkelerde, bölgeler arası dengesizliği gidermek için bölgesel kalkınma planları uygulanmaktadır. Bununla birlikte ülkeler, geri kalmış bölgelere yönelik olarak aldıkları düzenleyici ve özendirici önemlerle bir bütünlük sağlamaktadır.

2.2.3.Sosyal Sermayenin Bölgesel Gelişmeye Etkisi

Sosyal sermaye ile bölgesel gelişme arasındaki yakınlık birlikte iş yapılabilmesi ve kurumlar arasındaki etkileşim hızı sosyal sermayenin bölgesel gelişmeye etkisini hızlandırmaktadır. Sosyal sermayenin bölgesel gelişmeye olan etkisi sosyal sermayenin bölgesel gelişmeye operasyonel etkisi ve sosyal

sermayenin bölgesel gelişme türü bakımından etkisi biçiminde ele alınacaktır (Tüysüz, 2011:48).

2.2.3.1. Sosyal Sermayenin Bölgesel Gelişmeye Operasyonel Etkisi

Sosyal sermayenin milli kalkınmaya sağladığı katkılar bölgesel gelişme için de geçerlidir. İşlem masraflarının azalması, emek sektörünün etkileşmesi, suç ve suça bağlı masrafları azaltması, toplumsal katılımın olması, beşeri sermayenin işlevinin yükselmesi ve toplumsal sağlığın korunmasıyla birlikte bölgesel gelişmenin hızının artması sağlanacaktır. Bununla birlikte sosyal sermayenin bölgesel gelişmeye sağlamış olduğu önemli avantajlar vardır. Bu avantajlar ise şunlardır; rekabet edebilirlik düzeyinin yükseltilmesi, yenilikçilik kapasitesinin artırılması ve kümelenme potansiyellerinin etkileşimleridir (Tüysüz, 2011:48).

2.2.3.1.1. Bölgesel Rekabet Edebilirliği Geliştirmesi

Kurumsalcı iktisatçılara çalışmaları sonucu elde ettikleri teoriye göre, bir bölgenin gelişmişliği o bölgedeki kurumsal zenginliğinden oluşmaktadır. Kurumsalcı iktisatçılara göre, benzer bir amaçta buluşan, eğitim ve öğretim kurumları, sanayi ve ticaret firmalarına kadar geniş bir çerçevede bulunan resmi ve gayri resmi kurumlar, güven ve sosyal sermayenin diğer boyutları, ekonomik kalkınma uygun bir ortam sağlamaktadır (Kara, 2008:11).

Sosyal sermaye giderek artan oranda rekabet edebilirlik için temel unsurlar arasında yer bulmaya başlamış olup, bölgesel rekabet edebilirliğe katkı sağlayan birçok unsura göre önemli bir faktördür. Sosyal sermaye, iş kültürü ve paylaşılan sosyal davranış normları girişimciliği ve işbirliğini kolaylaştırmaktadır. Özellikle gelişmemiş bölgelerde düşük düzeyde olan sosyal sermaye, bu bölgelerin rekabet edebilirlikleri açısından önemli bir engel olarak görülmektedir (Kara, 2008:33).

2.2.3.1.2. Yenilikçiliğin Gelişmesine Katkıda Bulunması

Bölgesel yenilik sistemlerinin oluşmasında ve bölgenin yenilikçilik altyapısının gelişmesinde bölgenin sosyal sermaye seviyesi önemi çok fazladır (Işık, 2009:51). Şirketler arasındaki ilişkilerini, bireylerin kendi aralarındaki ilişkiler ve sosyal ilişkinin temelindeki bilgiye dayanan aktörler arasındaki yakınlık, bilginin üretimini, kazanımını, birikimini ve kullanımını gerçekleştirmektedir (Işık, 2009:47).

Birçok toplumda sosyal sermaye ve beşeri sermayenin yenilikçi faaliyetlere olan etkisine bakıldığında, kurumsal güvenle birlikte toplumların yenilikçiliğini ve AR-GE düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Beşeri sermaye düzeyinin de yenilikçiliğin gelişmesinde olumlu etkisi olduğu tespit edilirken, sivil normlar ile yenilikçi faaliyetler arasında olumsuz ilişki vardır (Kovacı vd., 2009:8).

Yenilik sistemleri sosyal sermayenin bileşenleri açısından dikkate alındığında bağlayıcı sosyal sermaye ile birlikte köprü kuran sosyal sermayeyle de ilişkilidir. Bu nedenle yenilik sistemlerinde bölge içinde oluşan etkileşimler ile birlikte bölge dışı gerçekleştirilecek ilişkiler önemlidir. Çoğunlukla sosyal sermaye ile yerel aktör ve yenilik sistemleriyle ilişki içerisindedirler. Köprü kuran sosyal sermaye, bölgenin sınırlı kapasitesi içerisinde üretilmesi mümkün olmayan fikir, bilgi ve teknolojilere ulaşmasını sağlamaktadır (Işık, 2009:51).

2.2.3.1.3. Kümelenme Politikasını Pozitif Etkilemesi

Küme, birbiriyle katma değer yaratan üretim zinciri içerisinde bağlantılı, kuvvetli bir biçimde bağımlı olan firmalar ve üreticilerin ağı olarak açıklanabilmektedir. Sosyal boyutuyla ele alındığında ise küme en fazla yerel ve bölgesel ağların oluşturduğu bir tanım olarak ortaya çıkmaktadır (Alsaç, 2009:9).

Kümede bulunan şirket ekonomisi, yeni ve tamamlayıcı teknolojilere daha hızlı erişebilmekte, öğrenme sürecini hızlandırmakta ve pazarın taleplerini daha yakından takip etme imkanına sahip olmaktadır. Kümelenme şirketlerle birlikte hareket etmesini, sosyal ilişkileri ve bireylerin işbirliği yapma yeteneğini ifade eden sosyal sermayenin de açığa çıkmasını tetikleyen bir unsurdur. Böylece yeniliğin ortaya çıkış sürecinin hızlanacağı ve yenilikten elde edilen katma değer artacağı değerlendirilmektedir (Işık, 2009:75).

Sosyal sermaye ve bölgeler arası işbirliği firmalar arası kurulan güvene dayalı etkileşim ve işbirliği ile bölgesel rekabetçiliği geliştirmektedir. Aynı zamanda sosyal sermaye seviyesi yüksek olan bölgelerde güven sonucu bireyler arası etkileşim ve karşılıklı ilişki seviyesinin yoğunluğuna bağlı olarak firmalarda ve toplumda yenilikçiliğin yerleşmesi sağlanmaktadır. Yerel aktörlerin arasındaki bağlantıları, işbirliği, rekabet, iletişim ve etkileşimi geliştirerek, bölgelerin kümelenme potansiyelinin açığa çıkmasını ve kümenin içinde yer alan firmaların

sinerji ekonomisi elde etmesine, yeni ve tamamlayıcı teknolojilere daha hızlı erişebilmesine, öğrenme sürecini hızlandırma ve piyasanın taleplerini yakından takip etme imkanlarına yol açmaktadır (Tüysüz, 2011:53-54).

2.2.3.2. Sosyal Sermayenin Bölgesel Gelişmeye Türü Bakımından Etkisi

Sosyal sermayenin bölgesel gelişmeye etkisi, sosyal sermayenin türleri olan bağlayıcı ve köprü kuran şeklinde incelenmektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye, grup içi birliktelik ve iletişimle temsil edilen grup içinde kaynaşmayı yükseltmekte, yerel aktörler arasında sosyal ve ekonomik konularda bilginin yayılmasını ve birlikteliği artırmaktadır. Yerel aktörlerin birlikte hareket etmesi durumunda zararlı durumları azaltarak faydalı birlikteliği artırmaktadır. Grup içi ilişkilerin çok fazla olduğu durumda dışa açılımı zorlaştırmakta; yenilikçilik ve girişimciliğin bölge içinde uygulanmasını engellemektedir. Bundan dolayı yüksek düzeyde bağlayıcı sosyal sermaye, bölgesel gelişmeyi negatif etkilemektedir (Tüysüz, 2011:54).

Köprü kuran sosyal sermaye, zayıf olan sosyal ağların arasındaki ilişkiyi kullanarak iş fırsatlarına ulaşmayı artırma, yüksek düzeyde bilgiye ulaşabilme ve farklı kültürden gelen bireyleri bir araya getirme kapasitesi yaratma ve seçilen üretim alanlarında yenilikçi uygulamalar ile birlikte bölgelerin gelişme dinamiğini kuvvetlendirmektedir. Sosyal sermayeyi artıran faktör ilişkilerin yapısından oluşmaktadır. Bu nedenle bölgede yaşayan bireylerin bölge içinde ve dışında uzanan ilişkiler ağı içinde üzerinde ne kadar az ilişki varsa ve ilişkiler ağı ne kadar yaygınsa o kadar yüksek köprü kuran toplumsal sermayeye sahip olmaktadır (Tüysüz, 2011:54-55).

Beugelsdijk ve Smulders yaptıkları araştırmada Avrupa'da 54 bölgedeki bağlayıcı sosyal sermaye ile köprü kuran sosyal sermaye arasındaki ilişki ve kalkınmaya etkisini incelemişlerdir (Beugelsdijk ve Smulders, 2004). Bu çalışmanın sonucunda köprü kuran sosyal sermayenin yüksek olduğu bölgelerin ekonomik olarak daha gelişmiş olduğu, ancak bağlayıcı sosyal sermayesi yüksek bölgelerin ise ekonomik olarak geri kaldığı görülmüştür. Buna göre köprü kuran sosyal sermayenin kalkınma ile pozitif, bağlayıcı sosyal sermayenin negatif ilişkisi olduğu görülmüştür.

3. ZONGULDAK'TA SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak Zonguldak'ın gelişmişlik seviyesi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra ise Zonguldak il merkezinde yaşayan bireylerin sosyal sermaye seviyesini belirlemek için uygulanan anketlerin analizi ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.1. Zonguldak'ın Gelişmişlik Düzeyi ve Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ilerinde biri olan Zonguldak, ekonomik yapısı sahip olduğu zengin doğal kaynaklara göre şekillenmiş bir ilimizdir. Boksit, demir, manganez, barit, dolomit, kalker, kuvarsit, şiferton gibi çeşitli maden yataklarının bulunduğu Zonguldak'ın adeta özdeşleştiği maden ise taşkömürüdür (Vergil vd., 2015:1). 1960'lı yıllara kadar gerek üretim gerekse istihdam açısından sürekli artış gösteren sektör bu dönemden itibaren küçülmeye başlamış, bu eğilim 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren daha fazla hız kazanmıştır. Söz konusu eğilim halen devam etmektedir. Zonguldak'ta madencilik sektörü bu şekilde gerilerken, ilin eskiden beri ikinci önemli sektörü konumunda olan sanayi sektörünün gelişimi hızlanmış ve ticaret de hızlı gelişen sektörler arasında yer almaya başlamıştır. Özellikle madencilik ve diğer sektörlerde son 15-20 yılda yapılan özel sektör yatırımları ile Zonguldak ekonomisi gelişme kaydetmeye başlamıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen Zonguldak daha önce belirtildiği gibi ciddi kalkınma sorunları olan bir ilimizdir. İlin bu özellikleri ve sosyal sermayenin bölgesel kalkınmadaki rolü dikkate alındığında Zonguldak'taki sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bölümde önce araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilecek, ardından verilerin analizi yapılarak Zonguldak'taki sosyal sermaye düzeyi ortaya konulacaktır.

3.2. Ampirik Literatür İncelemesi

Sosyal sermayenin ölçülmesi ile ilgili birtakım zorlukların olduğundan daha önce bahsedilmişti. Bu zorluklara rağmen birçok ülkede sosyal sermaye düzeyini tespit etmek için farklı yöntemler uygulanmıştır. Bu uygulamalar kapsamında ülkenin sosyal sermayesi dışında ülke içindeki bazı bölgelerin de sosyal sermaye

seviyesi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu ülkelerin veya bölgelerin gelişmişlik seviyesi dikkate alınarak sosyal sermayenin kalkınmada önemli bir rolü olup olmadığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Sosyal sermaye düzeyinin ve belirleyicilerinin tespiti amacıyla yapılan uygulamalı araştırmaların bir kısmı tek bir ülkeyi kapsarken, bir kısmı da gelişmiş, gelişmekte olan veya geri kalmış ülkeleri kapsayan karma araştırmalardır. Tek ülkede yapılan araştırmaların bir kısmı, gelişmiş ülkelerdeki bölgesel kalkınma farklılıklarında sosyal sermayenin rolünü incelerken, bir kısmı da henüz gelişmişlik düzeyini yakalayamamış ülkelerdeki sosyal sermaye düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. İncelenen karma araştırmaların bir kısmı dünyadaki çeşitli gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerdeki sosyal sermaye düzeyini ölçmekte, bir kısmı da Avrupa kıtasındaki gelişmişlik düzeyi farklı bölgelerle sosyal sermaye düzeyi arasında ilişki kurmaktadır.

3.2.1. Karma Ülkelerde Sosyal Sermaye Araştırmaları

Sosyal sermaye düzeyini belirlemek amacıyla karma ülkelerde yapılan araştırmaların en önemlisi olarak gösterilen araştırma, Dünya Bankası tarafından yapılan 1995 yılında 47 ülkeye uygulanan Dünya Değerleri Anketi'dir. Bu araştırma, birçok araştırmacı tarafından sosyal sermaye kavramını açıklamada örnek teşkil etmektedir. Ankette sosyal sermaye göstergeleri olarak sosyal güven, gönüllü organizasyonlara üyelik, siyasi parti, ticaret odaları gibi organizasyonlara üyelik, gönüllü organizasyonlara aktif ve pasif üyelik ile bu organizasyonlara üye olmama durumu kabul edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Türkiye'nin güven seviyesi %5 olarak tespit edilmiş ve bu ölçüme göre diğer ülkeler arasında güven ve sosyal sermaye düzeyinde 46. sırada yer almıştır. 1. Sırada ise %65'lik güven düzeyi ile İsveç yer almıştır. Araştırmada ülkeler sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmalar şu şekilde yapılmıştır: Daha önce demokrasiye geçmiş ülkeler, yeni demokrasiye geçmiş ülkeler, yarı demokratik ülkeler ve demokratik olmayan ülkelerdir. Türkiye bu sınıflandırmada, yarı demokratik ülkeler içine dahil edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise İskandinav ülkelerin, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde sosyal sermaye düzeyinin oldukça fazla olduğu görülmektedir (Norris, 2002:17-19).

Dünya Bankasının yapmış olduğu araştırmada gelişmişlik seviyesi yüksek, kişi başına düşen gelir seviyesi yüksek ve benzeri sosyo-ekonomik göstergeleri iyi olan ülkelerin sosyal sermaye seviyesinin de yüksek olduğu, bu nedenle sosyo-ekonomik kalkınma göstergeleri ile sosyal sermaye düzeyi arasında da güçlü bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Avrupa ülkelerindeki sosyal sermaye düzeyini ölçmek amacıyla Jan Fidrmuc ve Klarita Gerxhani ile birlikte 2004 yılında yaptıkları araştırmada 15 Avrupa Birliği üyesi ülkede ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 13 aday ülkede anket uygulaması yapılmıştır. Bu ülkelere ilave olarak Doğu Almanya ve Kuzey İrlanda dahil edilmiştir. Anket yüz yüze görüşme ile her ülkeden yaklaşık 1.000 kişiye yapılmıştır. Ancak Türkiye'de 2.000 kişiye anket uygulanmıştır. Ankette sosyal sermayenin ilgili olarak sorulan sorularda kentsel katılım, sosyal ağları kullanma ve fedakârlığı ölçmeye dayalı iken, güven ile ilgili soru yer almamıştır. Bunun nedeni ise Dünya Değerler Anketi'ndeki güven sonuçları kullanılmış olmasıdır. Araştırmanın değerlendirilmesinde likit model kullanılmıştır. AB'nin eski üye ülkelerinin yeni üye ülkelere göre sosyal sermaye düzeyi daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmada, sosyal sermaye düzeyi ile demografik özellikler arasındaki ilişki de ölçülmüştür. Ancak Türkiye, yeni üye ülkelere göre daha genç nüfus, geniş hane halkı, işsiz nüfus oranının fazlalığı, tarımda istihdam ve eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi nedenlerden dolayı demografik göstergelerle ilgili analize dahil edilmemiştir. AB üyesi ülkelerde, gönüllü organizasyonlara aktif olarak katılanların ortalama sayısı yönünden İsveç 30 ülke içerisinde ilk sırada yer alırken, Türkiye 23. sırada yer almaktadır. Sosyal ağlar yönünden ise İrlanda 1. sırada, Türkiye 25. Sırada yer almaktadır. Türkiye aynı zamanda fakirlere ve sosyal olarak dışlanmış kişilere zaman ve para yönünden katkıda bulunma ile ölçülen fedakârlık göstergesi yönünden ise, para bakımından 14. sırada, zaman bakımından ise 8. sırada yer almaktadır. Demografik özellikler yönünden ise, 50-60 yaşına kadar yurttaşlık katılımının arttığı, bu yaştan sonra ise azaldığı görülmüştür. Sosyal ağların kullanımı ise yaş ile birlikte azalmaktadır. Eğitimli kişilerin yüksek sosyal sermaye düzeyine sahip olduğu, yüksek gelirin de yüksek sosyal sermayeye neden olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kentte ikamet edenlerin kırsalda ikamet edenlere göre daha az sosyal ağlara katıldığı görülmüştür (Fidrmuc ve Gerxhani, 2007:1-38).

Bu araştırma sonucunda sosyal ağlar ve gönüllü organizasyonlara aktif katılım yönünden Türkiye'nin son sıralarda olduğu açıkça görülmekte olup, gençlerin ve kırsalda ikamet edenlerin sosyal ağlara daha fazla katıldığı, eğitim düzeyinin ve gelirin yükselmesi ile sosyal sermaye düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir.

3.2.2. Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Sermaye Araştırması

Andrew Woodhouse yapmış olduğu saha araştırmasında Avustralya'nın iki küçük bölgesinde ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla 2001-2002 yıllarında yapmıştır. Avustralya İstatistik Bürosu tarafından 1996 yılında yapılan araştırmada kullanılan değişkenlerden, ekonomik kalkınma bağlamında bireylerin sosyo-ekonomik karakterini ölçen sorulardan seçim yapmıştır. Bu değişkenlerden bazıları; yüksek nitelikli nüfusun oranı, 15 yaş ya da daha küçük yaşta okulu bırakanların nüfusa oranı, işsizlik oranı, iş gücüne katılım oranı, genç işsiz oranı, yaşı 65 ya da daha üzeri olanların nüfusa oranı, kamu konutlarında oturan aile oranı, iki ya da daha fazla motorlu taşıta sahip ailelerin oranı vb.dir. Araştırmada Temel Bileşenler Analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada her bir kentteki sosyal sermaye yapısı ve düzeyi, nicel ve nitel tekniklerin birleştirilmesi ile değerlendirilmiştir. Nitel veriler, her iki şehirden seçmen listesinden rastgele seçilen 250'ser kişiye posta ile anket gönderilmesi ile elde edilmiştir. Toplam 243 kişi bu anketi cevaplayarak tekrar göndermiştir. Nicel veriler ise, her iki şehirdeki yerel gazetelerde son altı ay boyunca yer almış haberlerle ilgili 38 değişkenden oluşan anketin uygulanması ile elde edilmiştir (Woodhouse, 2006:83-94).

Anket cevaplarının değerlendirilmesinde beşli Likert ölçeği kullanılmıştır. Ankette sosyal sermaye göstergeleri altı grupta toplanmıştır: Gayri resmi ilişkiler, köprü kuran sosyal sermaye, aile sosyal sermayesi, topluluk bağlılığı, güven ve iş sosyal sermayesi. Araştırmada, ekonomik kalkınma seviyesi yüksek olan bölge, sosyal sermaye açısından da yüksek sonuç elde etmiştir. Özellikle iki şehirdeki köprü kuran sosyal sermaye ve gayri resmi ilişkilerin sonuçları arasındaki fark dikkat çekecek ölçüde fazladır. Bu da sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.2.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Sosyal Sermaye Araştırması

Deepa Narayan ve Lant Pritchett, Tanzanya’da, 1995 yılında 87 yerleşim biriminde 1.376 hane halkına sosyal sermaye ve yoksulluk anketi uygulayarak, sosyal sermaye ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ölçmüşlerdir. Ankette sosyal sermaye ilgili olarak sorulan sorularda gruplara üyelik, üye olunan bu grupların özellikleri ile bireylerin sosyal bağlılık anlayışını ve çeşitli gruplara güvenini belirten değerler ve tutumları içeren sorular yer almaktadır. Araştırmada En Küçük Kareler Regresyon Analizi metodunu kullanmışlardır. Anketin analizi sonucunda; güvenin hane halkı gelirinden ne direkt etkilendiğini ne de geliri direkt etkilediğini tespit edilebilmişlerdir. Yüksek düzeyde sosyal sermayenin ise yüksek nitelikteki eğitimle pozitif yönde ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Daha çok sosyal sermayeye sahip hane halklarının daha fazla kamu hizmetinden faydalandığını, gelişmiş tarımsal yöntemleri kullandığı, toplumsal aktivitelere katıldığı ve tarımsal gelişme için kredi kullandıkları, bu sayede de sosyal sermayenin gelir artışında rol oynadığı sonucuna varmışlardır. Burada elde ettikleri sonuçtan birisi de yüksek gelirin yüksek sosyal sermayeye değil, yüksek sosyal sermayenin yüksek gelire neden olduğudur (Narayan ve Pritchett, 1997:1-41).

3.2.4. Türkiye’de Yapılan Sosyal Sermaye Araştırmaları

Türkiye’de sosyal sermayeyi direk ölçmek amacıyla olmasa da TESEV tarafından sosyal sermaye göstergelerinden güven seviyesini ölçen bir dizi araştırma yapılmıştır. Bunlar, hane halkı gözünden ve iş dünyası gözünden yolsuzluk ile ilgili araştırmalar ile, yerel ve merkezi yönetimlerde hizmetlerden tatmin ile ilgili araştırmadır. Hane halkının gözüyle yapılan ankette, 2000 yılında 17 il ve bu illere ait 41 ilçede 18 yaş üzeri tesadüfi olarak seçilen 3.021 kişi ile yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır. Kurumlara güven konusunda silahlı Kuvvetler 10 üzerinden 7,7 ile birinci sırada, siyasi partiler ise 2,1 ile sonuncu sırada çıkmıştır (Adaman vb., 2001:1-141).

İş dünyası gözünden ise, 2003 yılında 12 ilden tesadüfi olarak seçilen 1.200 firma ve ilave 30 büyük firma yöneticisi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Kurumlara olan güven konusunda, Silahlı Kuvvetler 10 üzerinden 7,3 ile yine ilk sırada, siyasi partiler ise %1,3 ile son sırada yer almıştır (Adaman vb., 2003:1-26).

2004 yılındaki hizmetlerden tatmin konusundaki anket uygulaması ise 20 il merkezinde ve bağlı ilçelerde belediye sınırları içerisinde yasayan kent nüfusunu temsil eden 18 yaş üzeri tesadüfi olarak seçilen 1.220 kişiyle yüz yüze görüşmek suretiyle yapılmıştır. Araştırmada Silahlı Kuvvetlere duyulan güvenin 8,2 ile ilk sırada, politikacılara duyulan güvenin 3,4 ile son sırada, siyasi partilere duyulan güvenin ise 3,8 ile sondan ikinci sırada olduğu tespit edilmiştir (Adaman ve Çarkoğlu, 2000:1-63).

Türkiye’de uygulanan bir diğer sosyal sermaye çalışma ise Musa Keskin tarafından yapılan Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası üyelerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen örnek kütle üzerinde uygulanan anket çalışması yapılmıştır. Anket, uluslararası literatürde sosyal sermayeyi belirlemek için kullanılan göstergelerden faydalanılarak 5’li Likert Ölçeği formatında hazırlanmıştır. Bu göstergeler güven, resmi ve gayri resmi ağlara üyelik ile yardımlaşma ve ortak işbirliği olarak biçiminde belirlenmiştir. Anketlerin değerlendirilmesinde SPSS Paket Programı kullanılmıştır. Bunun yanında sosyal sermaye seviyesini demografik özelliklerin ne şekilde etkilediği ve aralarında ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla Pearson Ki-Kare Bağımsızlık Testi uygulanmıştır. Ankettin analizine göre, Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası üyelerinin sosyal sermaye seviyesi yeterince yüksek olmadığı, güven, resmi ve gayri resmi ağlara katılım ile yardımlaşma ve ortak işbirliği gösterge oranlarının düşük seviyelerde yer aldığı saptanmıştır Sosyal sermayenin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisinin artırılması için, yalnızca sosyal sermayeyi değil, aynı zamanda beşeri ve kurumsal sermayeyi de geliştirmeye yönelik politikaların yapılması gerekmektedir (Keskin, 2008:8-97).

İlknur Karataş ve İsmail Seki tarafından 2017 yılında yapılmış olan çalışmada Aksaray ili ve ilçelerinde sosyal sermaye ve bölgesel kalkınma ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada, Aksaray ili merkezinde ve Aksaray’ın ilçelerinde yerleşik kişilerden oluşan bir gruba anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ankette 5’li Likert Ölçeği yöntemi kullanılmıştır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesi sonucunda yapılan analizlere göre, Aksaray il merkezi hem sosyal sermaye stoku hem de sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi bakımından en yüksek değerlerdeyken, güven ve network endeksinin Aksaray merkezde nispeten daha

yüksek düzeyde, karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin ise orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda sosyal sermaye stokunun fazla olduğu il merkezinde sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin ve kalkınmanın da yüksek olduğu yazarlar tarafından değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle bu üç büyüklük arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karataş ve Seki, 2017:105-115).

3.3. Alan Araştırması

Çalışmada, Zonguldak ili merkezinde yaşayan bireyleri kapsayan örnek kütle üzerinde anket yöntemine dayalı bir saha araştırması hedeflenmiştir. Anketteki toplam kırk iki adet sorunun örnek kütledeki bireyler ile bire bir görüşülerek cevaplandırılması sağlanmıştır. Anket, İlknur Karataş ve İsmail Seki'nin "*Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Aksaray Örneği*" adlı çalışmasında uygulanan anket Zonguldak'a uyarlanarak. Araştırmanın veri toplama aşamasında 15.10.2018-31.12.2018 tarihleri arasında, 18 yaş ve üstü bireyler ile yüze yüze görüşülerek hazırlanan anketler doldurtulmuştur. 900 adet hazırlanan ve saha çalışması ile gerçekleştirilen anketlerden sağlıklı olan 800 adet, anket değerlendirmeye alınmış buna karşılık 100 adet anketin sorularının büyük kısmına cevap verilmediği ve eksik doldurulduğu tespit edilerek değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Anket uygulanacak örnek kütleinin büyüklüğünün belirlenmesi amacıyla aşağıdaki formül uygulanmıştır (Sümbüloglu ve Sümbüloglu, 2007:265):

$$n = \frac{NPQZ^2}{(N - 1)d^2 + PQZ^2}$$

n: Örnek kütle büyüklüğü

N: Ana kütle büyüklüğü (125.339,00)

P: Sosyal sermaye olma olasılığı (0,5)

Q: Sosyal sermaye olmama olasılığı (0,5)

Z: % (1- α) düzeyinde Z test değeri (0,05)

α: Önem düzeyi

d: Hata payı (0.05)

Formülde değerler yerine konulduğu zaman örnek kütle sayısı;

$$n = \frac{125.339 * (0,5) * (0,5) * (1,96^2)}{(125.339 - 1) * (0,05^2) + (0,5) * (0,5) * (1,96^2)}$$

$$n = 382,99$$

3.3.1. Araştırmanın Yöntemi

Ankette 5’li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Soruların en olumsuz cevap değeri 1 puan, en olumlu cevabın değeri 5 puan olarak hesaplanmıştır. Sosyal sermaye düzeyini tespit etmek için hazırlanan sorulardan, sosyal sermaye göstergeleri olarak üç farklı endeks oluşturulmuştur. Bu endeksler; güven endeksi, network (resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım) endeksi ve karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksleridir. Anketi cevaplayan bireylerin her bir endeks için vermiş oldukları cevapların sonucu, yüksek düzey, orta düzey ve düşük düzey olarak değerlendirilmektedir

Aşağıdaki tablo 3.1’de sosyal sermaye endekslerinin bileşenleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Tablo 3.1: Uygulamalı Analize İlişkin Sosyal Sermaye Endeksi Bileşenleri

Sosyal Sermaye Endekslerinin Bileşenleri	
Güven Endeksi	- Günlük ilişkilerde güven düzeyi - Kişilere duyulan güven düzeyi - Kurumlara duyulan güven düzeyi
Network Endeksi (Resmi ve Gayri Resmi Sosyal Ağlar Katılım)	- Gönüllü olarak üye olunan kuruluşlar - Üye olunan kuruluşlarda karar alma süreçlerinde etkili olma oranı - Siyasi etkinliklere katılım oranı
Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi	- Komşularla olan ilişkiler - Toplumsal fayda sağlayan etkinliklere katılım oranı - Toplumsal aktivitelerde gönüllü katılım oranı - Toplumsal aktivitelere katılım amacı

Kaynak: İlknur, Karataş ve İsmail Seki (2017), “Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Aksaray Örneği”, *Ege Academic Review*, Cilt 17, Sayı 1, s.109.

Güven endeksi ile ilgili olarak ankette yirmi bir soruya yer verilmiştir. Bireylerin en çok kime güvendikleri, kişilere duyulan güven düzeyi için on beşinci soruda bulunan yedi adet soru ile belirlenmektedir. Kurumlara duyulan güven düzeyi için on altıncı soruda bulunan on üç soru hazırlanmıştır. Network endeksinde kişilerin resmi ve resmi olmayan kurumlara üyeliklerini ve genel olarak siyasete katılım düzeyini ölçülmek için üç adet soru bulunmaktadır. Gönüllü olarak üye olunan kuruluş ya da gruplar düzeyini belirlemek için yedinci soruda on dokuz

adet seçenek verilmiş, Siyasete Katılımı belirlemek için kırk ikinci soruda on üç seçenek ayrılmıştır. Karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi için sekiz adet soru bulunmaktadır.

Anketlerin analizi SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Sosyal sermaye seviyesini anketi cevaplayanlara ait özelliklerin nasıl etkilediğini ve aralarındaki ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Ki-Kare Bağımsızlık Testi yapılmıştır. Ki-Kare Bağımsızlık Testi yaparken bağımlı değişken olarak sosyal sermaye göstergeleri, bağımsız değişken olarak ise anketi cevaplayanlara ait özellikler kabul edilmiştir. Bunlara göre oluşturulan çapraz tablolarda sıklık sayıları (frekanslar), bağımsız değişkene göre bağımlı değişkenin gerçekleşme yüzdesi, bağımlı değişkene göre bağımsız değişkenin gerçekleşme yüzdesi ve her iki değişkenin birden gerçekleşme yüzdeleri sunulmuştur.

3.3.2. Örneklem ve Verilerin Özellikleri

Örnek kütlenin yaş grubu dağılımını gösteren tablo 3.2'ye göre, ankete katılanların %35,90'ı 18-25 yaş grubunda, %15,90'ı 26-30 yaş grubunda, %23,10'u 31-40 yaş grubunda, %15,40'ı 41-50 yaş grubunda, %9,80'ı ise 51 ve üstü yaş grubundadır.

Tablo 3.2: Yaş Grubu Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı

Yaş Grubu	Sıklık Sayısı	Oran (%)
18-25	287	35,90
26-30	127	15,90
31-40	185	23,10
41-50	123	15,40
51 yaş ve üzeri	78	9,80
Toplam	800	100,00

Örnek kütlenin cinsiyet dağılımını gösteren tablo 3.3'e göre, ankete katılanların %51,50'si Kadınlardan oluşurken, %48,50'si erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 3.3: Cinsiyet Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı

Cinsiyet	Sıklık Sayısı	Oran (%)
Kadın	412	51,50
Erkek	388	48,50
Toplam	800	100,00

Örnek kütlenin eğitim durumu dağılımını gösteren tablo 3.4'ye göre, ankete katılanların %3,80'i ilkokul mezunuyken, %4,40'ı ortaokul, 27,00'ı lise, %56,00'ı üniversite, %8,90'ı yüksek lisans veya doktora mezunlarından oluşmaktadır.

Tablo 3.4: Eğitim Durumu Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oranı Dağılımı

Eğitim Durumu	Sıklık Sayısı	Oran %
İlkokul	30	3,80
Ortaokul	35	4,40
Lise	216	27,00
Üniversite	448	56,00
Yüksek Lisans/Doktora	71	8,90
Toplam	800	100,00

Örnek kütlenin meslek dağılımını gösteren tablo 3.5'e göre, ankete katılanların %23,30'u memurken, %16,00'ı işçi, %4,40'ı emekli, %13,10'u serbest meslek, %28,10'u Öğrenci, %6,80'i çalışmıyor, %8,40'ı ise diğer mesleklerden oluşmaktadır.

Tablo 3.5: Meslek Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı

Meslek	Sıklık Sayısı	Oran %
Memur	186	23,30
İşçi	128	16,00
Emekli	35	4,40
Serbest Meslek	105	13,10
Öğrenci	225	28,10
Çalışmıyor	54	6,80
Diğer	67	8,40
Toplam	800	100,00

Örnek kütlenin gelir grubu dağılımını gösteren tablo 3.6'ya göre, ankete katılanların %22,10'u 0-500 TL gelir grubunda yer alırken, %11,50'i 501-1.000 TL gelir grubunda, %16,90'ı 1.001-1,800 TL gelir grubunda, %17,10'u 1.801-2.500 TL gelir grubunda, %32,40'ı 2.501 TL ve üzeri gelir grubundandır. (Not: Anketin hazırlandığı uygulandığı dönemde asgari ücret Net 1.603,12 TL'dir.)

Tablo 3.6: Gelir Grubu Dağılımının Sıklık Sayısı ve Oran Dağılımı

Gelir Grubu (TL)	Sıklık Sayısı	Oran %
0- 500	177	22,10
501- 1.000	92	11,50
1.001- 1.800	135	16,90
1.801-2.500	137	17,10
2.501 ve üzeri	259	32,40
Toplam	800	100,00

3.3.3. Verilerin Analizi ve Sosyal Sermaye Düzeyinin Belirlenmesi

Zonguldak ili Merkezinde yaşayan bireylerin sosyal sermaye düzeyi belirlemek için yapılan anketin sonucu bu bölümde açıklanmaktadır. İlk olarak sosyal sermaye göstergeleri olarak gösterilen güven, network, yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksleriyle ilgili olarak sonuçlar açıklanacak ve daha sonra genel olarak sosyal sermaye düzeyi hakkında bilgi verilecektir.

3.3.3.1. Güven Endeksi Düzeyi

Zonguldak İli Merkezinde yaptığımız ankette güven düzeyini belirlemek amacıyla kişilere; “genelde insanlara güvenip güvenmediği, kişilerin en çok kimlere güvendiği ve Kamu kurumlarına olan güvenini ne kadar olduğu” soruları sorularak güven düzeyi hesaplanmaktadır.

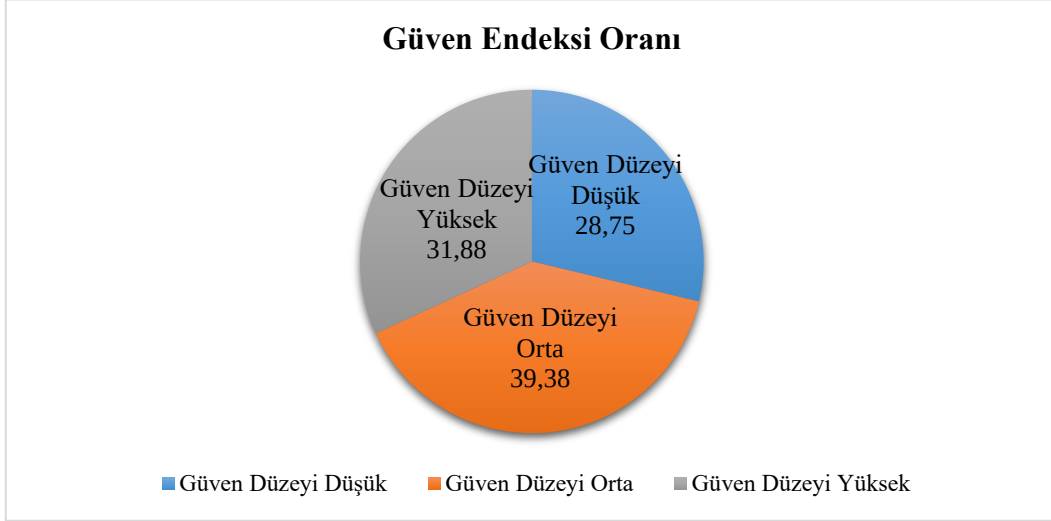
Ölçeğin güvenilirliğini ve ölçekteki maddelerin iç tutarlılığını test etmek için Cronbach Alfa katsayısı yöntemi kullanılmıştır. SPSS paket programında yapılan analiz neticesinde Cronbach Alfa katsayısı %89 olarak tespit edilmiştir. Bu orana göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu görülmektedir. Aynı zamanda değişkenlerin arasında negatif bir ilişkilerinin olmaması ölçeğin iç tutarlılığının çok iyi olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.7’ye göre anketi cevaplayan 800 kişinin güvenle alakalı sorulara verdikleri cevapların sıklık dağılımı gruplandırıldığında %31,88’inin güven seviyesi yüksek çıkarken, %39,38’inin güven seviyesi orta seviye, %28,75’inin güven seviyesi ise düşük seviye olduğu görülmektedir.

Tablo 3.7: Güven Endeksi Düzeyi

Güven Endeksi	Sıklık Sayısı	Oran %
Düşük	230	28,75
Orta	315	39,38
Yüksek	255	31,88

Grafik 3.1: Güven Endeksi Düzeyi

Güven endeksini ölçmek için ankette sorulan sorulardan ilki “Genel olarak insanlara güvenilir mi?” sorusudur. Bu soru ile ilgili verilen cevaplar Tablo 3.8’de gösterilmiştir. Tabloya göre ankete cevap verenlerin %4,50’si birçok insanın güvenilir olduğunu düşünürken, %30,38’i bazı insanların güvenilir olduğunu, %7,38’i insanlara güven konusunda bilmiyorum derken, %57,75’i ise insanlara güven konusunda çok dikkatli olmak gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 3.8: Genel Olarak İnsanlara Güvenilir mi?

	Sıklık Sayısı	Oran %
Birçok insan güvenilirdir	36	4,50
Bazı insanlar güvenilirdir	243	30,38
Bilmiyorum	59	7,38
Çok dikkatli olmak gerekir	462	57,75
Toplam	800	100

Güven endeksini ölçmek için ankette sorulan sorulardan biri olan “En çok güvendiğiniz kişiler kimlerdir?” sorusunda seçenekler olarak aile, komşular, tanıdık insanlar, hemşerileri, başka dinden insanlar ve başka milletten insanlar yer

almaktadır. Bu seçeneklere verilen cevaplar Tablo 3.9’da gösterilmiştir. Tabloya göre %83,25’lik oranla kişilerin en çok güvendiği kişilerin aile bireyleri olduğu görülmekte olup, kişilerin hiç güvenmediği kişiler ise %31,88’lik oranla ilk defa tanıştıkları insanlardır. Komşular, tanıdık insanlar, hemşerileri ve başa dinden insanlara olan güvenlerinde ağırlıklı olarak kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo 3.9: En Çok Güvendiğiniz Kişiler kimlerdir?

	Çok Fazla		Oldukça Fazla		Kararsızım		Güvenmem		Hiç Güvenmem		Toplam
	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	
Aileniz	666	83,25	117	14,63	12	1,50	5	0,63	0	0,00	800
Komşularınız	59	7,38	222	27,75	368	46,00	104	13,00	47	5,88	800
Tanıdığınız İnsanlar	91	11,38	260	32,50	335	41,88	83	10,38	31	3,88	800
Hemşerileriniz	35	4,38	115	14,38	401	50,13	178	22,25	71	8,88	800
Başka Dinden İnsanlar	30	3,75	65	8,13	484	60,50	134	16,75	87	10,88	800
Başka Milletten İnsanlar	27	3,38	71	8,88	471	58,88	142	17,75	89	11,13	800
İlk Defa Tanıştığınız İnsanlar	13	1,63	12	1,50	270	33,75	250	31,25	255	31,88	800

Güven endeksini ölçmek için ankette sorulan sorulardan biri olan “Hangi kuruma ne kadar güvenirsiniz?” sorusuyla ilgili seçenekler Tablo 3.10’da verilmiştir. Tabloya göre diğer seçeneklerle karşılaştırıldığında %28 oranla en çok güvenilen kurum olarak Silahlı Kuvvetler olmakla birlikte hiç güvenilmeyen kurum olarak %23,5’lik oranla Avrupa Birliği’dir. Genel olarak kişilerin kuruma olan güvenirlilik konusunda kararsız oldukları görülmektedir. Bu kurumların başında hükümet, meclis, adalet kurumları, sivil toplum örgütleri, eğitim kurumları ve meslek odaları gelmektedir.

Tablo 3.10: Hangi Kuruma Ne Kadar Güvenirsiniz?

	Çok Fazla		Oldukça Fazla		Kararsızım		Güvenmem		Hiç Güvenmem		Toplam
	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	
Hükümet	94	11,8	140	17,5	263	32,9	176	22	127	15,9	800
Meclis	72	9	142	17,8	311	38,9	168	21	107	13,4	800
Silahlı Kuvvetler	224	28	252	31,5	221	27,6	73	9,1	30	3,8	800
Sivil Toplum Örgütleri	58	7,3	187	23,4	405	50,6	110	13,8	40	5	800
Adalet Kurumları	89	11,1	139	17,4	309	38,6	170	21,3	93	11,6	800
Diyanet İşleri Başkanlığı	83	10,4	140	17,5	289	36,1	152	19	136	17	800
Eğitim Kurumları	67	8,4	200	25	343	42,9	136	17	54	6,8	800
Sosyal Güvenlik Kurumları	76	9,5	187	23,4	386	48,2	107	13,4	44	5,5	800
Sağlık Kurumları	106	13,2	243	30,4	309	38,6	104	13	38	4,8	800
Meslek Odaları	47	5,9	96	12	488	61	122	15,3	47	5,9	800
Basın Yayın Kuruluşları	46	5,8	68	8,5	319	39,9	211	26,4	156	19,5	800
Polis	187	23,4	251	31,4	217	27,1	100	12,5	45	5,6	800
Avrupa Birliği	38	4,8	59	7,4	347	43,4	168	21	188	23,5	800

3.3.3.2. Network Endeksi

Zonguldak İli Merkezinde yaptığımız ankette network endeksi düzeyini ölçmek amacıyla kişilere; “gönüllü üye olunan grup/kuruluşlar, grup/kuruluştaki karar almada ne kadar etkili olduğunuz, son üç yıl içerisinde katılan siyasi etkinlikler” soruları sorularak network endeksi hesaplanmıştır.

Ölçeğin güvenirliğini ve ölçekteki maddelerin iç tutarlılığını test etmek için Cronbach Alfa katsayısı yöntemi kullanılmıştır. SPSS paket programında yapılan analiz neticesinde Cronbach Alfa katsayısı %76 olarak tespit edilmiştir. Bu orana göre ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir. Aynı zamanda değişkenlerin arasında negatif ilişkilerin olmaması ölçeğin iç tutarlılığının çok iyi olduğunu göstermektedir.

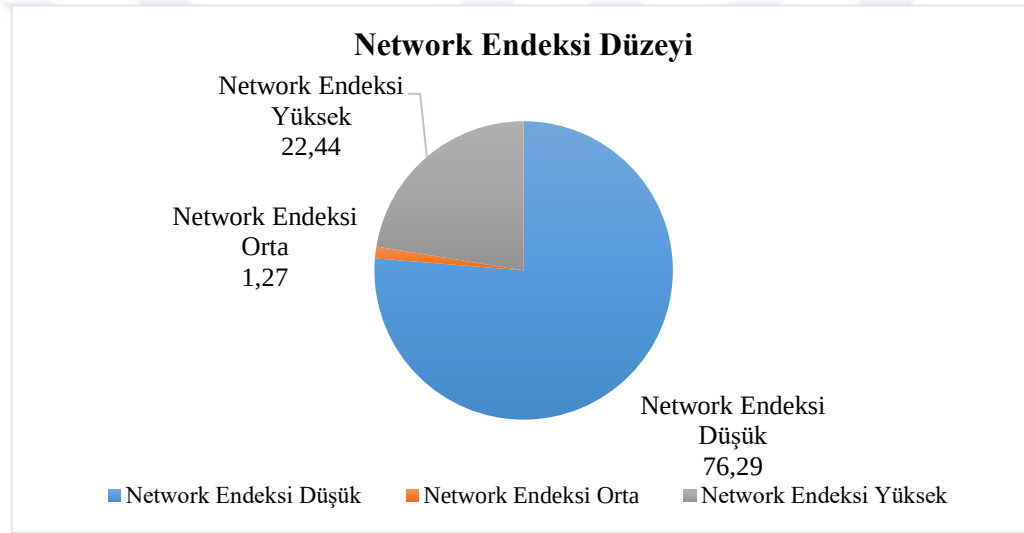
Tablo 3.11’e görüldüğü gibi anket cevaplarına göre Network endeksi sonuçları negatiftir. Tabloya göre Zonguldak İli Merkezindeki bireyleri yalnızca

%22,44'nün resmi ve gayri resmi ağlara katılımı yüksek seviyede, %76,29'unda düşük seviyede ve %1,27'sinin ise orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.11: Network Endeksi Düzeyi

Network Endeksi Düzeyi	Sıklık Sayısı	Oran %
Düşük	610	76,29
Orta	10	1,27
Yüksek	180	22,44

Grafik 3.2: Network Endeksi Düzeyi

Network endeksini ölçmek için ankette sorulan sorulardan biri olan “Gönüllü Olarak Üyesi Olduğunuz Kuruluşlar/Gruplar hangileridir?” sorusuna ait seçenekler Tablo 3.12’de verilmiştir. Tabloya göre %19,25’lik oranla en çok üye olunan kuruluş Sendika iken, en az üye olunan grup veya kuruluş Çiftçi topluluklarıdır. Anketi cevaplayanların %38,63’ünün hiçbir grup veya kuruluşa üye olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.12: Gönüllü Olarak Üyesi Olduğunuz Kuruluşlar/Gruplar

Kuruluşlar / Gruplar	Sıklık Sayısı	Oran %
Sendika	154	19,25
Çiftçi Toplulukları	5	0,63
Ticari Kurumlar	11	1,38
Kooperatifler	8	1,00
Kadın Toplulukları	17	2,13
Hemşeri Toplulukları	16	2,00
Dini Toplulukları	12	1,50
Aile Toplulukları	12	1,50
Kültürel Topluluklar	30	3,75
Sivil Toplum Kuruluşları	31	3,88
Okul Komitesi	16	2,00
Sağlık Komitesi	4	0,50
Çevre Toplulukları	15	1,88
Spor Kulüpleri	87	10,88
Mesleki Toplulukları	33	4,13
Ticaret Odası	13	1,63
Partiler	19	2,38
İnsan Hakları ile İlgili Topluluklar	8	1,00
Herhangi bir yere üye değilim	309	38,63
Toplam	800	100,00

Network endeksini ölçmek için ankette sorulan bir diğer soru “Kuruluş / Grubun Karar Alma Süreçlerinde Ne Kadar Etkilisiniz?” sorudur. Soruya verilen cevaplar Tablo 3.13’de verilmiştir. Tabloya göre ankete katılanların %3,50’si karar alma sürecinde oldukça fazla etkiliyken, %50,38’i karar alma sürecinde etkisinin oldukça az, %19’unun karar alma sürecinde ne az ne de fazla etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 3.13: Kuruluş / Grubun Karar Alma Süreçlerinde ne kadar Etkilisiniz?

	Sıklık Sayısı	Oran %
Oldukça Az	403	50,38
Az	141	17,63
Ne az Ne fazla	152	19,00
Fazla	76	9,50
Oldukça fazla	28	3,50
Toplam	800	100,00

Network endeksini ölçmek için ankette sorulan son olarak “Son Üç Yılda Aşağıdaki Siyasi Etkinlerden Hangilerine Katıldınız?” sorusu bulunmaktadır. Ankette soruya verilen cevaplar Tablo 3.14’de verilmiştir. Tabloya göre ankete katılanların %85,50’si seçimlere katılmış olup, anketi cevaplayanların büyük çoğunluğu soruda yer alan seçeneklere olumsuz cevap vermişlerdir.

Tablo 3.14: Son Üç Yılda Aşağıdaki Siyasi etkinliklerden Hangilerine Katıldınız?

Siyasi Etkinlik	Evet		Hayır		Toplam
	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	
Seçimler Katılmak	684	85,50	116	14,50	800
Sorunlarla İlgili Dilekçe Yazmak	281	35,10	519	64,90	800
Politikacıya Mektup veya Mail Atmak	108	13,50	692	86,50	800
Mahalledeki Sorunlarla İlgili Dilekçe Yazmak	149	18,60	651	81,40	800
Siyasi Parti Gençlik Kollarına Üye Olmak	48	6,00	752	94,00	800
Siyasi Parti Kadın Kollarına Üye Olmak	36	4,50	764	95,50	800
Toplu Yürüyüşe Katılmak	247	30,90	553	69,10	800
Siyasi Partiye Üye Olmak	84	10,50	716	89,50	800
Sivil Toplum Örgütüne Üye Olmak	106	13,30	694	86,80	800
Boykot Eylemine Katılmak	94	11,80	706	88,30	800
İnternet Eylemine Katılmak	154	19,30	646	80,80	800
Evleri Gezip Tanıtım Yapmak	32	4,00	768	96,00	800
Broşür Dağıtmak	75	9,40	725	90,60	800

3.3.3.3. Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi

Zonguldak İli Merkezinde yaptığımız ankette karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi düzeyini belirlemek amacıyla kişilere; “Toplumsal Fayda Sağlayan Etkinliklere Katılım, Çevre ve Komşularla Aralarındaki İlişki” soruları sorularak güven düzeyi hesaplanmıştır.

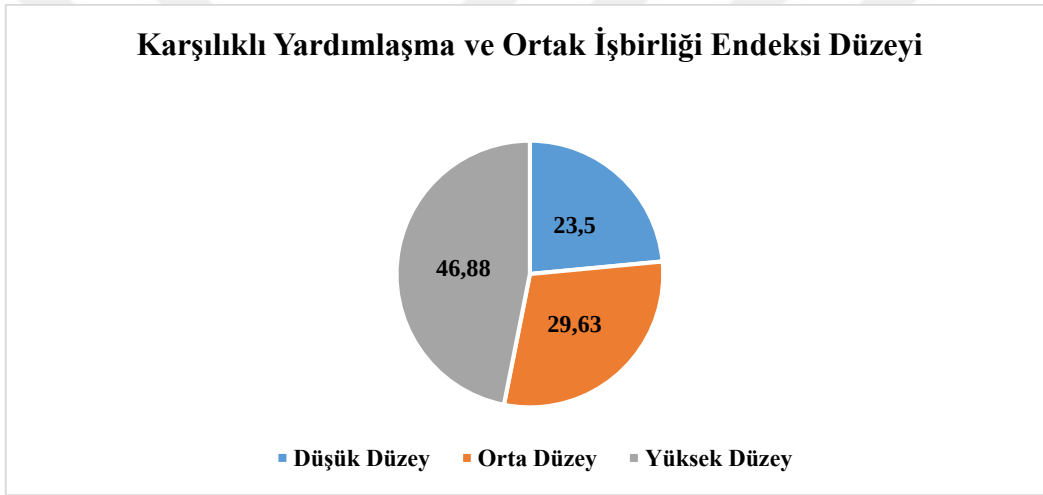
Ölçeğin güvenilirliğini ve ölçekteki maddelerin iç tutarlılığını test etmek için Cronbach Alfa katsayısı yöntemi kullanılmıştır. SPSS paket programında yapılan analiz neticesinde Cronbach Alfa katsayısı %73 olarak tespit edilmiştir. Bu oran göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu görülmektedir.

Tablo 3.15'te görüldüğü gibi anket cevaplarına göre Karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi düzeyi sonuçları olumlu çıkmıştır. Tabloya göre Zonguldak İli Merkezindeki bireylerin yalnızca %46,88'nin karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi yüksek seviyede, 23,50'sinin düşük seviyede ve %29,63'ünün ise orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.15: Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi

Endeks Düzeyi	Sıklık Sayısı	Oran %
Düşük	188	23,50
Orta	237	29,63
Yüksek	375	46,88

Grafik 3.3: Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Düzeyi

Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksini ölçmek için ankette bireylerin çevresiyle ve komşularıyla ilişki düzeyini belirlemek için Tablo 17'de bulunan sorular bireylere sorulmuştur. Tablo 3.16'da göre, anketi cevaplayanların %34,88'i yaşadıkları şehirde güven düzeyi artışıyla ilgili kararsız kalırken, %47,88'i hastalandıklarında komşularının kendilerine yardım edeceğini, %53,13'ü maddi sıkıntı çeken komşularına yardım edeceklerini, %40,63'ü kendileri maddi sıkıntı yaşadıklarında çevresindeki insanların yardım edeceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 3.16: Bireylerin, Çevresiyle ve Komşularıyla Aralarındaki İlişki Düzeyinin Dağılımı

	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam
	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	
Son 1 yıl içerisinde il / ilçede güven seviyesi arttı	27	3,38	109	13,63	279	34,88	278	34,75	107	13,38	800
Hastalandığınız zaman komşularınız size yardım eder	126	15,75	383	47,88	149	18,63	97	12,13	45	5,63	800
Maddi anlamda sıkıntı çeken herhangi bir komşunuza yardım edersiniz.	159	19,88	425	53,13	137	17,13	56	7,00	23	2,88	800
Sizi maddi anlamda sıkıntı çektiğinizde çevrenizdeki insanlardan yardım alabilirsiniz	100	12,50	325	40,63	216	27,00	101	12,63	58	7,25	800

Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İş birliği Endeksini ölçmek için ankette bireylerin toplumsal fayda sağlayan etkinliklere katılım düzeyini belirlemek için Tablo 3.17’de bulunan sorular sorulmuştur. Tablo 3.17’ye göre, anketi cevaplayanların %39,50’si toplumsal aktivitelere gönüllü olarak katıldığını, %42’si toplumsal sorunların çözümü için birlikte hareket edildiğini belirtmiştir. %40,50’si toplumdaki insanların yarısının hem zaman hem de parasal olarak katkıda bulunduğu konusunda kararsızdır. %38,25’inin toplumda cezalandırılma veya eleştirilme kaygısıyla aktivitelere gönüllü olarak katılma konusunda kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo 3.17: Bireylerin Toplumsal Fayda Sağlayan Etkinliklere Katılım Düzeyi Dağılımı

	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam
	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	Sıklık Sayısı	Oran %	
Toplumdaki/çevrenizdeki insanlar toplumsal aktivitelere gönüllü bir biçimde katılır veya yardımını esirgemez.	81	10,1	316	39,5	246	30,8	141	17,6	16	2,0	800
Eğer yaşadığınız yerde bir okul sorunu olsaydı, topluluktaki insanlar çözüm için birlikte hareket ederlerdi	92	11,5	336	42,0	240	30,0	106	13,3	26	3,3	800
İl/ilçedeki insanların yüzde 50'den fazlası ortak kalkınma hedefleri doğrultusunda para ya da zaman katkısında bulunabilirler.	34	4,3	211	26,4	324	40,5	187	23,4	44	5,5	800
İnsanlar cezalandırma ya da eleştirilme kaygısı olduğu için toplumsal aktivitelere gönüllü olarak katılır.	59	7,4	220	27,5	306	38,3	180	22,5	35	4,4	800

3.3.3.4. Sosyal Sermaye Düzeyi Endeksi

Sosyal sermaye düzeyini hesaplamak için güven endeksi, network endeksi ve karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksiler birleştirilerek sosyal sermaye düzeyi endeksi oluşturulmuştur.

Ölçeğin güvenilirliğini, ölçekteki soruların aynı fikri ölçüp ölçmediğini ve böylece ölçekteki maddelerin iç tutarlılığının olup olmadığını test etmek amacıyla Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Buna göre SPSS paket programında yapılan analiz neticesinde sosyal sermaye endeksinin güvenilirlik değeri olan Cronbach Alfa %83 olarak bulunmuştur. Bu orana göre ölçek güvenilir olduğunu göstermektedir.

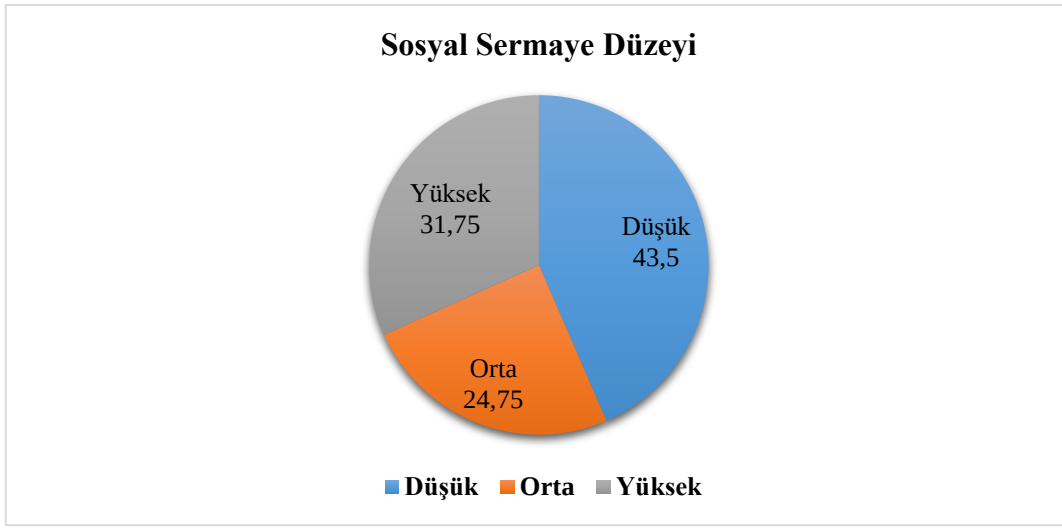
Ankete katılan 800 kişinin güven ile ilgili sorulara verdikleri cevapların sıklık dağılımı incelendiği zaman %31,75'inin sosyal sermaye seviyesi yüksek

çıkarken, %43,50'inin düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. %24,75'inin sosyal sermaye seviyesi ise orta seviyede çıkmıştır.

Tablo 3.18: Sosyal Sermaye Düzeyi

Sosyal Sermaye Düzeyi	Sıklık Sayısı	Oran %
Düşük	348	43,5
Orta	198	24,75
Yüksek	254	31,75

Grafik 3.4: Sosyal Sermaye Düzeyi

3.3.4. Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler

Sosyal sermaye düzeyinin hesaplanmasında etkili olan anketi cevaplayanların özellikleri ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Ki-Kare Testi uygulanmıştır. Anket uygulamasında sosyal sermaye düzeyini belirleyen faktörler olarak anketi cevaplayanların yaşı, eğitim düzeyi, geliri, mesleği ve doğum yeri; sosyal sermaye göstergeleri olarak ise güven, network, yardımlaşma ve ortak işbirliği göstergeleri kabul edilmiştir.

3.3.4.1. Yaş ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki

Ki-Kare bağımsızlık testine göre yaş ile güven endeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($\chi^2=79,24$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Yaş ile güven arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.19'a göre en yüksek güven düzeyi %36,47 ile 51 ve üstü yaş grubu iken, en düşük güven düzeyi %30 ile 41-50 yaş grubunda görülmektedir.

Tablo 3.19: Yaş ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki

			Güven Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Yaş	18-25	Sıklık	100	109	78	287
		Yaş İçindeki %	34,79	37,91	27,30	100,00
		Güven İçindeki %	38,41	33,33	40,53	35,88
		Toplam İçindeki %	12,48	13,60	9,79	35,88
	26-30	Sıklık	45	52	30	127
		Yaş İçindeki %	35,28	41,06	23,66%	100,00
		Güven İçindeki %	16,69	16,03	12,75	15,88
		Toplam İçindeki %	5,60	6,52	3,76	15,88
	31-40	Sıklık	59	74	52	185
		Yaş İçindeki %	31,70	39,81	28,49	100,00
		Güven İçindeki %	20,72	23,39	22,36	23,13
		Toplam İçindeki %	7,33	9,21	6,59	23,13
	41-50	Sıklık	34	51	37	123
		Yaş İçindeki %	28,17	41,83	30,00	100,00
		Güven İçindeki %	13,01	16,47	16,24	15,38
		Toplam İçindeki %	4,33	6,43	4,61	15,38
	51 yaş ve üzeri	Sıklık	28	31	19	78
		Yaş İçindeki %	36,47	39,49	24,04	100,00
		Güven İçindeki %	11,17	10,78	8,12	9,75
		Toplam İçindeki %	3,56	3,85	2,34	9,75
	Toplam	Sıklık	266	317	217	800
		Yaş İçindeki %	33,28	40,02	26,70	100,00
		Güven İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	33,30	39,61	27,09	100,00

Yaş ile Network Endeksi arasında da Ki-kare bağımsızlık testine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($\chi^2=15,90$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Yaş ile Network Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.20'ye göre en yüksek network endeksi %24,20 oranıyla 25-30 yaş grubu, en düşük network endeksi %77,17 oranla 18-25

yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bu tabloda görüldüğü üzere genel olarak resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılımın düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.20: Yaş ile Network Endeksi Arasındaki İlişki

			Network Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Yaş	18-25	Sıklık	62	3	222	287
		Yaş İçindeki %	21,44	1,39	77,17	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	36,69	39,47	37,55	113,71
		Toplam İçindeki %	7,69	0,50	27,68	35,88
	25-30	Sıklık	31	1	95	127
		Yaş İçindeki %	24,20	0,94	74,86	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	17,50	11,84	15,02	44,36
		Toplam İçindeki %	3,84	0,15	11,88	15,88
	30-40	Sıklık	41	4	141	186
		Yaş İçindeki %	22,27	1,41	76,32	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	22,17	25,66	22,81	70,64
		Toplam İçindeki %	5,15	0,33	17,65	23,13
	40-50	Sıklık	28	1	93	122
		Yaş İçindeki %	22,93	1,30	75,77	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	14,40	15,79	15,18	45,36
		Toplam İçindeki %	3,53	0,20	11,65	15,38
	50 yaş ve üzeri	Sıklık	18	1	59	78
		Yaş İçindeki %	22,91	0,94	76,15	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	9,24	7,24	9,45	25,93
		Toplam İçindeki %	2,23	0,09	7,43	9,75
	Toplam	Sıklık	180	10	610	800
		Yaş İçindeki %	22,75	1,20	76,05	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	300,00
		Toplam İçindeki %	22,44	1,27	76,29	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Yaş ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($\chi^2=150,43$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Yaş ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.21'e göre en yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin %53,69 oranıyla 51 ve üstü yaş grubunda olduğu, en düşük yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin %25,61 oranıyla 41-50 yaş grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo 3.21: Yaş ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Arasındaki İlişki

			Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Yaş	18-25	Sıklık	129	96	62	287
		Yaş İçindeki %	44,82	33,45	21,73	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	33,70	40,66	34,40	35,88
		Toplam İçindeki %	16,08	12,00	7,80	35,88
	25-30	Sıklık	62	34	30	126
		Yaş İçindeki %	49,11	26,97	23,92	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	15,99	14,35	15,05	15,88
		Toplam İçindeki %	7,80	4,28	3,80	15,88
	31-40	Sıklık	83	56	46	185
		Yaş İçindeki %	45,20	30,14	24,66	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	21,77	23,68	25,72	23,13
		Toplam İçindeki %	10,45	6,97	5,70	23,13
	41-50	Sıklık	59	33	32	124
		Yaş İçindeki %	47,87	26,52	25,61	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	15,76	13,56	16,67	15,38
		Toplam İçindeki %	7,36	4,08	3,94	15,38
	51 yaş ve üzeri	Sıklık	42	18	18	78
		Yaş İçindeki %	53,69	23,72	22,60	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	12,79	7,75	8,16	9,75
		Toplam İçindeki %	5,23	2,31	2,20	9,75
	Toplam	Sıklık	375	237	188	800
		Yaş İçindeki %	48,14	28,16	23,70	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	46,92	29,64	23,44	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Yaş ile Sosyal Sermaye Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=17,81$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Yaş ile Sosyal Sermaye Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.22'ye göre en yüksek sosyal sermaye endeksinin %34,21 oranıyla 51 yaş ve üstü yaş grubunda olduğu, en düşük sosyal sermaye endeksinin %45,47 oranıyla 41-50 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Genel olarak yaş grubunda %43,74 oranıyla sosyal sermaye endeksi düşük çıkmaktadır.

Tablo 3.22: Yaş ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki

			Sosyal Sermaye Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Yaş	18-25	Sıklık	90,00	70,00	127,00	287
		Yaş İçindeki %	31,35	24,37	44,27	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	36,98	24,06	38,39	35,88
		Toplam İçindeki %	11,25	8,74	15,88	35,88
	26-30	Sıklık	42,00	31,00	54,00	127
		Yaş İçindeki %	33,30	24,71	41,98	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	16,87	10,55	13,99	15,88
		Toplam İçindeki %	5,29	3,92	6,66	15,88
	31-40	Sıklık	56,00	46,00	83,00	185
		Yaş İçindeki %	30,26	24,89	44,85	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	21,21	16,09	23,13	23,13
		Toplam İçindeki %	7,00	5,76	10,37	23,13
	41-50	Sıklık	36,00	31,00	56,00	123
		Yaş İçindeki %	29,42	25,11	45,47	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	14,15	10,69	15,91	15,38
		Toplam İçindeki %	4,52	3,86	6,99	15,38
	51 yaş ve üzeri	Sıklık	27,00	18,00	33,00	78
		Yaş İçindeki %	34,21	23,66	42,13	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	10,74	6,78	8,57	9,75
		Toplam İçindeki %	3,34	2,31	4,11	9,75
	Toplam	Sıklık	251,00	196	353	800
		Yaş İçindeki %	31,71	24,55	43,74	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	31,39	24,59	44,02	100,00

3.3.4.2. Eğitim Düzeyi ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki

Ki-Kare bağımsızlık testine göre eğitim ile güven endeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($\chi^2=89,24$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Eğitim ile Güven arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.23'e göre en yüksek güven düzeyi %43,54 ile ortaokul mezunlarındayken, en düşük güven seviyesinin %30,21 ile üniversite mezunlarında olduğu görülmektedir.

Tablo 3.23: Eğitim ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki

			Güven Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Eğitim	İlkokul	Sıklık	13	11	6	30
		Eğitim İçindeki %	43,02	36,35	20,63	100,00
		Güven İçindeki %	5,98	3,40	2,32	3,75
		Toplam İçindeki %	1,61	1,36	0,77	3,75
	Ortaokul	Sıklık	15	12	8	35
		Eğitim İçindeki %	43,54	33,88	22,59	100,00
		Güven İçindeki %	6,65	3,54	3,00	4,38
		Toplam İçindeki %	1,90	1,48	0,99	4,38
	Lise	Sıklık	71	83	61	215
		Eğitim İçindeki %	32,91	38,65	28,44	100,00
		Güven İçindeki %	26,78	26,55	26,65	27,00
		Toplam İçindeki %	8,89	10,43	7,68	27,00
	Üniversitesi	Sıklık	134	179	135	448
		Eğitim İçindeki %	29,94	39,85	30,21	100,00
		Güven İçindeki %	52,68	56,76	60,12	56,00
		Toplam İçindeki %	16,77	22,32	16,92	56,00
	Yüksek Lisans/Doktora	Sıklık	22	30	20	72
		Eğitim İçindeki %	30,32	42,05	27,63	100,00
		Güven İçindeki %	7,91	9,74	7,91	8,88
		Toplam İçindeki %	2,69	3,73	2,45	8,88
Toplam		Sıklık	255	315	230	800
		Eğitim İçindeki %	35,95	38,15	25,90	100,00
		Güven İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	31,86	39,33	28,81	100,00

Eğitim ile Network Endeksi arasında da Ki-kare bağımsızlık testine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($\chi^2=46,05$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Eğitim ile Network Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.24'e göre en yüksek network endeksine %24,79 oranıyla Yüksek Lisans/Doktora mezunları sahipken, en düşük network endeksine %78,55 oranla Lise mezunlarının sahip oldukları görülmektedir. Bu tabloda görüldüğü üzere genel olarak resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılımın az olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.24: Eğitim ile Network Endeksi Arasındaki İlişki

			Network Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Eğitim	İlkokul	Sıklık	7	0	23	30
		Eğitim İçindeki %	21,56	1,33	77,11	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	4,04	3,95	3,73	3,75
		Toplam İçindeki %	0,81	0,05	2,89	3,75
	Ortaokul	Sıklık	8	0	27	35
		Eğitim İçindeki %	22,67	0,38	76,95	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	5,35	1,32	4,38	4,38
		Toplam İçindeki %	0,99	0,02	3,37	4,38
	Lise	Sıklık	43	3	170	216
		Eğitim İçindeki %	20,06	1,39	78,55	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	24,06	29,61	29,01	27,00
		Toplam İçindeki %	5,42	0,38	21,21	27,00
	Üniversitesi	Sıklık	104	6	338	448
		Eğitim İçindeki %	23,32	1,29	75,39	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	56,04	57,24	54,53	56,00
		Toplam İçindeki %	13,06	0,73	42,22	56,00
	Yüksek Lisans/Doktora	Sıklık	18	1	52	71
		Eğitim İçindeki %	24,79	1,13	74,08	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	10,52	7,89	8,35	8,88
		Toplam İçindeki %	2,20	0,10	6,58	8,88
	Toplam	Sıklık	180	10	610	800
		Eğitim İçindeki %	22,48	1,10	76,42	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	22,48	1,27	76,26	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=233,03$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.25'e göre en yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksine sahip grup %65,42 oranıyla ilkokulu mezunlaryken, en düşük yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksine %26,58'lik oranla

Yüksek Lisans/Doktora mezunlarının sahip olduğu görülmektedir. Karşılıklı yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksinin eğitim düzeyi artıkcça düzeyinin düştüğü tespit edilmiştir.

Tablo 3.25: Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Arasındaki İlişki

			Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Eğitim	İlkokul	Sıklık	20	6	4	30
		Eğitim İçindeki %	65,42	20,42	14,17	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	6,00	2,70	2,32	3,75
		Toplam İçindeki %	2,45	0,77	0,53	3,75
	Ortaokul	Sıklık	18	10	7	35
		Eğitim İçindeki %	54,29	27,14	18,57	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	7,64	4,01	3,51	4,38
		Toplam İçindeki %	2,38	1,19	0,81	4,38
	Lise	Sıklık	110	63	43	216
		Eğitim İçindeki %	50,75	29,28	19,97	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	29,05	26,04	22,49	27,00
		Toplam İçindeki %	13,70	7,91	5,39	27,00
	Üniversitesi	Sıklık	198	135	115	448
		Eğitim İçindeki %	44,34	30,05	25,61	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	50,68	57,29	60,68	56,00
		Toplam İçindeki %	24,83	16,83	14,34	56,00
	Yüksek Lisans/Doktora	Sıklık	29	23	19	71
		Eğitim İçindeki %	40,14	33,27	26,58	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	6,63	9,96	11,00	8,88
		Toplam İçindeki %	3,56	2,95	2,36	8,88
Toplam		Sıklık	375	237	188	800
		Eğitim İçindeki %	50,99	28,03	20,98	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	46,92	29,64	23,44	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Eğitim ile Sosyal Sermaye Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=28,83$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Eğitim ile Sosyal Sermaye Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.26'ya göre en yüksek

sosyal sermaye endeksi %39,77 oranıyla İlkokul mezunlarıyken, en düşük sosyal sermaye endeksi %44,80 oranıyla Üniversite mezunları olduğu görülmektedir. Genel anlamda Eğitim durumuna göre yapılan incelemede %42,23 oranıyla sosyal sermaye endeksi düşük çıkmaktadır.

Tablo 3.26: Eğitim ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki

			Sosyal Sermaye Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Eğitim	İlkokul	Sıklık	12	6	12	30
		Eğitim İçindeki %	39,77	21,52	38,71	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	5,32	2,20	2,80	3,75
		Toplam İçindeki %	1,49	0,81	1,45	3,75
	Ortaokul	Sıklık	13	8	14	35
		Eğitim İçindeki %	38,38	21,23	40,39	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	6,38	2,45	3,56	4,38
		Toplam İçindeki %	1,68	0,93	1,77	4,38
	Lise	Sıklık	69	52	95	216
		Eğitim İçindeki %	31,78	24,24	43,98	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	26,30	18,08	26,70	27,00
		Toplam İçindeki %	8,58	6,55	11,88	27,00
	Üniversite	Sıklık	136	111	201	448
		Eğitim İçindeki %	30,28	24,92	44,80	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	53,41	38,81	58,32	56,00
		Toplam İçindeki %	16,96	13,96	25,09	56,00
	Yüksek Lisans/Doktora	Sıklık	21	19	31	71
		Eğitim İçindeki %	30,22	26,50	43,28	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	8,57	6,64	8,62	8,88
		Toplam İçindeki %	2,68	2,35	3,84	8,88
Toplam	Sıklık		251	196	353	800
	Eğitim İçindeki %		34,08	23,68	42,23	100,00
	Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %		100,00	100,00	100,00	100,00
	Toplam İçindeki %		31,39	24,59	44,02	100,00

3.3.4.3. Meslek ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki

Ki-Kare bağımsızlık testine göre Meslek ile Güven endeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($\chi^2=137,70$; $sd=12$; $\alpha=0,05$) Meslek ile Güven arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.27'ye göre en yüksek güven düzeyi %37,96 ile Emekliler, en düşük güven düzeyi ise %33,48 ile diğer meslek mahsupları olmaktadır.

Tablo 3.27: Meslek ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki

			Güven Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Eğitim	Memur	Sıklık	52	83	51	186
		Eğitim İçindeki %	27,96	44,47	27,57	100,00
		Güven İçindeki %	19,44	27,70	21,88	23,25
		Toplam İçindeki %	6,50	10,34	6,41	23,25
	İşçi	Sıklık	43	52	33	128
		Eğitim İçindeki %	33,48	40,55	25,97	100,00
		Güven İçindeki %	16,00	15,86	13,70	16,00
		Toplam İçindeki %	5,36	6,49	4,15	16,00
	Emekli	Sıklık	13	12	10	35
		Eğitim İçindeki %	37,96	34,69	27,35	100,00
		Güven İçindeki %	5,64	3,72	3,87	4,38
		Toplam İçindeki %	1,66	1,52	1,20	4,38
	Serbest Meslek	Sıklık	36	37	33	106
		Eğitim İçindeki %	33,83	35,06	31,11	100,00
		Güven İçindeki %	14,52	11,15	13,58	13,13
		Toplam İçindeki %	4,44	4,60	4,08	13,13
	Öğrenci	Sıklık	75	85	65	225
		Eğitim İçindeki %	33,42	37,65	28,93	100,00
		Güven İçindeki %	30,68	26,87	31,16	28,13
		Toplam İçindeki %	9,40	10,59	8,14	28,13
	Çalışmıyor	Sıklık	18	19	17	54
		Eğitim İçindeki %	34,04	35,98	29,98	100,00
		Güven İçindeki %	6,96	6,03	6,39	6,75
		Toplam İçindeki %	2,30	2,43	2,02	6,75
	Diğer	Sıklık	17	27	22	66
		Eğitim İçindeki %	26,37	40,16	33,48	100,00
		Güven İçindeki %	6,76	8,67	9,42	8,38
		Toplam İçindeki %	2,21%	3,36	2,80	8,38
Toplam		Sıklık	254	315	231	800
		Eğitim İçindeki %	32,44	38,37	29,20	100,00
		Güven İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	31,86	39,33	28,81	100,00

Meslek ile Network Endeksi arasında da Ki-kare bağımsızlık testine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($\chi^2=23,64$; $sd=12$; $\alpha=0,05$) Meslek ile Network Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.28'e göre en yüksek network endeksi %25,07 oranıyla diğer meslek mahsupları olurken, en düşük network endeksi %80,37 oranla çalışmayanların oluşu görülmektedir. Bu tabloda görüldüğü üzere

genel olarak resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılımın çok düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.28: Meslek ile Network Endeksi Arasındaki İlişki

			Network Endeks Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Meslek	Memur	Sıklık	43	2	140	185
		Meslek İçindeki %	23,30	1,25	75,45	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	20,78	1,54	22,44	23,25
		Toplam İçindeki %	5,42	0,29	17,54	23,25
	İşçi	Sıklık	27	2	99	128
		Meslek İçindeki %	21,20	1,30	77,50	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	13,56	1,10	16,06	16,00
		Toplam İçindeki %	3,39	0,21	12,40	16,00
	Emekli	Sıklık	9	1	26	36
		Meslek İçindeki %	24,57	1,14	74,29	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	5,68	0,26	4,27	4,38
		Toplam İçindeki %	1,08	0,05	3,25	4,38
	Serbest Meslek	Sıklık	25	2	78	105
		Meslek İçindeki %	23,81	1,46	74,73	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	15,62	1,01	12,96	13,13
		Toplam İçindeki %	3,13	0,19	9,81	13,13
	Öğrenci	Sıklık	48	3	174	225
		Meslek İçindeki %	21,63	1,33	77,04	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	29,16	1,97	29,28	28,13
		Toplam İçindeki %	6,08	0,38	21,67	28,13
	Çalışmıyor	Sıklık	10	1	43	54
		Meslek İçindeki %	19,01	0,62	80,37	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	6,12	0,22	7,16	6,75
		Toplam İçindeki %	1,28	0,04	5,43	6,75
	Diğer	Sıklık	17	1	49	67
		Meslek İçindeki %	25,07	1,29	73,63	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	9,08	0,57	7,83	8,38
		Toplam İçindeki %	2,10	0,11	6,17	8,38
Toplam		Sıklık	179	12	609	800
		Meslek İçindeki %	22,66	1,20	76,14	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	22,48	1,27	76,26	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=288,35$; $sd=12$; $\alpha=0,05$) Meslek ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.29'a göre en yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak

işbirliği endeksi %66,53 oranıyla Emekliler olurken, en düşük yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi %29,11 Memurların görülmektedir. Karşılıklı yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksinin genel olarak yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.29: Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Arasındaki İlişki

			Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Meslek	Memur	Sıklık	79	53	54	186
		Meslek İçindeki %	42,63	28,26	29,11	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	18,22	23,42	29,95	23,25
		Toplam İçindeki %	9,91	6,57	6,77	23,25
	İşçi	Sıklık	69	34	25	128
		Meslek İçindeki %	54,13	26,67	19,20	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	16,75	15,10	12,28	16,00
		Toplam İçindeki %	8,66	4,27	3,07	16,00
	Emekli	Sıklık	23	7	5	35
		Meslek İçindeki %	66,53	20,82	12,65	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	7,42	3,02	1,68	4,38
		Toplam İçindeki %	2,91	0,91	0,55	4,38
	Serbest Meslek	Sıklık	50	28	27	105
		Meslek İçindeki %	47,21	26,80	25,99	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	14,41	12,07	17,17	13,13
		Toplam İçindeki %	6,20	3,52	3,41	13,13
	Öğrenci	Sıklık	105	75	45	225
		Meslek İçindeki %	46,67	33,21	20,13	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	26,96	32,98	24,35	28,13
		Toplam İçindeki %	13,13	9,34	5,66	28,13
	Çalışmıyor	Sıklık	28	14	12	54
		Meslek İçindeki %	52,38	25,13	22,49	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	8,47	6,11	6,39	6,75
		Toplam İçindeki %	3,54	1,70	1,52	6,75
	Diğer	Sıklık	34	17	16	67
		Meslek İçindeki %	51,39	25,16	23,45	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	7,77	7,29	8,17	8,38
		Toplam İçindeki %	4,30	2,11	1,96	8,38
Toplam		Sıklık	388	228	184	800
		Meslek İçindeki %	51,56	26,58	21,86	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	48,64	28,41	22,95	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Meslek ile Sosyal Sermaye Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=40,97$; $sd=12$, $\alpha=0,05$) Meslek ile Sosyal Sermaye Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.30'a göre en yüksek sosyal sermaye endeksi %37,94 oranıyla Emekliler olurken, en düşük sosyal sermaye endeksi %46,34 oranıyla hiçbir işte çalışmayanların olduğu görülmektedir. Genel anlamda Meslek gruplarına durumuna göre yapılan incelemede %44,41 oranıyla sosyal sermaye endeksi düşük olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3.30: Meslek ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki

			Sosyal Sermaye Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Meslek	Memur	Sıklık	53	50	82	185
		Meslek İçindeki %	28,72	26,76	44,52	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	19,71	17,88	23,39	23,25
		Toplam İçindeki %	6,68	6,22	10,35	23,25
	İşçi	Sıklık	42	31	55	128
		Meslek İçindeki %	32,56	24,60	42,84	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	15,27	10,59	14,29	16,00
		Toplam İçindeki %	5,21	3,94	6,85	16,00
	Emekli	Sıklık	13	7	14	34
		Meslek İçindeki %	37,94	20,73	41,33	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	5,94	2,40	3,65	4,38
		Toplam İçindeki %	1,66	0,91	1,81	4,38
	Serbest Meslek	Sıklık	34	23	48	105
		Meslek İçindeki %	32,51	21,99	45,49	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	14,89	7,76	13,95	13,13
		Toplam İçindeki %	4,27%	2,89	5,97	13,13
	Öğrenci	Sıklık	72	55	100	227
		Meslek İçindeki %	31,46	24,26	44,28	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	29,54	19,18	29,40	28,13
		Toplam İçindeki %	8,85	6,82	12,45	28,13
	Çalışmıyor	Sıklık	17	12	25	54
		Meslek İçindeki %	31,78	21,88	46,34	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	6,91	4,02	6,66	6,75
		Toplam İçindeki %	2,15	1,48	3,13	6,75
	Diğer	Sıklık	20	16	31	67
		Meslek İçindeki %	29,99	24,16	45,85	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	7,73	5,62	8,66	8,38
		Toplam İçindeki %	2,51	2,02	3,84	8,38
Toplam		Sıklık	251	194	355	800
		Meslek İçindeki %	32,14	23,48	44,38	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	31,32	24,27	44,41	100,00

3.3.4.4. Gelir ile Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki

Ki-Kare bağımsızlık testine göre Gelir ile Güven Endeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($\chi^2=115,51$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Gelir ile Güven Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.31'e göre en yüksek güven düzeyi %35,67 ile 0-500 TL gelir grubundakiler yer alırken, en düşük güven seviyesi %30,21 ile 2.500 TL ve üzeri gelir grubunda yer alan bireyler olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.31: Gelir ile Güven Endeksi Arasındaki İlişki

			Güven Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Gelir	0-500	Sıklık	63	65	49	177
		Gelir İçindeki %	35,67	36,86	27,47	100,00
		Güven İçindeki %	25,35	20,28	21,91	22,13
		Toplam İçindeki %	7,89	8,15	6,08	22,13
	500-1.000	Sıklık	28	38	26	92
		Gelir İçindeki %	30,38	40,99	28,62	100,00
		Güven İçindeki %	11,06	12,16	12,58	11,50
		Toplam İçindeki %	3,49	4,71	3,29	11,50
	1.000-1.800	Sıklık	46	51	38	135
		Gelir İçindeki %	33,93	37,57	28,50	100,00
		Güven İçindeki %	18,05	15,47	18,08	16,88
		Toplam İçindeki %	5,73	6,34	4,81	16,88
	1.800-2.500	Sıklık	45	53	39	137
		Gelir İçindeki %	33,19	38,48	28,33	100,00
		Güven İçindeki %	19,07	17,20	15,61	17,13
		Toplam İçindeki %	5,68	6,59	4,85	17,13
	2.500 ve üzeri	Sıklık	73	108	78	259
		Gelir İçindeki %	28,00	41,79	30,21	100,00
		Güven İçindeki %	26,47	34,89	31,81	32,38
		Toplam İçindeki %	9,07	13,53	9,78	32,38
Toplam	Sıklık		255	315	230	800
	Gelir İçindeki %		32,24	39,14	28,63	100,00
	Güven İçindeki %		100,00	100,00	100,00	100,00
	Toplam İçindeki %		31,86	39,33	28,81	100,00

Gelir ile Network Endeksi arasında da Ki-kare bağımsızlık testine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($\chi^2=91,07$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Gelir ile Network Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.32'e göre en yüksek network endeksi %25,29 oranıyla 500-1.000 TL gelir grubundakiler, en düşük network endeksi %80,23 oranla 0-500 TL gelir grubundakiler olmaktadır. Bu tabloda görüldüğü üzere genel olarak resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılımın çok düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.32: Gelir ile Network Endeksi Arasındaki İlişki

			Network Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Gelir	0-500	Sıklık	33	2	142	177
		Gelir İçindeki %	18,42	1,36	80,23	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	19,32	1,58	24,36	22,13
		Toplam İçindeki %	4,08	0,30	17,75	22,13
	500-1.000	Sıklık	23	1	68	92
		Gelir İçindeki %	25,29	1,23	73,48	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	14,29	0,75	11,02	11,50
		Toplam İçindeki %	2,91	0,14	8,45	11,50
	1.000-1.800	Sıklık	30	2	104	136
		Gelir İçindeki %	21,93	1,28	76,79	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	17,43	1,14	16,96	16,88
		Toplam İçindeki %	3,70	0,22	12,96	16,88
	1.800-2.500	Sıklık	30	2	106	138
		Gelir İçindeki %	21,65	1,17	77,18	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	14,45	1,05	16,62	17,13
		Toplam İçindeki %	3,71	0,20	13,22	17,13
	2.500 ve üzeri	Sıklık	64	3	190	257
		Gelir İçindeki %	24,86	1,26	73,87	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	34,52	2,15	31,04	32,38
		Toplam İçindeki %	8,05	0,41	23,92	32,38
Toplam		Sıklık	180	10	610	800
		Gelir İçindeki %	22,43	1,26	76,31	100,00
		Network Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	22,44	1,27	76,29	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Gelir ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=276,64$; $sd=8$; $\alpha=0,05$) Gelir ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.33'e göre en yüksek karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi %53,98 oranıyla 1.000- 1.800 TL gelir grubundakiler olurken, en düşük karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi %28,91 oranıyla 2.500 TL ve üzeri gelir grubudur. Karşılıklı yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksinin genel olarak yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir

Tablo 3.33: Eğitim ile Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Arasındaki İlişki

			Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Gelir	0-500	Sıklık	83	57	37	177
		Gelir İçindeki %	46,75	32,34	20,90	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	23,53	24,04	17,71	22,13
		Toplam İçindeki %	10,34	7,16	4,63	22,13
	500-1.000	Sıklık	40	30	22	92
		Gelir İçindeki %	43,61	33,02	23,37	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	10,03	13,01	12,82	11,50
		Toplam İçindeki %	5,02	3,80	2,69	11,50
	1.000-1.800	Sıklık	73	39	23	135
		Gelir İçindeki %	53,98	28,61	17,41	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	20,31	16,57	11,48	16,88
		Toplam İçindeki %	9,11	4,83	2,94	16,88
	1.800-2.500	Sıklık	67	39	31	137
		Gelir İçindeki %	49,18	28,47	22,35	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	18,02	15,93	17,12	17,13
		Toplam İçindeki %	8,42	4,88	3,83	17,13
	2.500 ve üzeri	Sıklık	112	72	75	259
		Gelir İçindeki %	43,34	27,75	28,91	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	28,11	30,44	40,86	32,38
		Toplam İçindeki %	14,03	8,98	9,36	32,38
Toplam		Sıklık	375	237	188	800
		Gelir İçindeki %	47,37	30,04	22,59	100,00
		Karşılıklı Yardımlaşma ve Ortak İşbirliği Endeksi İçindeki %	100,00	100,00	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	46,92	29,64	23,44	100,00

Ki-kare bağımsızlık testine göre Gelir ile Sosyal Sermaye Endeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($\chi^2=22,10$; $sd=8$, $\alpha=0,05$) Gelir ile Sosyal Sermaye Endeksi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 3.34'e göre en yüksek sosyal sermaye endeksi %33,48 oranıyla 1.000- 1.800 TL gelir grubundakiler olurken, en düşük sosyal sermaye endeksi %44,86 oranıyla 2.500 TL ve üzeri gelir grubudur. Genel anlamda gelir gruplarına durumuna göre yapılan incelemede %44,02 oranıyla sosyal sermaye endeksi düşük olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3.34: Gelir ile Sosyal Sermaye Endeksi Arasındaki İlişki

			Sosyal Sermaye Endeksi Düzeyi			Toplam
			Yüksek	Orta	Düşük	
Gelir	0 - 500	Sıklık	56	42	78	176
		Gelir İçindeki %	31,81	23,93	44,26	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	22,96	14,59	21,98	22,13
		Toplam İçindeki %	7,04	5,30	9,79	22,13
	500 -1.000	Sıklık	29	24	40	93
		Gelir İçindeki %	31,05	25,99	42,96	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	11,97	8,43	12,09	11,50
		Toplam İçindeki %	3,57	2,99	4,94	11,50
	1.000 -1.800	Sıklık	45	32	58	135
		Gelir İçindeki %	33,48	23,57	42,95	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	18,25	10,78	16,50	16,88
		Toplam İçindeki %	5,65	3,98	7,25	16,88
	1.800 -2.500	Sıklık	44	33	60	137
		Gelir İçindeki %	32,17	23,94	43,90	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	17,30	11,46	16,23	17,13
		Toplam İçindeki %	5,51	4,10	7,52	17,13
	2.500 ve üzeri	Sıklık	77	66	116	259
		Gelir İçindeki %	29,72	25,42	44,86	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	29,51	22,92	33,20	32,38
		Toplam İçindeki %	9,62	8,23	14,52	32,38
	Toplam	Sıklık	251	197	352	800
		Gelir İçindeki %	31,65	24,57	43,78	100,00
		Sosyal Sermaye Endeksi İçindeki %	100,00	68,18	100,00	100,00
		Toplam İçindeki %	31,39	24,59	44,02	100,00

3.3.5. Değerlendirme

Günümüzde kalkınmanın yeni dinamiklerinden olan sosyal sermayenin Zonguldak merkezinde ölçülmesi hedeflenen bu çalışmada, sosyal sermayenin göstergelerinden olan güven, network (resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım) ile yardımlaşma ve ortak işbirliği düzeyi ölçülmüştür. Endekslerin güvenilirliğini ölçmek amacıyla, Cronbach Alfa testi uygulanmıştır. Güven endeksinin güvenilirlik değeri %89, network endeksinin güvenilirlik değeri %76 ve karşılıklı

yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin güvenilirlik değeri %73 olarak bulunmuştur. Sosyal sermaye düzeyini ölçen soruların toplam güvenilirlik değerinin %83 olduğu, dolayısıyla soruların iç tutarlılığının yüksek olduğu görülmüştür. Bir bölgenin kalkınmasında o bölgede yaşayan bireylerin davranışları önemli rol oynadığından, örnek kütle Zonguldak merkezinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır.

Yatırımcıların yaşadıkları şehirde bulunan yöneticilerine, birlikte çalıştıkları kişilere ve diğer yatırımcılara olan veya genel anlamda insanlara olan güven düzeyi, yapacakları yatırımları önemli ölçüde etkilemektedir. Zonguldak merkezinde yaşayan bireylere yapılan ankette, bireylerin %31,88'inin güven düzeyi yüksek çıkarken, %28,75'nin güven düzeyi düşük, %39,38'inin ise orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Zonguldak merkezde yaşayan bireylere yapılan anketteki güven düzeyini ölçmek amacıyla sorulan sorulardan biri olan “Genel olarak insanlar güvenilir mi?” sorusunda verilen cevaplar analiz edildiğinde %57,75'i insanların genelde güvenilmez olduğunu düşünürken, %7,38'inin bu konuda kararsız olduğunu, %34,87'si insanların güvenilir olduğunu düşünmektedir. Bu sonuçlara göre, insanlara olan güvenin düşük olması yapılacak yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir.

Bireylerin en çok güvendikleri kişilerin kim olduğunu tespit etmek amaçlı ankette sorulan soruya verilen cevaplara göre %83,25'i en çok ailesine güvendiğini belirtirken, %31,88'inin hiç güvenmedikleri kişilerin ilk defa tanıştıkları kişiler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre dışarıdan gelecek olan yatırımcılara olan güven düzeyi düşük olduğundan, bu durum yapılacak yatırımların engellenmesine neden olmaktadır.

Kurumlara olan güven düzeyi olarak kişilerin bu sorularda verdikleri cevapları analiz edildiğinde genel olarak kararsız oldukları gözlenmiştir. Zonguldak merkezindeki bireyler en çok güvendikleri kurum olarak %28'lik oranla Silahlı Kuvvetleri belirtirken, %23,5'inin hiç güvenmedikleri kurumun Avrupa Birliği olduğu saptanmıştır. Hükümet, meclis, sivil toplum örgütlerine ve sosyal

güvenlik kurumlarına güven konusunda kişilerin kararsız olması, bu şehri kalkındırmaya yönelik politikaların da olumsuz sonuçlanmasına neden olmaktadır.

Bireylerin resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım düzeyini ölçmek amacıyla ankette verilen cevaplar analiz edildiğinde, %76,29'unun resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılımı düşük düzeydeyken, %1,27'sinin orta düzede ve %22,44'ünün yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin üye oldukları kurum veya gruplara üyeliklerine ilişkin yapılan analize göre, bireylerin %19,25'inin yasa gereği zorunlu olarak üye olmak zorunda olduğu kurum olan sendikaya üye oldukları tespit edilmekle birlikte, %38,63'ünün herhangi bir kurum veya gruba üye olmadıkları tespit edilmiştir. Sivil toplum örgütleri, dernek ve kulüplere üyelik oranlarının çok az olması, gayri resmi ağlara üyelik oranının düşük olması kişilerin birbirleriyle çok az etkileşim kurmasına neden olmaktadır. Bireylerin üye oldukları kurum veya gruplarda karar alma sürecinde, %50,38'inin bu süreçte oldukça az etkili olduğu ve %3,50'sinin ise karar alma sürecinde çok fazla etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin son 3 yılda katılmış oldukları siyasi etkinliklerin düzeyini belirlemek amacıyla ankette bu konu hakkında bulunan sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde, bireylerin %85,50'si siyasi etkilere katılımı en çok seçimlere katılmak şeklinde tercih ettiği tespit edilirken, kişilerin kendi veya çevresindeki sorunlarını iletmek amacıyla politikacılara dilekçe veya mail atmak ve sivil toplum örgütlerine üye olmak gibi faaliyetlerde oranın oldukça düşük olduğu saptanmıştır.

Karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği düzeyi yüksek olan bireylerin oranı %46,88'dir. Orta düzeyde olanların oranı ise %29,63 olurken, %23,50'sinin düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu endeksin düzeyinin yüksek olması, bireylerin birbirleriyle yardımlaşacakları ve işbirliği yapabilecekleri anlamına gelmektedir.

Bireylerin yaşadıkları şehirde son bir yıl içerisinde güven düzeyinin artıp artmadığı ile ilgili soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde, %34,88'inin güven düzeyinin artıp artmaması konusunda kararsız olduğu görülürken, %48,26'i güven düzeyinin artmadığını ve %17,01'i ise güven düzeyinin arttığını düşünmektedir.

Hastalandığı zaman komşularından yardım alabileceğini düşünen kesimin daha fazla olduğu saptanmış olup yapılan analiz neticesinde, %63,63'ü yardım alabileceğini, %18,63'ü kararsız olduğunu, %17,76'sı ise kesinlikle yardım alamayacağını belirtmiştir.

Kişilerin birçoğu yapılan ankete göre maddi sıkıntı yaşayan komşularına yardım edeceğini belirtmişlerdir. Maddi sıkıntı yaşayan komşularına yardım edeceğini belirten kişilerin oranı %73,01'dir. Maddi sıkıntı yaşayan komşularına yardım etmeyeceğini belirten kişilerin oranı ise %9,88 iken, %17,33'ünün kararsız olduğu ankette yapılan analiz neticesinde tespit edilmiştir. Aynı zamanda kişilere ankette sorulan bir diğer soru olan “maddi sıkıntı yaşadığınız durumda komşularınız size yardım eder mi?” sorusuna verilen cevaplara göre yapılan analizde %53,13'ü komşularının kendilerine yardım edeceğini belirtirken, %27'si kararsız olduklarını, %19,88'i ise komşularından yardım alamayacağını düşünmektedir.

Bireylerin çevrelerindeki toplumsal aktiviteye gönüllü katılım veya yardım edip etmedikleri konusunda yapılan analizde, %49,6'sı toplumsal aktivitelere katılımın olacağını düşünürken, %19,6'sı katılım olmayacağını ve %30,8'i ise katılım konusunda kararsız kaldığını ifade etmiştir.

Çevredeki sorunlara karşı bireylerin birlikte hareket etmeleri ile ilgili analizde, %53,6'sı birlikte hareket edildiğini belirtirken, %30,8'i kararsız olduğunu, %19,6'sı ise birlikte hareket olmadığını belirtmiştir.

Kişilerin yaşadıkları şehirdeki bireylerin yarısından fazlası ortak kalkınma ile ilgili faaliyetlere para ya da zaman katkısında bulunup bulunmayacağı konusunda %40,5'i kararsız olurken, %28,9'u katkıda bulunmayacağını belirtirmekte, %30,6'ı ise kişilerin ortak kalkınma için katkıda bulunacağını düşünmektedir.

İnsanların diğer kişilerin eleştirmesi veya cezalandırılması şeklinde kaygısı olduğundan aktivitelere katılma ile ilgili sorularda verilen cevaplar analiz edildiğinde, %38,3'ü kararsız olduğunu, %26,9'u ise katılmadığını belirtirken, %34,9'u ise katıldığını ifade etmiştir.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse, Zonguldak merkezinde yaşıayan bireylerin %43,5'nin sosyal sermaye düzeyi düşük çıkarken, %24,75'inin sosyal sermayesi orta düzeyde ve %31,75'nin sosyal sermayesinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sermaye düzeyi düşük olanların oranının daha yüksek olduğu görölmektedir.

Sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesinde anketi cevaplayanların özelliklerinin etkisi olduğu uluslararası literatürler tarafından belirtilmiştir. Bu özellikler; bireylerin yaşı, eğitim düzeyi, gelir seviyesi ve mesleği olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmada, anketi cevaplayanların özellikleriyle sosyal sermaye göstergeleri arasındaki ilişki incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Yaş arttıkça güven düzeyinin değişkenlik gösterdiği gözlenmiştir. En düşük güven düzeyi %30'luk oran ile 41-50 yaş grubundayken, en yüksek güven düzeyi %36,47 ile 51 yaş ve üstü yaş grubundadır. Bireylerin yaşlarına göre güven düzeyi incelendiğinde genel olarak %39,61'nin orta düzeyde, %33,30'unun yüksek düzeyde ve %27,09'nun düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yaş ile resmi ve gayri resmi ağlara katılım (network endeksi) arasındaki ilişki incelendiğinde ise yaş grupları arasında belirgin olarak bir fark olmamakla birlikte oranların çok yakın çıktığı gözlenmiştir. Yaş grupları arasında resmi ve gayri resmi ağlara katılımın en düşük olduğu yaş grubu 18-25 yaş grubudur. Yaş gruplarında genel olarak resmi ve gayri resmi ağlara katılım oranının çok düşük olduğu görölmektedir. Yaş artıkça karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi artmaktadır. Bu endeksin en yüksek düzeyde olduğu yaş grubunun 51 yaş ve üstü olduğu tespit edilmiştir. Yaş ile sosyal sermaye arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Yaşın artması ile birlikte sosyal sermaye düzeyinin azaldığı ve 51 yaş ve üstünde arttığı görölmektedir. Bunun nedeninin ise genç nüfusun dinamik yapısından kaynakladığı düşünülmektedir. Genel olarak yaşı artması ile sosyal sermaye düzeyinin artması beklenmektedir. Bunun nedeni olarak ise arkadaşlıkların, karşılıklı etkileşim ve ağların zamanla artarak sosyal sermaye düzeyinin artıracağı düşünülmektedir. Ancak yaş ilerledikçe insanların etkileşim ve ağlarda bulunma oranı düşük olacağından sosyal sermaye düzeylerinin düşük olacağı tahmin edilmektedir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe güven düzeyinde bir azalma olduğu görülmektedir. En yüksek güven düzeyi ortaokuldan mezunlarda iken, en düşük güven düzeyinin ise üniversiteden mezun bireylerde olduğu tespit edilmiştir. Resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılımda eğitim düzeyi arttı a sosyal ağlara katılım yükselmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinde azalma olmaktadır. Ancak, genel olarak yüksek eğitim düzeyinde karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi ile sosyal sermaye endeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim düzeyi artı a sosyal sermaye düzeyi azalmakta olup en yüksek sosyal sermaye düzeyi ilkokul mezunlarında olurken en düşük sosyal sermaye düzeyine ise  niversite mezunları sahiptir. Uluslararası literatürde de eğitim ile sosyal sermaye arasında güçlü bir ilişki olduğu ve eğitim seviyesinin artmasıyla sosyal sermaye düzeyinin artacağı belirtilmiştir. Ancak, bu çalışmada görüldüğü üzere tam tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Üniversite mezunu bireylerin mezun olduktan sonra iş bulma konusunda karamsar olmalarından dolayı sosyal sermaye düzeyi düşük kaldığı değerlendirilmektedir.

Meslek grupları ile güven düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. En yüksek güven düzeyi emekli bireylerde iken, en düşük güven düzeyi ise ankette belirtilen mesleklerin dışında kalan diğer meslek mensubu bireylerde olmaktadır. Resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım ile meslek grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta olup en düşük endeks düzeyinin işsizlerde olduğu görülmektedir. Karlılı  yardımlaşma ve ortak ağlara katılım endeksinin en yüksek olduğu meslek grubu emekliler olmakta olup, en düşük olan ise memurlardır. Genel olarak meslek gruplarının karşılık yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksi yüksek çıkmaktadır. Sosyal sermaye ile meslek grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal sermaye düzeyinin en yüksek olduğu grup emeklilerken, en düşük olduğu grup ise işsizler olmaktadır. İşsizlerin genel sosyal sermaye düzeyinin düşük olmasının, iş beklentilerinin olmaması ve bu konuda umutsuz olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Anketin uygulandığı dönemde gelir grupları oluşturulurken asgari  cret 1.603,12 TL olarak alınmıştır. Gelir düzeyi artı a güven düzeyinin azaldığı gözlenmektedir. Güven düzeyinin en düşük olduğu gelir grubu ise 2.500,00 TL ve

üstü gelir düzeyine sahip bireylerdir. Gelir düzeyi ile resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım oranının en düşük olduğu gelir grubunun 0-500,00 TL gelir düzeyine sahip bireylerin olduğu ve bu aralıkta olan bireylerin öğrenci ve işsizlerden oluştuğu görülmektedir. Gelir ile karşılıklı yardımlaşma arasında anlamlı bir ilişki var olup gelir düzeyinin genelinde endeks düzeyi yüksek çıkmaktadır. Sosyal sermaye düzeyi ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sermaye düzeyinin en yüksek olduğu gelir düzeyi 1.000,00 – 1.800,00 TL gelire sahip bireyler olurken, en düşük sosyal sermaye düzeyi ise 2.500,00 TL ve üstü gelire sahip bireylerden oluşmaktadır. Sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğu gelir grubunun asgari ücretle çalışan işçiler olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak değerlendirdiğinde, Zonguldak merkezinde yaşayan bireylerin sosyal sermaye endeksinin düşük seviyede olduğu görülmektedir. Anketi cevaplayanların %3,8'i ilkokul, %4,4'ü Ortaokul, %27'si lise, %56'sı üniversite, %8,9'u yüksek lisans ve doktora mezunu olup yapılan analizlerde sosyal sermaye ile eğitim düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sermayenin düşük olmasında eğitim düzeyi yüksek bireylerin katılımının fazla olmasının etkili olduğu söylenebilir

SONUÇ

Bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin rolünün incelendiği bu tez çalışmasında, ilk önce sosyal sermayenin kavramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Sosyal sermayenin kavramıyla ilgili farklı tanımlamalar getirilmiş olsa da zaman içinde bu konuda gerçekleştirilen teorik çalışmalar, farklı disiplinlerdeki bilim adamlarının bir tanım üzerinde önemli ölçüde anlaşmalarını sağlamıştır. Kavramın tanımlanması ve açıklanması konusunda yapılan çalışmalar, sosyal sermayenin ekonomik kalkınma sürecindeki rolünün de daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Sosyal sermaye, günümüzde kalkınma çabalarının artık vazgeçilmez bir bileşeni olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, oldukça eski bir şehir olmasına rağmen önemli kalkınma sorunları olan Zonguldak'ta sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sosyal sermayenin bölgesel ekonomik kalkınmayı geliştirici etkilerinin bulunduğu göz önüne alındığında, Zonguldak ili merkezinde yaşayan bireylerin sosyal sermaye düzeyini belirlemek önem arz etmektedir. Mal ve hizmet üretimi ve ticaretinde meydana gelen büyük değişimler, bölgesel kalkınma politikalarının tabi olduğu çerçeveyi de büyük ölçüde etkilemektedir. Aslında tam olarak kalkınması sağlanamamış bir bölgede bulunan Zonguldak ili ekonomisinin de bu değişimlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Küreselleşme diye adlandırılan bu değişimler, bir taraftan bütün yerel ekonomileri küresel rekabete açık bir hale gelirken, aynı zamanda yerel ekonomiler için önemli fırsatlar da sunabilmektedir. Yerel ekonomik kalkınmada beşeri ve sosyal faktörlerin öneminin giderek artması, Zonguldak ilinin ekonomik açıdan geleceğini belirleyecek olan politika önerilerinin belirlenmesinde etkili olacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sonuçları ayrıntılı olarak sunulan alan araştırmasının temel bulgularına göre Zonguldak ili merkezindeki bireylerin güven endeksi seviyesinin orta düzeyde, resmi ve gayri resmi ağlara katılım endeksinin çok düşük, karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksinin yüksek ve genel sosyal sermaye endeksi seviyesinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, yerel kalkınma için sosyal sermayeyi geliştirici bir dizi politika önleminin alınması zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek uygulamalı araştırmamızın bulguları

gerekse bu konuda gerçekleştirilmiş olan çalışmaların temel sonuçları dikkate alınarak, Zonguldak ilinde sosyal sermaye düzeyinin yükseltilmesi ve bu şekilde ekonomik kalkınma hızının yükseltilebilmesi için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Uluslararası literatürde genel olarak eğitim düzeyi arttıkça sosyal sermaye düzeyinin de artacağı ifade edilmektedir. Ancak burada yapılan araştırmanın sonucunda tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Saha araştırmasında ankete katılan kişilerin %56'sı üniversite mezunlarından, %3,8'i ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Sosyal sermayenin düşük olmasının nedenin, genel olarak üniversite mezunlarının ankete katılımının yüksek olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Üniversite mezunlarının sosyal sermaye düzeyinin düşük olmasında ise en büyük etken ise, kanımızca iş beklentileridir. Bu kişilerin gelecekleriyle ilgili karamsar olmaları sosyal sermayenin alt göstergelerinin ve aynı zamanda sosyal sermayenin düşük düzeyde olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Zonguldak genelinde iş imkanlarını artırmak amacıyla yatırımcıları teşvik edici politikalarını uygulanması gerekmektedir.

2. Sosyal sermaye göstergelerinden resmi ve gayri resmi ağlara katılım endeksinde; gönüllü üye olunan grup/kuruluşlar, grup/kuruluştaki karar almada ne kadar etkili olunduğu konusunda, son üç yıl içerisinde siyasi etkinliklere katılımı yüksek olanların oranı %22,44 iken, %76,29'nun resmi ve gayri resmi ağlara katılımının düşük seviyede olduğu saptanmıştır. Bireylerin bilgi, görgü ve deneyimlerini artıran, yeni bilgi ve teknolojilerin yayılmasını kolaylaştıran etkinliklere katılımının teşvik edilmesinin sosyal sermaye düzeyini artıracak değerlendirilmektedir.

3. Çalışmada güven düzeyinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Zonguldak'ta insanların toplumsal kurumlara ve diğer insanlara yeterli ölçüde güvenmediği görülmektedir. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için ilk olarak. Kamu hizmetlerine erişimde bütün toplum katmanlarına hitap edilmesi ve kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda devlet kurumlarında yönetim süreçleri öngörülebilir, yöneticiler ise hesap verebilir olmalıdır.

4. Anket sonuçlarına göre, özellikle resmi kurumlara olan güven düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu durum yatırım yaparken öncelikle “güvenli liman” unsurunu göz önünde bulunduran, belirtilen durumda kurumlardan yeterli desteği alamayacağını düşünen yatırımcıların yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Ulusal ve yerel düzeyde girişimciyi destekleyecek gerek maddi gerekse manevi teşvik edici politikaların sosyal sermaye düzeyini, dolayısıyla bölgesel kalkınma sürecini olumlu şekilde etkileyeceği değerlendirilmektedir.

5. Bölgesel gelişme politikaları için bölge içi kurum veya aktörlerle etkin işbirliğinin sağlanması önemli olmaktadır. Bu nedenle yerel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirecek, yerel kesimin sosyal sermaye potansiyelini harekete geçirecek ve bunların sonucunda bölgesel kalkınmaya da katkı sağlayacak Kalkınma Ajanslarının destekleyeceği projelere öncelik verilmelidir. Bu kapsamda Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının Zonguldak’ta kurulmuş olması Zonguldak açısından bir avantajdır. Ancak, bu kurumun daha aktif olabilmesi için sivil toplum kuruluşları, diğer kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları tarafından gerekli destek sağlanmalıdır.

Sosyal sermayenin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisinin daha fazla olması için, sadece sosyal sermaye değil, bununla birlikte beşeri ve kurumsal sermayeyi de geliştirmeye yönelik politikaların geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Eğitim göstergeleri açısından Türkiye ortalaması düzeyinde, hatta biraz daha üstünde yer alan Zonguldak’ta bu düzeyin daha fazla yükselmesi için maddi ve manevi her türlü desteğin bütün yerel ve kamu birimleri tarafından sağlanması şarttır. Bunun yanında, ilde sosyal sermaye düzeyinin yükseltilebilmesi için aidiyet duygusunun geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı, bu doğrultuda sosyal örgütlenme ve işbirliğini artıracak yapılar ve kurumlar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adaman, Fikret, Ali Çarkoğlu, ve Burhan Şenatalar (2001); *Hane Halkı Gözünden Türkiye’de Yolsuzlugun Nedenleri*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Adaman, Fikret, Ali Çarkoğlu, ve Burhan Şenatalar (2003); *İş Dünyası Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Adaman, Fikret ve Ali Çarkoğlu (2000); *Devlet Refomu :Türkiye’de Yerel ve Merkezi Yönetimlerde Hizmetlerden Tatmin, Patronaj İlişkileri ve Reform* , TESEV Yayınları, İstanbul.
- Akçay, Selçuk (2005); “Sosyal Sermaye ve Kalkınma”, *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, (Ed.: M. Kar ve Sami Taban), Ekin Yayınevi, Ankara.
- Alsaç, Filiz (2010); *Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi*, DPT Yayınları, Ankara.
- Aydın, Halil İbrahim (2016); *Sosyal Sermaye ve Kalkınma*, Efil Yayınevi, Ankara.
- Babacan, Mehmet Emin (2012); “*Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye Pratikleri*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Başıoğlu, Ufuk, Ali Ceylan, ve Mustafa İlker Parasız (2001); *Finans:Teori, Kurum ve Araçlar*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Bayraktutan, Yusuf (1994); “Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma (Çorum-Çankırı ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projelerine Mukayeseli Bir Yaklaşım Denemesi)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3-4, s. 183-214.
- Beugelsdijk, Sjoerd, ve Sjak Smulders (2004); “Social Capital and Economic Growth”, *Journal of European Political Economics*, Vol. 2.
- Çalışkan, Durmuş (2010); “*Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Budur İli Üzerine Bir Araştırma*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Dinler, Zeynel (1986); *Bölgesel İktisat*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
- Doğan, Seyhun, ve Bahar Şanlı (2003); “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 8, Sayı 1, s. 173 - 196.
- Duman, Betül ve Osman Alacahan (2011); “Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etkinlik”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s. 181 - 208.

- Ekşi, Hülya (2009); “*Sosyal Sermaye - Önemi, Üretimi ve Ölçümü - Üzerinde Bir Alan Araştırması*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ergin, Recibe Aslı (2007); “*Sosyal Sermayenin Yöneticiler Bağlamında Ölçülmesine Yönelik Konya Sanayisinde Bir Araştırma*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Erkal, Mustafa (1990); *Bölge Açısından Az Gelişmişlik*, Der Yayınları, İstanbul
- Erselcan, Feray (2009); “*Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkıma: Sivas, Kayseri, Yozgat Bölgesinde Bir Araştırma*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Fidrmuc, Jan, ve Klarita Gerxhani(2007); *Mind the Gap! Social Capital, East and West*, Centre for Economic, London.
- Filiztekin, Alpay (2008); *Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, Francis (2000); *Güven (Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması)*, (Çev.: A. Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Görmüş, Alparsalan Şahin (2009); “Entelektüel Sermaye ve İnsan Kaynakları Yönetiminin Artan Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s. 57-75.
- Günkör, Cumhur (2011); “*Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Han, Ergül (1999); *İktisadi Kalkınma ve Sermaye Birikimi*, *İktisadi Kalkınma*, (Ed.: Ergül Han), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Han, Ergül, ve Ayten Ayşen Kaya (1999); *Kalkınma Ekonomisi: Teori ve Politika*, Etam A.Ş. Matbaa, Eskişehir.
- Işık, Mustafa (2009); “*Yeni Bölgesel Gelişme Politikaları Çerçevesinde Bölgesel Yenilik Sistemleri ve Türkiye İçin Öneriler*”, Yayınlanmamış Planlama Uzmanlığı Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- Kangal, Nalan (2013); “*Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kapu, Hüsnü (2008); “*Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü*”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, s. 259-288.
- Kara, Murat (2008); “*Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*”, Yayınlanmamış Planlama Uzmanlığı Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.

- Karaçay, Habib (2008); “*Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Fiziki, Beşeri ve Sosyal Sermaye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karagül, Mehmet (2012); *Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası)*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Karagül, Mehmet, ve Dünder Süleyman (2006); “Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, s. 61-78.
- Karataş, İlknur, ve İsmail Seki (2017); “Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Aksaray”, *Ege Academic Review*, Cilt 17, Sayı 1, s. 105-126.
- Kaya, Yalçın (2011); “*Sosyal Sermaye Düzeyinin Belirlenmesi ve Sosyal Sermaye Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Gönüllü Teşekküller Bağlamında Kayseri Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Keleş, Hatice Necla (2012); *Sosyal Sermaye*, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Keleş, Ruşen (1984); *Kentleşme ve Konut Politikası*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.
- Keskin, Abdullah (2011); “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3-4, s. 125-153.
- Keskin, Hidayet, ve Onur Sungur (2010); “Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, s. 271-293.
- Keskin, Musa (2008); “*Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Üyelerinde Sosyal Sermaye Düzeyi ve Belirleyicilerinin Analizi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kovacı, Süreyya, Murat Bekle, ve Ali Koç (2009); “İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü”, *Uluslararası Davraz Kongresi (24-27 Eylül) Bidiriler Kitabı*, Isparta.
- Meçik, Oytun (2010); “*Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi: Eskişehir İli Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Metin, Berber (2006); *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Narayan, Deepa, ve Lant Pritchett (1997); *Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania*, World Bank Policy Research Working Paper, WPS1796.

- Norris, Pippa (2002); “Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies”, <https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/ESFSocialCapital.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.05.2019).
- North, C. Douglass (1994); “Economic Performance Through Time”, *The American Economic Review*, Cilt 84, Sayı 3, s. 359-368.
- OECD (2001); *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD Publications, Paris.
- Önce, Saime (1999); *Muhasebe Bakış Açısı İle Entellektüel Sermaye*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özcan, Burcu (2011); “Sosyal Sermayede "Güven" Unsuru ve İşgücü Performansına Etkisi”, *Kamu-İş Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s. 71-90.
- Özdemir, Aytül Ayşe (2007); “*Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özyakışır, Deniz (2011); “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s. 46-71.
- Rostow, Walt Whitman (1966); *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*, (Çev.: E. Güngör), Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Sabatini, Fabbio (2005); “Social Capital, Public Spending and the Quality of Economic Development: the case of Italy”, s. 1-35.
- Savaş, Vural Fuat (1999); “Kalkınmada Dış Tasarruflar”, *İktisadi Kalkınma*, (Ed : Ergül Han), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Singh, Ajit (1993); “The Stock-Market and Economic Development: Should Developing Countries Encourage Stock Markets?”, United Nations Conference on Trade and Development, Sayı: 4, s. 1-28.
- Sümbüloğlu, Kadir ve Vildan Sümbüloğlu (2007); *Biyoistatistik*, Hatiboglu Yayın Dağıtım, Ankara.
- Şan, Mustafa Kemal (2007); “Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 70-95.
- Şavkar, Erman (2011); “*Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Şen, Hüseyin, Naci Tolga Saruç ve Abdullah Keskin (2011); “Kalkınmanın Finansmanı”, *Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular*, (Ed.: Sami Taban ve Muhsin Kar), Ekin Yayınevi, Bursa.

- Tahtalıoğlu, Hava, ve Hüseyin Özgür (2016); “Türkiye’de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözümlemesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı)”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3, s.161-184.
- Türk, İsmail (2003); *Maliye Politikası*, Turan Yayınevi, Ankara.
- Tüysüz, Nurettin (2011); *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*, Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Uçar, Mehmet Ertuğrul (2010); “Üniversite Öğrencileri ve Üniversiteden Mezun Olan Bireylerin Sosyal Sermaye Düzeylerinin Benlik Biçimleri ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- UNCTAD (1998); *The Financial Crisis in Asia and Foreign Direct Investment: An Assessment*, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva.
- Vergil, Hasan, Hamza Çeştepe, Gökhan Dökmen, Deniz Şükrüoğlu, ve Mehmet Fatih Bayramoğlu (2015); *Zonguldak İlinde Taşkömürü Üretiminin Ekonomik Etki Analizi*, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri, Ankara.
- Woodhouse, Andrew (2006); “Social Capital And Economic Development İn Regional Australia: A Case Study”, *Journal of Rural Studies*, Cilt 22, Sayı 1, s. 83-94.
- Yarıcı, Selman (2011); “Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s. 125-135.
- Yayla, Attila (2007); *İktisat ve Hayat*, Liberte Yayınları, Ankara.

EKLER

Ek 1: Uygulamada Kullanılan Anket

Sayın Katılımcı

Bu çalışma **Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü: Zonguldak İli Örneği** başlıklı yüksek lisans tez projesi için yapılmaktadır. Bu çalışma için kimlik bilgileriniz gerekmemekte olup, bilgileriniz tamamen gizli tutulacaktır. Anketler ile ilgili sonuçlar bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Prof.Dr. Hamza ÇEŞTEPE

Alican GEMİCİOĞLU

A. Cevaplayıcıya Dair Bilgiler

- 1) Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()
- 2) Yaşınız: 18-25 () 26-30 () 31-40 () 41-50 () 51 yaş ve üzeri ()
- 3) Eğitim düzeyiniz: İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek Lisans/Doktora ()
- 4) Mesleğiniz: Memur () İşçi () Emekli () Serbest Meslek () Öğrenci () Çalışmıyor () Diğer ()
- 5) Gelir Düzeyiniz (Aylık) : 0-500 TL () 500-1.000 TL () 1.000-1.800 TL () 1.800-2.500 TL () 2.500 TL ve üzeri ()
- 6) Doğduğunuz İlçe / İl olarak aşağıdaki boşluğa doldurunuz?
..... /

B. Gruplar, Ağlar ve Sivil Katılım

7) Gönüllü olarak üyesi olduğunuz kuruluşları/grupları işaretleyiniz?

1. Sendika ()	11. Okul Komitesi ()
2. Çiftçi Toplulukları ()	12. Sağlık Komitesi ()
3. Ticari Kurumlar ()	13. Geri Dönüşüm Toplulukları ()
4. Kooperatifler ()	14. Spor Kulüpleri ()
5. Kadın Toplulukları ()	15. Mesleki Topluluklar ()
6. Komşuluk / Hemşeri Toplulukları ()	16. Ticaret / Sanayi Odası ()
7. Dini Topluluklar ()	17. Politik Topluluklar / Partiler ()
8. Aile Toplulukları ()	18. İnsan Hak. İle İlgilenen Gençlik Örg. ()

9. Kültürel Topluluklar ()

19. Diğer ()

10. Sivil Toplum Kuruluşları ()

8) Kuruluşun / Grubun karar alma süreçlerinde ne kadar etkilisiniz?

1. Oldukça az () 2. Az () 3. Ne az ne fazla () 4. Fazla ()
5. Oldukça fazla ()

9) Son bir ay içinde aşağıdaki boş vakit etkinliklerine kaç defa katıldınız?

1. Evde misafir ağırlamak () 7. Dışarıda akşam yemeği yemek ()
2. Başkalarına misafirlğe gitmek () 8. Sinemaya gitmek ()
3. Arkadaşlarla buluşmak () 9. Maça gitmek ()
4. Siyaset tartışmak () 10. İnternette vakit geçirmek ()
5. Herhangi bir hobiyle ilgilenmek () 11. Kitap okumak ()
6. Konser, konferans, seminer vb. katılmak () 12. Seyahat etmek ()

C. Güven ve Dayanışma

10) Genel olarak insanların çoğunun güvenilir olduğunu mu düşünürsünüz, yoksa ilişkilerinizde çok dikkatli olmayı mı tercih edersiniz?

1. Birçok insan güvenilirdir () 3. Bilmiyorum ()
2. Bazı insanlar güvenilirdir () 4. Çok dikkatli olmak gerekir ()

11. – 14. Arasındaki ifadelere katılıp / katılmadığınızı belirtiniz.

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
11)	Son 1 yıl içerisinde il / ilçede güven seviyesi arttı					
12)	Hastalandığınız zaman komşularınız size yardım eder					
13)	Maddi anlamda sıkıntı çeken herhangi bir komşunuza yardım edersiniz.					
14)	Siz maddi anlamda sıkıntı çektiğinizde çevrenizdeki insanlardan yardım alabilirsiniz					

15) Sizin en çok güvendiğiniz kişiler kimlerdir?

		Çok Fazla	Oldukça Fazla	Kararsızım	Güvenmem	Hiç Güvenmem
1	Aileniz					
2	Komşularınız					
3	Tanıdığınız İnsanlar					
4	Hemşerileriniz					
5	Başka Dinden İnsanlar					
6	Başka Milletten İnsanlar					
7	İlk Defa Tanıştığınız İnsanlar					

16) Aşağıdaki kurumlardan hangilerine ne kadar güvenirsiniz?

	Kurum	Çok Fazla	Oldukça Fazla	Kararsızım	Güvenmem	Hiç Güvenmem
1	Hükümet					
2	Diyanet İşleri					
3	Silahlı Kuvvetler					
4	Sivil Toplum					
5	Adalet Kurumları					
6	Eğitim Kurumları					
7	Sosyal Güvenlik					
8	Sağlık Kurumları					
9	Meslek Odaları					
10	Basın Yayın					
11	Millet Meclisi					
12	Polis					
13	Avrupa Birliği					

D. Kolektif Eylem ve İşbirliği

17) Son bir yılda içinde toplumsal fayda olan herhangi bir aktiviteye katılıp diğer insanlarla birlikte çalıştınız mı? (Telefon ve İnternet yardımları hariç).

1. Evet ()

2. Hayır ()

18. – 21. Arasındaki ifadelere katılıp / katılmadığınızı belirtiniz.

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
18)	Toplulumunuzdaki/çevrenizdeki insanlar toplumsal aktivitelere gönüllü bir biçimde katılır veya yardımını esirgemez.					
19	Eğer yaşadığınız yerde bir okul sorunu olsaydı, topluluktaki insanlar çözüm için birlikte hareket ederlerdi					
20	İl/ilçedeki insanların yüzde 50'den fazlası ortak kalkınma hedefleri doğrultusunda para ya da zaman katkısında bulunabilirler.					
21	İnsanlar cezalandırma ya da eleştirilme kaygısı olduğu için toplumsal aktivitelere gönüllü olarak katılır.					

E. Bilgi ve İletişim

22) Hangi sıklıkta radyo dinlersiniz?

1. Her gün () 2. Haftada birkaç kez () 3. Haftada bir kez ()

4. Ayda birkaç kez () 5. Hiç ()

23) Hangi sıklıkta televizyon izlersiniz?

1. Her gün () 2. Haftada birkaç kez () 3. Haftada bir kez ()

4. Ayda birkaç kez () 5. Hiç ()

24) Hangi sıklıkla gazete okuyorsunuz? (İnternet dâhil)

1. Her gün () 2. Haftada birkaç kez () 3. Haftada bir kez ()

4. Ayda birkaç kez () 5. Hiç ()

25) En yakın postaneye varmak kaç dakikanızı alır?

1. 15 dakikadan az () 2. 15 – 30 dakika () 3. 30 – 60 dakika ()

4. Bir saatten fazla ()

26) En yakın internete ulaşmanız ne kadar sürenizi alır?

1. 15 dakikadan az () 2. 15 – 30 dakika () 3. 30 – 60 dakika ()

4. Bir saatten fazla ()

27) Sizce son 3 yıl içerisinde yaşadığınız il/ilçede “bilgiye ulaşım” nasıl gelişti?

1. Gelişti () 2. Geriledi () 3. Değişmedi ()

28) Hükümetin neler yaptığı hakkında (tarımsal büyüme, çalışma refahı, aile planlaması, vb.) üç temel bilgi kaynağınız nelerdir? (Lütfen en önemli 1 olacak şekilde üç tanesini numaralandırınız).

1. Akrabalar, arkadaşlar, komşular () 6. Gruplar ya da dernekler ()
2. Sivil toplum kuruluşları () 7. İş ortağı ya da iş arkadaşları ()
3. Ulusal gazeteler () 8. Siyasi arkadaşlar ()
4. Topluluk ya da yerel gazete () 9. Radyo ()
5. İnternet () 10. Televizyon ()

F. Sosyal Uyum ve GÜdülenme

29) Kendinizi yaşadığınız şehrin ne kadar bir parçası olarak görüyorsunuz?

1. Tamamen () 2. Oldukça () 3. Kısmen () 4. Çok Az ()
5. Hiç Görmüyorum ()

30) Sizin için yaşadığınız şehrin sosyal, ekonomik, kültürel, yaşam boyutları anlamında bir parçası olmak ne kadar önemlidir?

1. Çok önemlidir () 2. Oldukça önemlidir () 3. Kısmen önemlidir ()
4. Fazla önemli değil () 5. Hiç önemli yoktur ()

31) Aynı muhitte yaşayan insanlar arasında gelir durumu, statü, etnik durum, din, politik inanç gibi nedenlerden kaynaklanan farklılıklar bulunabilir. Bu farklılıkları göz önünde bulundurduğunuzda yaşadığınız yerin farklılık düzeyi aşağıdakilerden hangisidir?

1. Büyük ölçüde farklı () 2. Oldukça farklı () 3. Ne farklı ne de benzer ()
4. Benzer () 5. Oldukça benzer ()

32) Bu farklılaşmanın herhangi bir probleme neden olabileceğini düşünüyor musunuz?

1. Evet () 2. Hayır () (34. Soruya gidiniz)

33) Sizce aşağıdaki farklılaşmalardan hangi üçü problem yaratabilir? (Lütfen en önemli 1 olacak şekilde üç tanesini numaralandırınız).

1. Sosyal statü () 6. Genç ve yaşlı kuşaklar arasındaki yaş farkı ()
2. Eğitim () 7. Cinsiyet ()
3. Mülk sahipliği () 8. Maddi kaynaklara sahiplik ()
4. Dini inançlar () 9. Etnik ya da dilsel farklılıklar ()
5. Politik görüşler () 10. Diğer farklılıklar ()

34) Çeşitliliğe (farklılığa) tolerans gösterme açısından, aşağıdaki kişilere olan hoşgörünüzün boyutu nedir?

		Hoşgörülüyüm	Kararsızım	Hoşgörülü Değilim
1	Sabıkalı insanlar			
2	Uyuşturucu bağımlıları			
3	Çok alkol kullananlar			
4	AİDS hastası olanlar			
5	Eşcinseller			
6	Göçmenler			
7	Farklı ırktan insanlar			
8	Farklı dinden insanlar			
9	Farklı mezhepten insanlar			

G. Güçlendirme ve Siyasi Eylem

35. – 42. Arasında ifadelere katılıp / katılmadığınızı belirtiniz.

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
35)	Zonguldak Belediyesi'nin çalışmalarından memnunum					
36)	Zonguldak'ta hizmet veren kamu kurumlarının kalitesinden memnunum.					
37)	Zonguldak Belediyesi iktidar partisinden olsa hizmet getirebilir.					
38)	Zonguldak Belediyesi sunduğu hizmetler için sizden ilave ücretler (katkı payı, rüşvet vb.) alır.					
39)	Zonguldak kamu kurumlarında çalışan memurlar sundukları hizmetler için sizden ilave ücretler (katkı payı, rüşvet vb.) alır.					
40)	Gereken ilave ücreti verdiğiniz zaman belediye / memurlar hizmeti sağlar ya da sorun ortadan kalkar.					
41)	Zonguldak Adliyesi'nde görülen davalarda tanındık / akraba kayırmacılığı olur.					

42) Geçen 3 yıl içerisinde aşağıdaki siyasi etkinliklerden hangilerine katıldınız?

	Siyasi Etkinlik	Evet	Hayır
1	Seçimlere Katılmak		
2	Kişisel Sorunlarla İlgili Dilekçe Yazmak		
3	Bir Politikacıya Mail Atmak / Mektup Yazmak		
4	Mahalledeki Sorunlarla İlgili Dilekçe Yazmak		
5	Siyasi Parti Gençlik Kollarına Üye Olmak		
6	Siyasi Parti Kadın Kollarına Üye Olmak		
7	Toplu Yürüyüşe Katılmak		
8	Siyasi Partiye Üye Olmak		
9	Sivil Toplum Örgütüne Üye Olmak		
10	Boykot Eylemine Katılmak		
11	İnternet Eylemine Katılmak		
12	Evleri Gezip Tanıtım Yapmak		
13	Broşür Dağıtmak		

ÖZGEÇMİŞ

04 Nisan 1991 Zonguldak doğumluyum. İlk, orta ve lise eğitimimi Zonguldak'ta aldım. Lisans eğitimimi 2010-2014 yılları arasında Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde tamamladım. 2016 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programına kabul edildim. “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü: Zonguldak İli Örneği” başlıklı tezimi 12/09/2019 tarihinde gerçekleşen tez savunma sınavında başarılı bir şekilde sunarak yüksek lisansımı tamamladım.

